

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Bc. Dominika Nálepová

Fixace znaků českého znakového jazyka prostřednictvím statických
obrazů a směrových šipek

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, pod odborným vedením Doc. Mgr. Jiřího Langer, Ph.D. Použila jsem jen uvedených zdrojů a literatury uvedených v seznamu zdrojů a literatury.

V Olomouci, dne 9. 4. 2017

Bc. Dominika Nálepová

.....

Poděkování

Děkuji Doc. Mgr. Jiřímu Langerovi, Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování cenných rad a materiálních podkladů. Dále chci poděkovat všem respondentům, kteří se podíleli na mém průzkumu v mé diplomové práci, zároveň svému příteli a celé své rodině za podporu, kterou mi projevili při zpracování této práce.

Obsah

Úvod	6
Teoretická část	8
1 Terminologické vymezení.....	8
1.1 Sluchově postižený	8
1.2 Neslyšící.....	8
1.3 Komunikace	9
1.4 Jazyk, řeč	10
1.5 Znak, gesto	10
1.5.1 Základní třídy znaku	11
2 Znakový jazyk	12
2.1 Znakový jazyk jako přirozený jazyk.....	13
2.1.1 Vlastnosti přirozeného jazyka	14
2.1.2. Rysy přirozeného jazyka	15
2.1.3 Jazykové univerzálie	16
2.3 Notace znakového jazyka	16
2.4 Způsoby notace znakového jazyka	17
2.4.1 Transkripční systémy	20
3 Komunikace neslyšících.....	23
3.1 Česká znaková řeč, český znakový jazyk a znakovaná čeština ukotvená v legislativě.....	23
3.2 Kontrastivní lingvistika – odlišnosti českého a českého znakového jazyka.....	24
3.3 Znakovaná čeština.....	28
3.4 Odezírání	29
3.5 Prstová abeceda	31
4 Lexikografie	33
4.1 Způsoby zachycení znaků	33
4.2 Uspořádání slovníku	41
Praktická část	43
5 Fixace znaků českého znakového jazyka – deskriptivní výzkum	43
5.1 Výzkumný nástroj a vymezení cíle	43
5.2 Výběr zdrojů	44
5.3 Výzkumný vzorek.....	45
5.4 Analýza a interpretace získaných dat.....	45
Diskuze	79

Závěr.....	87
Použité zdroje a literatura.....	88
Seznam příloh.....	94
Seznam použitých zkratek.....	97
Seznam obrázků	98
Seznam tabulek	102
Anotace	

Úvod

Dnešním komunikačním prostředkem mezi osobami neslyšícími je zpravidla český znakový jazyk. Komunikace však neprobíhá pouze mezi těmito osobami, navazovat kontakty a vztahy potřebují i s většinovou společností, již jsou osoby slyšící. Abychom uměli ovládat jazyk, je třeba se mu nějakým způsobem naučit. Osobám s vrozenou těžkou sluchovou vadou či hluchotou se český znakový jazyk vštěpuje stejným způsobem jako osobám slyšícím jejich mateřský, tedy mluvený jazyk. Pokud však jde o získanou hluchotu, nejedná se už o učení se mateřského jazyka, ale cizího. V dnešní době také stoupá zájem o komunikaci neslyšících a její problematiku ze strany slyšících osob v rámci speciální pedagogiky. Studenti oboru surdopedie a budoucí pedagogové mají po absolvování studia možnost učit děti se sluchovými vadami ve školách. Je tedy žádoucí, aby ovládali alespoň základy českého znakového jazyka pro usnadnění výuky, a celkově ke komunikaci s těmito dětmi a jejich zákonnými zástupci. Jelikož patřím mezi tyto budoucí pedagogy, kurzem základů českého znakového jazyka jsem prošla, a seznámila jsem se tedy se zdroji, ze kterých mi bylo umožněno tento jazyk studovat. Víme, že každý jazyk má svůj slovník a učebnice sloužící k vyhledávání a učení se cizích slov. Český znakový jazyk není výjimkou, v jeho případě se však jedná o slovní zásobu v podobě znaků. Zachycení znaků do statických obrazů není ale vůbec snadné, proto je pro autory takovýchto slovníků a učebnic náročné vybrat vyhovující způsob, kterým znaky výstižně a srozumitelně znázorní, pokud možno v co nejjednodušší podobě, aby z něj mohl čerpat široký okruh uživatelů, to znamená osoby slyšící i neslyšící.

Ve své diplomové práci se zabývám problematikou zachycení znaků českého znakového jazyka ve slovnících a učebnicích, centrem zájmu je srovnání vybraných znaků z dostupných zdrojů.

Práce je členěna na část teoretickou a praktickou, je celkově rozložena do pěti kapitol.

První kapitola se věnuje terminologickému vymezení zaměřující se na vysvětlení pojmů dále se vyskytujících v práci.

Kapitola druhá vymezuje znakový jazyk, a to i z hlediska přirozených jazyků. Zahrnuje tedy jeho vlastnosti a rysy, což vede k přesvědčení, že znakový jazyk patří mezi jazyky přirozené. Tato kapitola volně navazuje na notaci znakového jazyka a jeho notační způsoby, také neopomíná transkripční systémy.

Komunikace neslyšících a pojmy s ní spojené včetně legislativního vymezení jsou zpracovány v kapitole třetí. Kapitola se dále zabývá srovnáními a odlišnostmi českého a českého znakového jazyka z důvodu bližšího pochopení jazyka neslyšících. Nahlíží

do uměle vytvořených systémů, čímž je myšlena znakovaná čeština, součástí je také odezírání a prstová abeceda.

Ve čtvrté kapitole je kladen důraz na lexikografii a způsoby zachycení znaků. Obsahuje příklady i v obrázkových formách, jež jsou důležitými zdroji pro praktickou část diplomové práce.

Praktická část se věnuje deskriptivnímu výzkumu založenému na dotazníkovém šetření. Hlavním cílem bylo objasnit, který existující slovník či učebnice zachycuje znaky českého znakového jazyka v co nejvhodnější formě. Dílčí cíle pak vedly k zjištění, které obrázky v daných otázkách obsažených v dotazníku vypadají nejsrozumitelněji. Z dosažených výsledků byl následně vytvořen základ pro naplnění hlavního cíle.

Teoretická část

1 Terminologické vymezení

Z důvodu termínů užitých v této diplomové práci následují jejich terminologická vymezení.

1.1 Sluchově postižený

Za osoby se sluchovým postižením považujeme osoby neslyšící, nedoslýchavé, ohluchlé a také osoby s kochleárním implantátem (Tichý svět, © 2016). Lidé neslyšící mají sluchovou vadu buďto vrozenou anebo získanou. Ke ztrátě sluchu však dochází před osvojením si mluvené řeči, tudíž jejich primárním komunikačním kanálem je obvykle znakový jazyk. Lehká, střední či těžká nedoslýchavost se vyznačuje alespoň částečnou rozpoznatelností okolních zvuků s použitím sluchadla. Osoby s touto vadou nejčastěji komunikují mluvenou řečí, kterou jsou schopni rozvinout již v dětském věku. Kromě mluvené řeči se učí i odezírání, znakované češtině či znakovému jazyku. Osoba ohluchlá ztrácí sluch již po rozvinuté mluvené řeči či v pozdějším věku. Komunikace probíhá mluvenou řečí, která však ztrácí na své kvalitě z důvodu snížené sluchové zpětné vazby. Odezírání bývá doplňováno psanou formou českého jazyka, také znakovanou češtinou nebo znakovým jazykem. Lidé s kochleárním implantátem taktéž spadají do skupiny osob se sluchovým postižením, jelikož se jedná o lidi neslyšící nebo ohluchlé, kterým byl za určitých podmínek implantát přidělen. Realizace mluvené řeči a porozumění slyšeného slova těmto osobám nedělá problémy (Tichý svět, © 2016).

1.2 Neslyšící

Za Neslyšící s velkým „N“ považujeme takové osoby se sluchovým postižením, které se označují za kulturní menšinu (Langer, 2013, s. 7). Neslyšící dle Macurové (2008, s. 16) se definují jako *„jazyková a kulturní menšina s právem na vlastní jazyk (jazyk, který mohou vnímat smysly, je jim smyslově přístupný), sílí respekt k tomuto jazyku i respekt k specifické kultuře, jež je s ním spjata“*. Každá komunita Neslyšících se vyznačuje společnou kulturou, jazykem a dědictvím (World Federation of the Deaf, © 2016). Dle Mrzlíkové (1996, s. 23) rozlišují Američané termíny „neslyšící“ a „Neslyšící“. Do první skupiny spadají osoby neslyšící narozené slyšícím rodičům, zatímco do druhé osoby neslyšící narozené do rodiny, jež zahrnuje příslušníky se sluchovým postižením, zároveň se dorozumívají znakovou řečí

a spadají do společenství neslyšících. Dle Slánské Bímové a Okrouhlíkové (2008, s. 7) se výrazem „neslyšící s malým n“ vyznačují osoby s takovou sluchovou ztrátou, kterou nelze korigovat i při největším zvukovém zesílení.

Langer (2013, s. 7-8) považuje znakový jazyk za hlavní aspekt, jenž je společným pro komunitu Neslyšících. Členem se může stát ten, kdo splňuje podmínky vytvořené právě touto komunitou a především ten, kdo se s ní ztotožňuje. Komunita Neslyšících se neskládá pouze z neslyšících členů, zahrnuje také rodinné příslušníky, tlumočníky znakového jazyka a lidi pracující a stýkající se s Neslyšícími (World Federation of the Deaf, © 2016).

1.3 Komunikace

Komunikace je mezi mnohými vědními obory považována za jednu z hlavních a zároveň nejširších oblastí (Krahulcová, 2002, s. 13). Latinský slovník (© 2009) uvádí k termínu „komunikace“ latinské slovo „*communicare*“, což v českém překladu znamená sdělit, spojit či svěřovat. Krahulcová (2002, s. 12) zmiňuje latinský termín „*communis*“, znamenající společný. Max Weber (in Kunczik, 1995, s. 11) komunikaci popisuje jako jednání, jež vnímá jako lidské chování. Komunikací rozumíme takové jednání, při kterém dochází k přenosu sdělení mezi dvěma a více osobami prostřednictvím symbolů (Kunczik, 1995, s. 12).

Marková (in Kerekrétiová, 2009, s. 61) rozlišuje komunikaci probíhající verbálně, neverbálně, zvukově či nezvukově. Verbální komunikace se vyznačuje projevem slovním, naopak neverbální slova neužívá. Při zvukové komunikaci využíváme sluch, naproti tomu při nezvukové ve většině případů zrak. Mluvená řeč je typickým příkladem pro verbální zvukovou komunikaci, zatímco řeč psaná pro komunikaci verbální nezvukovou. Jako příklad pro neverbální zvukovou komunikaci můžeme uvést citoslovce, příkladem neverbální nezvukové jsou mimiky a gesta (Marková in Kerekrétiová, 2009, s. 61).

1.4 Jazyk, řeč

Na jazyk můžeme pohlížet ze dvou hledisek. V širším pojetí se jedná o jakýkoli komunikační systém, avšak v pojetí užším mluvíme o „*systému znaků sloužící ke komunikaci lidí*“ (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 13). Čermák (2011, s. 14-15) dělí lidský jazyk na přirozený, který považuje za obvyklý, přičemž do něj zahrnuje například (např.) i dialekt, a umělý, jenž je vytvořen tak, aby vyhovoval určitým požadavkům a zvyklostem. Do skupiny umělých jazyků zařazuje např. jazyk mezinárodní (Čermák, 2011, s. 14-15). Umělé jazyky slouží především k jednodušší komunikaci mezi lidmi a také ke spojení se strojními zařízeními (Lehký, 2005).

Jazyk je tedy systémem sloužícím ke komunikaci, na rozdíl od řeči, která je už realizací tohoto systému, tedy užitím jazyka v určité promluvě (Okrouhlíková, 2008, s. 13).

1.5 Znak, gesto

Na pojem znak se také můžeme dívat ze dvou pohledů. Jeden se týká sémiotického hlediska, druhý pak znakového jazyka (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 13). Merrell (in Copley, 2001, s. 28) užívá definici amerického lingvisty Peirce, kdy je znak v sémiotickém pojetí chápán jako něco, co se vztahuje k něčemu jinému, přičemž spolu sdílejí určitý obsah nebo jsou společně v nějaké vazbě. Dále definici vysvětluje třemi komponenty, které se znaku účastní. Jedná se o zástupce, objekt a interpretanta. Zástupcem může být např. zvuk, obraz, předmět, jednání, událost apod., který koreluje s objektem, jenž představuje něco z reálného světa, např. věc, bytost, činnost, děj apod. (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 14). Interpretant stojí mezi zástupcem a objektem, nese význam znaku (Copley, 2001, s. 28).

Stokoe (1993, s. 33-34) rozlišuje gesto od znaku na základě jejich různého charakteru. Gesto označil neanalyzovatelným komunikativním pohybem, na rozdíl od znaku, jenž je analyzovatelným. Pojem znak vysvětluje jako nejmenší jednotku znakového jazyka, které se připisuje význam (Stokoe, 1993, s. 33-34). Slánská Bímová, Okrouhlíková (2008, s. 38-39) srovnávají znak s morfémem v mluveném jazyce a užívají výrazu *cherém*, jehož autorem je Stokoe, a rozumíme mu jako komponentu znaku. Dle Macurové (2008, s. 28) byl znakový jazyk v době před rozkvětem jazykovědy znakových jazyků považován za „zobrazující“ gesta, tedy pantomimu. Takováto gesta jsou mezi neslyšícími užívána, avšak nezastupují znakový jazyk jako takový (Macurová, 2008, s. 28).

1.5.1 Základní třídy znaku

Merrell (in Copley, 2001, s. 31-39) zmiňuje základní třídy znaku, jimiž jsou ikony, indexy a symboly. Ikon je znakem souvisejícím se sémiotickým objektem na základě nějaké podobnosti, vhodným příkladem ikonu může být např. snímek, malba, graf či sladká vůně (Copley, 2001, s. 31-39). Slánská Bímová, Okrouhlíková (2008, s. 15) rozlišují ikony v mluveném českém jazyce a ve znakovém jazyce. Zvučnými ikonami jsou onomatopoeia, tedy citoslovce, v mluveném českém jazyce známe např. „haf“, „mňau“. Český znakový jazyk však zvuk nepoužívá. V tomto případě se za ikon považují znaky zrakově podobající se objektu. Na základě znalosti českého znakového jazyka rozlišujeme znaky transparentní neboli průhledné, a translucidentní, tedy průsvitné. Příkladným transparentním znakem je znak pro knihu nebo kouření, jejichž významu porozumí i člověk neznající český znakový jazyk. Naproti tomu znaky translucidentní jsou jasné jen tomu, kdo se s jejich významy již setkal, např. znak pro týden nebo mléko (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 15-16).

Index je dle Merrell (in Copley, 2001, s. 31-39) znak spojený se sémiotickým objektem skrze příčinné souvislosti. Pro názornou představu uvádí symptom pro onemocnění, ránu po padajícím polenu, či kyselost pro citron. Slánská Bímová, Okrouhlíková (2008, s. 16) dávají souhrnně pro český jazyk a český znakový jazyk za příklad osobní, přivlastňovací, ukazovací zájmena a příslovce místa.

Symbol lze pokládat za znak, který je interpretací sociálního zvyku, obvyčeje (Copley, 2001, s. 31). Fonetické zvuky nebo napsaná písmena na listě papíru jsou zpočátku arbitrární, dokud se ve společnosti nestanou všedními. Příhodnými příklady mohou být mnohá slova, morseovka či algebraické znaky (Copley, 2001, s. 37). V českém jazyce se např. jedná o soubor hlásek k-n-i-h-a, v českém znakovém jazyce znaky pro ŠTĚSTÍ a OTEC (Slánská Bímová, Okrouhlíková 2008, s. 17-18).

2 Znakový jazyk

Výše jsme se již dozvěděli, že hlavním komunikačním systémem komunity Neslyšících je znakový jazyk. Budeme-li brát v úvahu, že je komunikace systémem gest, tak dle Stokoe (1993, s. 3) je znakový jazyk z obecného hlediska starý jak lidstvo samo. Tento je charakterizován jako vizuální jazyk užívající systém manuálních, obličejových a tělesných pohybů (World Federation of the Deaf, © 2016). Langer (2013, s. 29) definuje znakové jazyky jako „*různé nevokální jazykové systémy užívané menšinovými komunitami neslyšících různých národů*“.

Langer (2013, s. 29-30) také popisuje odlišnost znakového jazyka s jazykem mluveným, kdy znakový jazyk je vizuálně-motorický, avšak ten mluvený audio-orální. Obsahy sdělení ve znakovém jazyce mohou být přenášeny dvěma typy nosičů, a to nosiči manuálními, kterými jsou vyjadřovány lexikální významy a nemanuálními, které charakterizují významy gramatické. Manuálními a nemanuálními faktory ve znakovém jazyce se však zabýváme v samostatné kapitole níže. Langer (2013, s. 30) také považuje užívání 3D prostoru ve znakovém jazyce za důležitou odlišnost ve srovnání s jazykem mluveným. Okrouhlíková (2008b, s. 7) udává poznatek, že znakový jazyk nemá psanou podobu, na rozdíl od mluveného jazyka.

Macurová (2008, s. 28-29) srovnává znakový jazyk s pantomimou. Ač byly znakové jazyky před tím, než se staly součástí lingvistiky považovány za zobrazující gesta, od pantomimy se odlišují určitými lingvistickými omezeními. Mezi takováto omezení patří například prostor, ve kterém se pantomima či znakový jazyk artikuluje. Na rozdíl od pantomimy, u které se artikulaci z hlediska prostoru meze nekladou, je znakový jazyk artikulován ve znakovém prostoru, jež se ohraničuje temenem hlavy, boky a lokty v upažení. Dalším zjevným příkladem odlišnosti je práce s tělem, kdy pantomima využívá pohybů celého těla, avšak znakový jazyk pouze některých částí těla, kterými jsou ruce, hlava, horní část trupu a obličej. V potaz musíme brát také arbitrárnost významů, kterou lze prostřednictvím znakového jazyka ztvárnit na rozdíl od pantomimy, která dokáže významy pouze zobrazit (Macurová, 2008, s. 28).

Spousta laiků se domnívá, že existuje pouze jeden znakový jazyk, respektive mezinárodní. World Federation of the Deaf (© 2016) tuto domněnku vyvrací tvrzením, že se ve světě vyskytují stovky různých znakových jazyků. V některých zemích, např. Belgii, Spojeném království, Spojených státech amerických či Indii se může dokonce vyskytovat i více než pouze jeden znakový jazyk. Každý název znakového jazyka používá přídavné

jméno související s příslušnou zemí, jako příklad můžeme uvést japonský znakový jazyk, britský znakový jazyk, španělský znakový jazyk, turecký znakový jazyk, v České republice se pak jedná o český znakový jazyk (World Federation of the Deaf, © 2016). Dle Macurové (2008, s. 32) existují určité gramatické konstrukce shodující se ve více znakových jazycích, nicméně se neztotožňují zcela.

2.1 Znakový jazyk jako přirozený jazyk

Čermák (2011, s. 14) přirozený jazyk charakterizuje jako „*možnost (opakovatelné) komunikace mezi aspoň dvěma partnery, založená na systému, který je komplexní, dynamický a který umožňuje své znaky podle daných pravidel kombinovat*“. Čermák (in Servusová, 2008, s. 11) také uvádí, že se jedná o „*jazyk vzniklý přirozeným vývojem a užívaný v běžné komunikaci*“.

Dle Lehkého (2005) lze přirozený jazyk vystihnout slovníkem a gramatikou. Slovník je charakterizován jako soubor výrazů vyznačující se významem a srozumitelností. Gramatika představuje soustavu pravidel, kterými se jedinec v daném jazyce řídí při uspořádávání a skládání slov do vět.

Znakový jazyk se odehrává především v levé mozkové hemisféře, stejně jako jazyk mluvený, z čehož vyplývá, že znakový jazyk můžeme považovat za jazyk přirozený (World Federation of the Deaf, © 2016). Tuto skutečnost potvrzují i Bavelier, Newport a Supalla (© 2016), s tvrzením, že levá mozková hemisféra je zprostředkovatelem jazyka jak mluveného, tak i znakového. Kalifornští znalci Hickok, Bellugi a Klima (in Šmídová, 2011), zkoumali jak produkci a vnímání znakového jazyka osobami po mozkové mrtvici. Výsledným zjištěním potvrdili, že levá hemisféra mozku je dominantní pro znakový jazyk.

Fakt, že je znakový jazyk jazykem přirozeným, by měl být přijat zejména kvůli komunikaci Neslyšících osob (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 7-8). Největším přínosem jsou důkazy spojené s rokem 1960 a jménem William C. Stokoe, na základě kterých se začalo uvažovat o znakovém jazyce jako plnohodnotném přirozeném jazyce. Tento poznatek je však rozšířen jen v některých zemích, mezi které patří zejména Amerika, Velká Británie nebo Skandinávie. V české zemi slyšící obyvatelé v první řadě často zaměňují znakový jazyk za jiný uměle vytvořený komunikační systém, v druhé řadě nejsou mnozí přesvědčeni o tom, že je znakový jazyk jazykem přirozeným (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 7-8).

Macurová (2008, s. 34-35) srovnává mluvený jazyk s jazykem znakovým z pohledu strukturně lingvistického, psycholingvistického a sociolingvistického. Mluvený jazyk vzniká z fonémů, tedy jednotek nenesoucích význam, dále z morfémů a postupně dalších vyšších celků. Obdobně je to s jazykem znakovým, kdy jsou znaky tvořeny z fonémů. V psycholingvistice se pojednává o lidském mozku schopném znakový jazyk kódovat a zpracovávat. Děti s vrozenou hluchotou mají možnost osvojit si znakový jazyk stejně jako slyšící děti mluvený jazyk v případě učení se daného jazyka již od narození. Sociální a kulturní podmínky s sebou nesou změny ve znakovém jazyce, se kterými se kupříkladu obnovuje a narůstá slovní zásoba. Uživatelé znakového jazyka také vědí, že se jazyk různí v jednotlivých regionech a v dalších sociálních úrovních, jako je například věk, pohlaví či učenost neslyšících osob (Macurová, 2008, s. 34-35).

2.1.1 Vlastnosti přirozeného jazyka

Slánská Bímová a Okrouhlíková (2008, s. 18-24) se zabývají vlastnostmi znaků přirozeného jazyka, které považují z hlediska komunikace za výchozí. Tyto vlastnosti si přiblížíme v následujícím textu. Jako první vlastnost je uváděna přístupnost smyslům, čemuž můžeme rozumět jako mít schopnost vnímat znaky našimi smysly. Takovým smyslem pro vnímání jazyka je většinou sluch, a to právě ve slyšící společnosti. V případě uživatelů znakového jazyka jde pak o zrak či hmat.

Arbitrárnost se vyznačuje libovolností zástupce znaku ve vztahu s objektem znaku. Znaky v mluveném jazyce jsou oproti znakovému jazyku symbolické. Znakový jazyk je význačný svou ikoničností (Slánská Bímová a Okrouhlíková, 2008, s. 18-24). Macurová (2008, s. 29-30) ikoničnost popisuje jako „*podobnost mezi dvěma stranami znaku, označujícím a označovaným*“. Podobnost mezi těmito dvěma stranami je ve znakovém jazyce velmi nápadná, zejména tedy ve znakové zásobě, jelikož některé znaky dokážou ztvárnit objekt či vyobrazit jeho pohyb.

Další vlastností je konvenčnost, díky které znakům rozumíme a používáme je na základě pravidel určených uživateli znakového jazyka. Určitý způsob užívání znaků se šíří dál k dalším uživatelům a díky této tradici se znaky dostávají do podvědomí širší společnosti. Rozličné formy znaků hrají významnou roli ve schopnosti umět od sebe rozeznávat různé znaky. Mluvíme tak o vlastnosti jazyka, která přináší potřebu odlišitelnosti od jiných znaků v systému (Slánská Bímová a Okrouhlíková, 2008, s. 18-24).

Diskrétnost vystihuje oddělitelnost a ohraničení jednotek neboli fonémů, jež nenesou význam, avšak jej svou zvukovou stránkou dokážou rozlišit. Na diskrétnost se váže

lineárnost, která se vyznačuje důležitostí dodržet určité pořadí fonémů jdoucích za sebou. V případě záměny jejich pořadí nemusí dojít ke sdělení významu, kterého mělo být původně dosaženo anebo může nastat vytvoření nesmyslu. Z hlediska znakového jazyka však nemluvíme o lineárnosti, ale spíše o simultánnosti. Ta je popisována jako vrstvení jednotek znaků na sebe, nikoliv za sebe. Díky tomu je proces znakování usnadněn, jelikož je nám umožněno vnímat jednotky znaků v jediném časovém úseku. Nechybí také sémantičnost, kterou můžeme vysvětlit synonymem významovost. Na základě sémantičnosti jsme tedy schopni rozumět a rozlišit významy slov či znaků ve znakovém jazyce (Slánská Bímová a Okrouhlíková, 2008, s. 18-24)

Přirozený jazyk by měl také být přenosný v čase a prostoru. Komunikátoři tedy nemusí stát tvář v tvář, aby si něco sdělili. Přenosu sdělení dnes může dopomoci kupříkladu moderní technika, jako je třeba DVD. Důležitost se přikládá i kulturní přenosnosti, což se dá vysvětlit přenosností znaků z pokolení na pokolení. S předchozím bodem úzce souvisí neproměnlivost a stabilita, tedy ustálenost znaků v komunikaci. V potaz se však musí brát rozvoj jazykového systému, a tedy se musí počítat s určitými změnami. Negativnost a diferenčnost představují vztah znaku ke znakům jiným v rámci systému. Negativnost se vyznačuje neshodností znaků, diferenčnost však zastává pozitivní vztah, vysvětluje pouhou odlišnost mezi znaky. Prevarikace představuje možnost vyjádření dvojznačnosti, klamu či hry se znaky. Tak jako v českém jazyce je pronesení dvojsmyslu možné i v českém znakovém jazyce (Slánská Bímová a Okrouhlíková, 2008, s. 18-24)

2.1.2. Rysy přirozeného jazyka

Slánská Bímová a Okrouhlíková (2008, s. 25-33) a další odborníci zabývající se přirozenými jazyky považují za stěžejní celkem šest rysů přirozeného jazyka. Prvním takovýmto rysem je systémovost. Na jazyk lze pohlížet jako na systém vyznačujícím se třemi vlastnostmi, jimiž jsou hierarchičnost, anizotropie a lineárnost. Hierarchičnost se projevuje uspořádáním jednotek od nejnižších po nejvyšší. Nejmenší jednotkou je foném, který však nenese význam, avšak spojením fonémů vznikne morfém, který již význam nese. Spojením morfémů pak dále vzniknou lexémy, z nichž se tvoří věty, následně pak text. Anizotropie je vlastnost, která rozlišuje jednotky systému od sebe tak, aby mohly být správným způsobem pochopeny. To znamená, že je ve dvou podobných slovech, např. dát a tát či znacích, jako je sport a ředitel, potřeba zaměnit alespoň jeden foném, aby nedošlo k nedorozumění. O lineárnosti či simultánnosti ve znakovém jazyce jsme se již zmiňovali, avšak je vhodné podotknout, že se tyto vlastnosti neprojevují pouze v rovině fonologické, ale i v rovinách

vyšších. Ve znakovém jazyce je díky tomu možné vnímat více informací najednou, na rozdíl od mluveného jazyka, ve kterém se musí informace řadit postupně za sebe, aby byly náležitě vyjádřeny.

Druhým rysem je znakovost. Každý jazyk je tvořen jednotkami, a to v podobě znaků. Informace může být tedy sdělena prostřednictvím slov či znaků, při komunikaci není třeba hmotného předmětu (Servusová, 2008, s. 11-12).

Dalším rysem je dvojí členění, dvojí artikulace či duálnost. Duálností se rozumí schopnost třídit nejmenší jednotky jazyka nesoucí význam na jednotky, jež význam nenesou. Jsou však schopny význam odlišit. Dle Langer (2013, s. 32) se tedy jedná o foneticko-fonologické členění. Servusová (2008, s. 11) zmiňuje, že jde v českém mluveném jazyce o morfémy a fonémy, zatímco v českém jazyce znakovém o znaky a fonémy.

Produktivnost nabízí možnost vytvářet nekonečné množství spojení, a to na základě omezeného souboru prostředků a omezeného počtu pravidel. Znakový jazyk je však v porovnání s jazykem mluveným lepší v tom, že využívá petrifikované a produktivní slovní zásoby. Petrifikovaná slovní zásoba se vyznačuje znaky, jež jsou v ustálené podobě, zatímco produktivní slovní zásoba je mluvčím vytvářena v průběhu projevu. Svěbytnost je schopnost vyjádřit nejen přítomnost, ale i děje v různých časových rovinách, podmínky, nereálné děje, aj. Posledním rysem je historičnost. Přirozený jazyk se postupem času podrobuje změnám, tudíž nikdy nezůstává stejný. Učení se jakéhokoli jazyka probíhá jak s ontogenetickým, tak i fylogenetickým vývojem. Ontogenetický vývoj postupuje u každého jedince individuálně, na rozdíl od fylogenetického vývoje, který se vyznačuje změnami jazyka v celé společnosti Slánská Bímová a Okrouhlíková, 2008, s. 25-33).

2.1.3 Jazykové univerzálie

Čermák (in Servusová, 2008, s. 12-13) popisuje jazykové univerzálie jako rysy nebo vlastnosti, jež mají se všemi přirozenými jazyky stejné. Každý přirozený jazyk má k dispozici 10-70 fonémů, využívá prostředků deixe, je schopen vyjádřit množství prostředky kvantifikace, používá gramatická slova bez vlastního významu, vlastní jména a věta má dvojčlennou stavbu, tedy podmět a přísudek.

2.3 Notace znakového jazyka

Otázkou notace znakového jazyka se u nás zabývá Okrouhlíková, která srovnává český jazyk s českým znakovým jazykem a řeší především problém se zapisováním znaků

do jejich grafické podoby. Na rozdíl od českého audio-orálního jazyka, který pro komunikaci využívá mluvené a psané podoby, je český znakový jazyk, jakožto vizuálně-motorický, ve značné nevýhodě, jelikož dosud neexistuje jednotná psaná forma, která by byla univerzálně akceptována (Okrouhlíková, 2015, s. 8).

Moderní technologie dnes nabízí možnost videonahrávky, což nám umožňuje zachytit znakový jazyk v co nejpřesnější podobě (Okrouhlíková, 2015, s. 9). Avšak když se chceme nějakému znaku naučit nebo si potřebujeme znak zaznamenat a v pozdější době jej použít, nemáme vždy k videonahrávkám či kamerovým zařízením okamžitý přístup. Další nevýhodou je těžká orientace ve velkém množství záznamů, je tedy nezbytné videonahrávky uspořádat dle určitého systému (Okrouhlíková, 2012, s. 11).

Okrouhlíková (2008b, s. 7) tvrdí, že v případě grafického záznamu znakového jazyka máme tři možné varianty, a to transkripci glosami, slovní popis a notační systém. Transkripci glosami se rozumí možnost co nejvýstižnějšího vyjádření významu znaků s využitím velkých tiskacích písmen. Co je nevýhodou této varianty, je pouhá přibližná podobnost významu většiny znaků, jelikož význam mluveného slova nemusí být vždy totožný s významem znaku. S glosami se často vyskytují zkratky zastupující nemanuální faktory znakového jazyka, občas i orální a mluvní složky.

Slovní popis většinou slouží k zachycení pohybu, který není možný na fotografii vyobrazit. Pro výstižnost popisu je třeba brát v potaz, že se jedná o obtížný a časově zdlouhavý proces, což opět značí nevýhodnou situaci (Okrouhlíková, 2008b).

Snahou notačních, neboli transkripčních systémů je pomoci zaznačit jednotlivé složky a parametry znaku, a to v podobě převážně ikonických symbolů (Okrouhlíková, 2012, s. 11).

2.4 Způsoby notace znakového jazyka

Okrouhlíková (2015, s. 8-9) poukazuje, že je znakový jazyk třeba zachytit celkově, což znamená nezaznamenávat znaky produkované pouze rukama, ale i mimikou, hlavou a tělem.

Rozlišuje tedy dvě složky – manuální a nemanuální. Do složky manuální zahrnujeme vše, co se produkuje rukama, do nemanuální složky pak zařazujeme obličej, hlavu a horní část těla (Okrouhlíková, 2012, s. 10).

V následující tabulce jsou vypsány parametry obou zmíněných složek, přičemž se jedná o standardní jednotky znaků znakových jazyků (Okrouhlíková, 2015, s. 8-9).

Manuální složka znakového jazyka		
	typ znaku	komponenty znaku
ruce	jednoruční znaky	místo artikulace
	dvouruční znaky s oběma aktivními rukama	tvář ruky/rukou
	dvouruční znaky symetrické s jednou aktivní rukou	orientace dlaně orientace prstů
	dvouruční znaky asymetrické s jednou aktivní rukou	vzájemná poloha rukou
	složené znaky (kombinace výše uvedených)	pohyb ruky/rukou
Nemanuální složka znakového jazyka - komponenty znaku		
obličej – mimika	pohyby a pozice obočí	
	pohyby a pozice očí	rozevření očí
		směr pohledu
	pohyby a pozice nosu	
	pohyby a pozice úst	orální komponent (neodvozený z mluveného jazyka)
		mluvní komponent (odvozený z mluveného jazyka)
		proud vzduchu
	pohyby a pozice jazyka	
	pohyby a pozice zubů	
	pohyby a pozice tváří	
	pohyby a pozice brady	
hlava a tělo	pohyby a pozice hlavy	
	pohyby a pozice ramen	
	pohyby a pozice horní části trupu	

Tabulka č. 1 Standardní jednotky znaků znakových jazyků (převzato z Okrouhlíková, 2015, s. 8-9).

Stokoe (in Hochgesang, 2007) rozlišuje tři části znaku na lokaci, tvar ruky a pohyb. Ve Stokoevě notaci jsou tyto části nazvány jako tabula, designator a signator. Později byla přidána také orientace. Jelikož se tyto tři parametry začaly po lingvistických výzkumech jevit jako nedostačující, byly následně doplněny místem, kde se znak artikuluje (TAB), tvarem ruky, která artikuluje (DEZ), vztahem ruky k tělu – orientace dlaně (ORI 1) a prstů (ORI 2), vztah ruky k ruce, tedy jejich vzájemná poloha (HA), a pohybem ruky (SIG) (Macurová, 1996 in Langer, 2013, s. 36).

Battison (in Okrouhlíková, 2008b, s. 20-22) dělí znaky na šest typů, které jsou zahrnuty do tří vzorců. Prvním vzorcem jsou znaky artikulované jednou rukou, tam můžeme zařadit znaky s nulovým kontaktem a také znaky s kontaktem, což znamená dotyk dominantní ruky s určitou částí těla. Druhým vzorcem jsou znaky artikulované dvěma rukama. Mezi ně patří znaky takové, při jejichž znakování jsou aktivní obě ruce stejného tvaru, dále pak znaky symetrické charakteristické tím, že je aktivní jedna ruka, artikulující nad, pod, před, za rukou pasivní, přičemž jsou ruce ve stejném tvaru, a předposledním typem jsou znaky asymetrické, u nichž je aktivní jedna ruka artikulující nad, pod, před, za rukou pasivní, ruce jsou při tom v různém tvaru. Na konec jsou uvedeny znaky složené, tedy zkombinované z předešlých typů.

Do symbolů používaných pro notaci znaků českého znakového jazyka zařazujeme TAB, DEZ, ORI, ORI 1, ORI 2, HA a SIG (Okrouhlíková, 2008b, s. 19).

Tabula (TAB) je značení pro místo artikulace znaku a značí části znakovacího prostoru. Místa artikulace jsou značeny ve frontální rovině těla a užívá se symbolů pro neutrální prostor, celý obličej, části hlavy, obličeje a čela, očí, nosu, brady, úst a rtů, tváří, uší, krku, trupu, ramen, hrudi, pasu, paže, loktu, zápěstí, boků, stehů, kolen a kotníků (Okrouhlíková, 2008b, s. 23-29).

Designator (DEZ) je označení pro tvar znakovající ruky či znakovajících rukou. Pro zápis znaků českého znakového jazyka využíváme celkem dvanácti tvarů ruky rozdělených do pěti skupin – zavřená ruka, skrčená ruka, ruka s prsty u sebe, ruka s prsty od sebe a zavřená ruka se vztyčenými prsty. Tyto tvary ruky jsou převážně převzaty z české jednoruční prstové abecedy. Další tvary ruky jsou odvozeny od právě zmíněných (Okrouhlíková, 2008b, s. 30-55).

Orientation (ORI) znamená vztah ruky či rukou k tělu. Rozlišujeme pak ještě ORI 1 – orientaci dlaně a ORI 2 – orientaci prstů. Pro určení orientace dlaně je rozhodující vnitřní plocha zápěstí, pro orientaci prstů pak ukazovák, prostředník, prsteník a malík, nikoliv však palec (Langer, 2013, s. 37).

Hand arrangement (HA), tedy symbol pro vzájemnou polohu rukou značí znaky artikulované oběma rukama. Patří zde tyto polohy rukou – ruce vedle sebe, ruce za sebou, ruce nad sebou, jedna ruka uvnitř druhé, ruce ve vzájemném kontaktu a ruce propojené (Langer, 2013, s. 37).

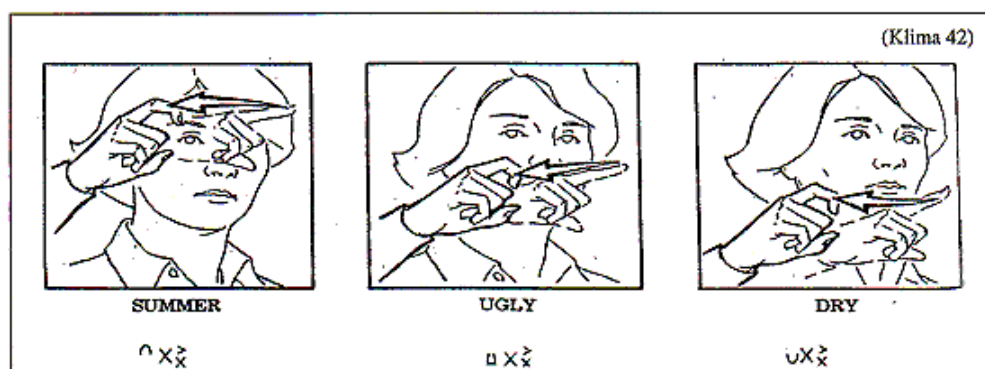
Signator (SIG) je znakem pro pohyb. Pohyby jsou prováděny simultánně nebo následně a většinou se skládají z více než pouze jednoho pohybu (Okrouhlíková, 2008b, s. 59-67). Macurová (in Langer, 2013) z důvodu obtížného popisu pohybu rozlišuje směr, druh, délku, charakter a také absenci pohybu.

Langer (2013, s. 42) uvádí celkem pět transkripčních systémů, které jsou pro zápis českého znakového jazyka nejvýznačnější. Patří zde Stokoeho notační systém a jeho modifikace, Hamburský notační systém, SignWriting, Edinburský nemanuální notační systém a Transkripční systém Berkeley.

2.4.1 Transkripční systémy

Martin (in Signwriting) se zmiňuje, že cílem Stokoeho nebylo psát o znakovém jazyce, ale dokázat několika sta tisícům Američanů a především jazykovým vědcům, že je Americký znakový jazyk možno považovat za opravdový jazyk.

William Stokoe, otec lingvistiky znakového jazyka, jako první vytvořil notační systém známý jako Stokoes' notation system, tedy SNS (Okrouhlíková, 2008b, s. 11). Spolu s dalšími spoluautory Carlem Cronebergem a Dorothy Casterline napsal Dictionary of American Sign Language on Linguistic Principles, kde se tímto notačním systémem zabývají (Hochgesang, 2007). Stokoe (in Martin) vytvořil notaci skládající se z 55 symbolů uspořádaných do 3 skupin – lokace, tvar ruky a pohyb. Ukázka Stokoeho notace je následující.

Obrázek č. 1 Ukázka Stokoeho notace (převzato z signwriting.org)

V průběhu let došlo k mnoha modifikacím a úpravám Stokoeho notačního systému pro různé národní znakové jazyky, v České republice byl navržen Alenou Macurovou a doplněn Karlem Benešem a je známý jako Notační systém pro český znakový jazyk (Langer, 2013, s. 42).

Hanke (in sign-lang) popisuje Hamburský notační systém HamNoSys jako fonetický transkripční systém vycházející ze Stokoeho notačního systému. Jelikož jeho notace není založena na konvencích typických pro jednu zemi, jako jsou například národní prstové abecedy, je možné tento notační systém užívat mezinárodně. Dle Langer (2013, s. 46-49) tento systém užívá tvar a orientaci ruky, místo artikulace, pohyb rukou, pohyby hlavy a horní části těla. Zachycuje jak manuální, tak i nemanuální složku znakového jazyka, přičemž se v manuální složce jedná o jednoruční znaky, dvouruční symetrické znaky a dvouruční asymetrické znaky. Nemanuální složka není ještě zcela zpracována, nicméně ji lze zapsat pomocí kombinace symbolů pro pohyb a symbolů pro místo artikulace.

Valerie Sutton (in omniglot) je považována za autorku SignWriting, jenž byl vytvořen roku 1974. Vznikl na základě notačního systému tanečních prvků vytvořených touž autorkou o dva roky dříve. SignWriting užívá vizuálních symbolů znázorňujících tvary ruky, pohyby a mimické výrazy znakových jazyků. Je známý jako „movement-writing-alphabet“, což lze vysvětlit jako abecedu, která ztvárňuje pohyby těla, jež jsou při znakování vykonávány. Dle Langer (2013, s. 49) SignWriting umožňuje zaznamenat nemanuální stránku znaku a také syntax znakového jazyka, poněvadž se SignWriting snaží dostat na úroveň vět a celých souvislých projevů.

Slánská Bímová, Okrouhlíková (2008, s. 116) se o HamNoSys a Signwriting zmiňují jako o notačních systémech, kterých se ve slovnících využívá spíše jako způsobu doplňující obrázků, fotografií nebo videozáznam.

Edinburský nemanuální notační systém, z anglického The Edinburgh non-manual coding system – ENCS, vznikl v roce 1982 v rámci výzkumného projektu Edinburgh British Sign Language Research Project (Okrouhlíková, 2008b, s. 111), jehož cílem bylo především rozpoznat význam nemanuální složky znaků (Langer, 2013, s. 52). Tento notační systém užívá symbolů ze Stokoeho notačního systému a formu zápisu ze SignWritingu. V zápisu znaků figuruje kruh, který představuje hlavu produktora. Kolem kruhu jsou pak symboly označující pohyby a nastavení jednotlivých částí obličeje. Dle Okrouhlíkové (2008b, s. 113) lze ENCS používat k zápisu jednotlivých znaků i souvislého projevu. Stokoeho notační systém nám poslouží k zápisu manuální složky pro zápis jednotlivých znaků, nemanuální složku pak zaznačíme kruhem znázorňujícím obličej, který umístíme nad zápis manuální

složky. Pro souvislý projev jsou stanovena speciální pravidla, při nichž se předpokládá, že je nemanuální složka neměnná, tudíž ji nemusíme znázorňovat pokaždé.

Hoiting, Slobin (2002) popisují transkripční systém Berkeley BTS, jenž vznikl na základě Berkeley Sign Language Acquisition Project probíhající v letech 1998 až 2001. Výzkum probíhal mezi znakujícími neslyšícími dětmi a jejich Neslyšícími či slyšícími mluvčími, a to v domácím a předškolním prostředí v Nizozemí a ve Spojených státech amerických. Základním cílem bylo zdokumentovat vstupy dospělých a následné výstupy dětí, a srovnat jejich kvantitativní a kvalitativní rozdíly. Jejich teoretický zájem směřoval především k významovým a také morfematickým složkám a zachycovali jak manuální, tak i nemanuální komponenty. Langer (2013, s. 54) dodává, že kromě znaků transkripční systém zachycuje i gesta a ostatní projevy komunikačního chování. Zápis se skládá ze soustavy symbolů, jimiž jsou anglické zkratky. Pro ukázkou BTS uvedeme společné kreslení mezi matkou a dcerou pocházející z Nizozemí (převzato z Slobin a kol., 2001):

*MOT: PNT(nh)(with_pen_on_slate) < FATHER > [>] .

*CHI: < MAN > [

*MOT: t@ag MAN .

*CHI: MAN .

*MOT: PNT_3(at_drawing) .

*CHI: PNT_3(at_drawing) PNT_1 [%ges: long ears] .

*MOT: PNT_2 PNT_3(on_slate) .

*CHI: PNT_3(on_slate) GRANDPARENTS .

*MOT: GRANDMOTHER .

*CHI: PNT_3(on_slate)(*N) < A_LOT(*N) > [>] .

*MOT: < ^dis'CONF A_LOT FACES > [<]A_LOT FACES ^.

Dle Okrouhlíkové (2008b, s. 19) se v českém znakovém jazyce setkáme především s notačním systémem Aleny Macurové vytvořeným v roce 1996, který je použit i ve Všeobecném slovníku českého znakového jazyka. Jedná se o modifikaci Stokoeho notačního systému a je zaměřen na manuální složku znaku z fonetického hlediska. Užívá symbolů TAB, DEZ, ORI, ORI 1, ORI 2, HA a SIG. Karel Beneš vytvořil modifikaci notačního systému Aleny Macurové v roce 2003, v níž se pokusil o jisté vylepšení.

3 Komunikace neslyšících

Krahulcová (2002, s. 11) tvrdí, že komunikace je základem pro lidské společenství. V případě, že by došlo k nějaké překážce či narušení komunikačních schopností v ontogenezi, mohou nastat velmi závažné důsledky.

Dle Macurové (2008, s. 11) jsou osoby neslyšící z hlediska komunikace v intaktní společnosti velmi znevýhodněné, avšak se musí určitým způsobem dorozumívat, ať už mezi sebou, tak s onou intaktní společností. K dorozumívání mezi neslyšícími slouží znakové jazyky a znakové systémy. Při pozorování jejich komunikace si můžeme povšimnout některých totožných výrazových prostředků, jakých používáme my slyšící. Patří mezi ně například smích, jež značí radost a veselí, když k tomu přidáme mimiku, může značit i překvapení, strach, hněv, aj. Sdílíme tedy emocionální významy.

Macurová (2008, s. 11-12) popisuje hlavní rozdíly mezi znakovými jazyky a znakovými systémy následovně. Znakové jazyky jsou považovány za znaky přirozené, jež mají svůj vlastní slovník, gramatiku a nejsou závislé na jazyce mluveném. Znakové systémy se liší tím, že jsou umělé, jsou tedy odvozeny od jazyka mluveného. Takovým systémem je například znakovaná čeština, která však užívá i slovní zásoby znakového jazyka. Avšak obsahuje i znaky jiné, ty slouží ke zprostředkování jazyka neslyšícím, jak jazyka mluveného, tak i v psané podobě. Znakové jazyky se od znakových systémů liší i v oblasti svého užívání. Znakové jazyky jsou běžně užívány v intrakulturní komunikaci, což znamená komunikaci neslyšícího s neslyšícím, znakové systémy jsou naproti tomu interkulturní, probíhá většinou komunikace neslyšícího se slyšícím.

3.1 Česká znaková řeč, český znakový jazyk a znakovaná čeština ukotvená v legislativě

Spousta českých laiků i odborníků dosud nemá jasné povědomí o termínech český znakový jazyk, znakovaná čeština a česká znaková řeč. Především pojem „znaková řeč“ se mezi laickou společností stále hojně objevuje i přesto, že je tento výraz z hlediska lingvistiky používán zcela nesprávně (Langer, 2013, s. 9).

Původní zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči, používal termín znaková řeč jako souhrnný pojem pro „český znakový jazyk“ a „znakovanou češtinu“ (Okrouhlíková, 2008a, s. 13). Ve změnách provedenými zákonem č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, se už však termínu „česká znaková řeč“ nedočteme.

Změněný zákon č. 384/2008 Sb. v § 3 hovoří o „komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob“, do nichž zařazuje pojmy „český znakový jazyk“ a „komunikační systémy vycházející z českého jazyka“. V § 4 je český znakový jazyk definován jako *„základní komunikační systém těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace“*, dále pak jako *„přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu“*. V § 6 se dozvíme o „komunikačních systémech vycházejících z českého jazyka“, kam se řadí „znakovaná čeština, prstová abeceda, vizualizace mluvené češtiny, písemný záznam mluvené řeči, Lormova abeceda, daktylografika, Braillovo písmo s využitím taktilní formy, taktilní odezírání a vibrační metoda Tadoma“ (zákon č. 384/2008 Sb.).

Na rozdíl od českého znakového jazyka, jenž je považován za přirozený jazyk, je znakovaná čeština jazykovým systémem umělým (Okrouhlíková, 2008a, s. 13). *„Znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka“* (zákon č. 384/2008 Sb.).

3.2 Kontrastivní lingvistika – odlišnosti českého a českého znakového jazyka

Dle Komorné (2008, s. 55-59) se český jazyk pro osobu neslyšící stává cizím jazykem. Jelikož nelze český jazyk a český znakový jazyk označit za jazyky příbuzné, pro českého neslyšícího je naučení se českého jazyka daleko složitější, než například pro cizince. Jedním z výrazných odlišností mezi českým a českým znakovým jazykem je rozdílný způsob jejich existence. Jak už víme, český jazyk je jazyk audio-orální a znakový jazyk vizuálně-motorický.

Další rozličností je simultánnost. Při mluvené promluvě skládáme jednotky, tedy hlásky, slova a věty, za sebe. Znakový jazyk se však vyznačuje svou simultánností, jelikož jsme schopni produkovat i vnímat znaky současně, a to dvěma typy nosičů, jimiž jsou nosiče manuální a nemanuální. Neméně důležitým bodem je existence trojrozměrného prostoru, a to jak pro vyjádření reálných prostorových vztahů, tak i pro vyjádření gramatických významů. Za příklad prostorových vztahů můžeme uvést střídání rolí při vyprávění nebo při popisu pokoje, kdy mluvčí ukazuje jednotlivé předměty ve znakovém prostoru stejně, jak jsou ve skutečnosti (Komorná, 2008, s. 55-59).

Langer (2013, s. 66) uvádí tři typy vyjadřovacích prostředků, kterých využívá český znakový jazyk. Vyjadřovací prostředky verbálně-nevokální jsou pohyby a pozice rukou, obličej a horní části trupu; mezi neverbálně-nevokální patří gesta, mimika, mimetická deskripce; a neverbálně-vokální jsou smích, hlasové projevy a mluvní komponenty.

Servusová (2008, s. 19-53) se v kontrastivní lingvistice zabývá rozdíly ve všech jazykových rovinách, tedy ve fonologické, morfologické, lexikální a syntaktické rovině. Tvrdí, že ve fonologické rovině můžeme sledovat simultánnost znakového jazyka. Znaky jsou totiž tvořeny menšími fonologickými jednotkami artikulovanými simultánně, a to především pohybem ruky (SIG), tvarem ruky či rukou (DEZ) na místě před tělem nebo na těle (TAB), někdy i orientací dlaně a prstů (ORI), vzájemné polohy rukou (HA), kontaktu artikulující ruky s jinou částí těla a nemanuální části ruky. Zároveň v českém i českém znakovém jazyce existují tzv. minimální páry vyznačující se odlišností jedním. Langer (2013, s. 66) dává za příklad znaky ŘEDITEL a SPORT, jež se od sebe liší TAB, tedy místem artikulace znaku.

Morfologická rovina pracuje s morfémy, jež mají svůj vlastní význam, na rozdíl od fonémů, které vlastní významy nenesou. V této rovině se už český a český znakový jazyk rozchází, jelikož znakový jazyk není schopen rozložit znaky na morfémy, jak je tomu v jazyce českém, ale většinou pouze na fonémy. Macurová (in Langer 2013, s. 67) tvrdí, že není nutné v českém znakovém jazyce vymezovat slovní druhy, avšak i tento jazyk své slovní druhy má. Zajímavé jsou především gramatické kategorie u sloves. Macurová-Bímová (in Servusová, 2008) rozděluje slovesa na slovesa prostá, shodová a prostorová. Slovesa prostá se ve větě nemění, zůstávají ve stejném tvaru, např. znaky pro slovo MÍT RÁD a PAMATOVAT SI. Slovesa shodová využívají prostoru, např. změny směru v případě slovesa „vrátit“, kdy se určitým způsobem vyznačuje JÁ TI VRÁTÍM a jiným způsobem TY MI VRÁTÍŠ. Slovesa prostorová mění tvary, tedy mění třeba umístění děje či pohyb objektu. Takovým prostorovým slovesem může být znak pro MÝT SE, který je ukázán podle toho, která část těla je umývána – hlava, ruce, obličej, aj.

Langer (2008, s. 68) uvádí, že český znakový jazyk využívá lexikálního vyjadřování času, tedy několik osových linií, jejichž výchozím bodem je právě lidské tělo. Rozlišuje osu předozadní, která určuje budoucnost a minulost, vertikální vyjadřuje čas lidského růstu a pravolevou vyjadřující časové trvání a přesuny v čase.

Nyní se dostáváme k zájmenům, u kterých Servusová (2008, s. 30) uvádí rozdíly mezi zájmeny v českém a českém znakovém jazyce. Základním rozdílem je určování rodu u třetí osoby, který český znakový jazyk nerozlišuje. Dále potom množství osobních zájmen, kterých má český znakový jazyk více než český jazyk, poněvadž využívá kromě tvarů pro množné

číslo tvary pro dvojné, trojné a čtverné. Český znakový jazyk také znázorňuje, kde je ve znakovacím prostoru umístěn referent a vyjadřuje dva různé typy plurálu – exkluzivní (oni, ona) a inkluzivní (my).

Číslovky jsou v českém znakovém jazyce složitější než v českém jazyce. Český znakový jazyk totiž rozlišuje znaky kupříkladu při udávání času, existuje jeden znak pro sedm hodin, odlišný znak pro sedm minut a jiný zase pro sedm sekund. Také se speciálními znaky ukazuje například sedm korun českých a sedmé místo na závodech (Servusová, 2008, s. 32-33).

Mnohost se v českém jazyce vyjadřuje určitými a neurčitými číslovkami a příslovci, v českém znakovém jazyce se vyjadřuje různými způsoby. Jako příklad může stát znak pro SKŘÍŇ, jejíž zvýšené množství znázorníme horizontálním posunem místa artikulace doprava nebo znaky pro KVĚTINY jsou KVĚTINA + PLOCHA (Servusová, 2008, s. 35-36).

V lexikální rovině jazyk zkoumá slovní zásobu. Dle Servusové (2008, s. 36) je lexikální zásoba jazyka českého a českého znakového kvantitativně i kvalitativně rovnocenná. Netřeba však srovnávat počet lexémů, ale je důležité se především zabývat vyjadřovacími prostředky jazyka. Český znakový jazyk díky svým specifickým vyjadřovacím schopnostem nevyžaduje stejné množství lexémů jako jazyk mluvený. Neméně důležitým faktem je uvědomění si narůstání slovní zásoby v českém znakovém jazyce, jelikož je tento jazyk stejně živý a produktivní jako mluvený jazyk.

Nová slova v českém jazyce jsou dle Čechové (in Servusová, 2008, s. 38) tvořena odvozováním a skládáním. V českém znakovém jazyce dochází ke třem způsobům tvoření nových znaků, a to napodobováním, symbolizováním a skládáním. Napodobování nám napovídá, že nový znak vychází z vizuální podoby určitého objektu či děje, např. DŮM. Symbolizování si vybere určitý rys z vizuální podoby objektu nebo děje. Takovým příkladem může být znak pro VLAK, a složením dvou znakových základů vznikne znak jeden, jako např. znak pro KOZAČKY. V případě přejímání slovní zásoby si český jazyk vypůjčuje slova z cizího jazyka, především z anglického anebo německého. Český znakový jazyk je na tom podobně, ten si vypůjčuje znaky jak z jiných národních znakových jazyků, tak i z mluvené a psané češtiny (Servusová, 2008, s. 39-40).

Langer (2013, s. 71) uvádí konkrétní znaky českého znakového jazyka, jež rozděluje do tří hlavních skupin. Znaky ukazovací, neboli deiktické, patří mezi nejjednodušší znaky díky přímému ukazování objektu obsahující význam. Názorným příkladem jsou např. obličejové části těla – oči, uši, nos, pusa. Znaky napodobovací, také ikonické, jsou vizuálně motivované, jinými slovy svým průběhem a charakterem připomínají typickou vlastnost

předmětu nebo jevu, a tedy se dá jejich význam snadno odvodit. Mezi tyto znaky patří např. AUTO nebo SPÁT. Velmi podobně jsou na tom i znaky průhledné, neboli transparentní, jejichž význam rozpozná i laik, jelikož je jejich vizuální motivace více než zřejmá. Průhledným znakem je např. znak pro PÍT, UTÍKAT nebo ČISTIT SI ZUBY. Do další kategorie patří znaky průsvitné, translucidentní, jejichž význam už pro laika zřejmý není, avšak tomu tak není u člověka, který význam znaku už zná. Do této kategorie můžeme zařadit znak pro ROK nebo PONOŽKU. Znaky symbolické, arbitrární, obsahují znaky s abstraktními vlastnostmi a ději, a abychom jim rozuměli, je třeba je znát, např. znaky ÚTERÝ, SYN.

Servusová (2008, s. 40) věnuje pozornost také frazeologii a specifickým znakům, které jsou pro český znakový jazyk typickými. Především specifické znaky nazývá překladatelským oříškem, poněvadž se v různých kontextech český ekvivalent různí. U těchto znaků je významně důležitá mimika a důležitost zachování citového zabarvení v cílovém jazyce, aby byly vhodně přetlumočeny.

Dle Servusové (2008, s. 43-53) se syntaktická rovina věnuje oblasti skladby věty, syntaxi. V této rovině se český jako mluvený jazyk se znakovým jazykem různí. Mluvený jazyk typicky řadí slova ve větě za sebou, český znakový jazyk kombinuje linearitu se simultaneitou. Český znakový jazyk využívá inkorporace, simultánní artikulace dvou znaků, používá klasifikátory, od mluveného českého jazyka se také liší svým slovosledem, využitím trojrozměrného prostoru, nemanuálních prostředků v syntaxi a komunikační funkce výpovědi.

Inkorporace je Servusovou (2008, s. 44) popisována jako proces, při kterém vznikne znak, jenž je složen ze dvou původních znaků. Langer (2013, s. 73) uvádí šest druhů, jimiž jsou inkorporace času, počtu, způsobu, předmětu do slovesa, směru a záporu. Příkladem pro inkorporaci času je slovní spojení MINULÝ TÝDEN, pro inkorporaci počtu 3 HODINY či 2 MĚSÍCE, pro inkorporaci způsobu RYCHLE / POMALU JET NA KOLE, pro inkorporaci předmětu do slovesa PÍT Z LÁHVE / KOHOUTKU, pro inkorporaci směru PTÁT SE MĚ / NĚKOHO a pro inkorporaci záporu NEMÁM.

Klasifikátory jsou dle Servusové (2008, s. 45) důležitým prvkem při popisu prostředků českého znakového jazyka. Klasifikátory mají schopnost zařazovat jméno do skupiny jmen, jež jsou charakteristické společným prvkem. Patří zde zařazení dle materiálu, tvaru, konzistence, velikosti, umístění, uspořádání a množství. Motejzíkova (in Servusová, 2008, s. 46-47) rozlišuje čtyři typy klasifikátorů, jimiž jsou klasifikátory celého předmětu, částí těla, držení a specifikátory tvaru a rozměru. Klasifikátory celého předmětu zastupují objekty se stejnými vlastnostmi, klasifikátory částí těla znázorňují pohyb lidských nebo zvířecích

končetin, a to podle toho, co je pro ně specifické, např. dlouhé úzké čapí nohy. Klasifikátory držení popisují velikost a tvar objektu podle držení a pohybu v rukách, např. držení püllitru nebo šálku s kávou. Klasifikátory nebo spíš specifikátory tvaru a rozměru mají schopnost charakterizovat vzhled objektů do nejmenších podrobností, jako například obrys objektu nebo tar bazénu.

Servusová (2008, s. 47-49) popisuje rozdíly slovosledu českého jazyka a českého znakového jazyka. Oproti českému jazyku, jehož slovosled je volný, je český znakový jazyk polysyntetický. Používá anglický výraz *topic comment*, což charakterizuje skladbu věty typickou pro český znakový jazyk. Věta tedy vždy začíná tématem a následně pokračuje komentářem. Pro český znakový jazyk je velmi význačné artikulovat v trojrozměrném prostoru. Rozlišujeme prostor topografický, jímž znázorňujeme reálné rozmístění subjektů a syntaktický prostor, jenž využívá gramatických pravidel českého znakového jazyka.

Také víme, že nedílnou součástí českého znakového jazyka je využití nemanuálních prostředků, pod čímž si představujeme pohyby trupu, hlavy a mimiku. Pohyby trupu a hlavy mohou signalizovat výběr mezi dvěma možnostmi nebo sdělení pozitivní či negativní informace a mimika také není při artikulaci znaků nahodilá, naopak je škála mimických výrazů velmi rozsáhlá. Mimika jde ruku v ruce s komunikačními funkcemi výpovědi. V českém jazyce obecně rozlišujeme funkce oznamovací, tázací, rozkazovací a přací. Tyto funkce v mluveném českém jazyce běžně rozlišujeme intonací, avšak v českém znakovém jazyce k tomu využíváme nemanuální prostředky, a to především již zmíněnou mimiku (Servusová, 2008, s. 50-51).

3.3 Znakovaná čeština

Z důvodu častého užívání znakové češtiny jako komunikačního prostředku mezi osobami slyšícími a neslyšícími, si uvedeme několik informačních poznatků.

Dle Langer (2013, s. 19) znaková čeština patří do znakových národních jazyků. Jak už víme, tato je na rozdíl od českého znakového jazyka, jež je jazykem přirozeným, vytvořena uměle, a to slyšícími lidmi. Tento uměle vytvořený systém vznikl především z důvodu dorozumění se slyšícího s neslyšícím. Okrouhlíková (2008a, s. 14) tvrdí, že ke vzniku tohoto systému došlo pravděpodobně v období založení prvních škol pro sluchově postižené.

Okrouhlíková (2008a, s. 14-15) popisuje znakovanou češtinu jako znakový systém, jenž využívá český jazyk, který je produkován nahlas nebo bezhlasně. Základem produkce znakované češtiny je artikulace gramaticky správné češtiny, která je doplňována artikulací rukou, jež jsou zodpovědné za produkci odpovídajícího znaku. Většina znaků je převzata z českého znakového jazyka, avšak byly i speciálně vytvořené znaky, např. znaky pro předložky a spojky. Znakovaná čeština přebírá z českého znakového jazyka pouze manuální složku znaků, nemanuální složku nepřebírá téměř vůbec, z čehož vyplývá, že neužívá gramatiky českého znakového jazyka. Velmi dobré odezírání a ovládání českého jazyka je základem pro schopnost zachycení gramatiky českého jazyka, jež je většinou produkována orálně. Jelikož je čeština flexivním jazykem, převádění vět do znakované češtiny a především jejich porozumění je velmi nesnadné.

Okrouhlíková (2008a, s. 15-17) uvádí příklady českých výrazů „Petr bije Lukáše“, „Petr bil Lukáše“, „Petra bije Lukáš“ a „Petra bil Lukáš“. V českém jazyce je nám známo, že významy těchto vět nejsou identické, nicméně, do znakované češtiny všechny tyto věty převedeme jako „Petr bít Lukáš“. Z důvodu nespolehlivého přenosu významu by mohla pomoci přesná znakovaná čeština vizualizována především prstovou abecedou, ta je však v praxi z časového hlediska velmi zdržující.

Dle Langer (2013, s. 22) je využití znakované češtiny jak pro osoby slyšící, tak i neslyšící přínosné. Osoba slyšící se nemusí učit zcela nový gramatický systém a osoba neslyšící rozumí znakům, jež jsou převzaty ze znakového jazyka, a to jim usnadní odezírání. Tento uměle vytvořený systém je nejprínosnější pro osoby nedoslýchavé a postlingválně neslyšící.

3.4 Odezírání

Patřičným pomocným činitelem pro komunikaci mezi osobami sluchově postiženými a slyšícími je odezírání. Odezíráním však nelze plně nahradit slyšení řeči, protože zrak je schopen zachytit zhruba jen třetinu slyšeného. I přesto je zrak jedinou vnímací cestou pro osobu neslyšící, proto je velmi důležitým aspektem a základní podmínkou pro odezírání i vnímání znakového jazyka dobrá funkce zrakového analyzátoru (Strnadová, 2008, s. 10-13).

Dle Strnadové (2008, s. 10) se jedná o „metodu vnímání a porozumění obsahu mluvené řeči zrakem“. Tvzení, že je naučení se odezírání pro osoby neslyšící snadnější než pro slyšící, je pouhou fámou, jelikož je k tomu potřebná určitá kombinace vloh (Strnadová, © 2006).

Strnadová (2008, s. 11-12) se zabývá dalšími podmínkami pro kvalitní odezírání, jimiž jsou vnitřní a vnější vlivy vzájemně se ovlivňující a doplňující. Uvádí vlivy fyziologické, technické, psychické, verbální, neverbální, věkové, sociální, genderové a vnější. Pod fyziologickými vlivy si můžeme představit již zmíněné zrakové funkce, neméně důležité jsou funkce mentální, také míra využitelnosti sluchu, funkce centrální soustavy a celkový stav organismu. Technickými vlivy se rozumí zkušenost s odezíráním. Aktuální psychický, emoční a pamětní stav, pozornost, schopnost myšlenkových operací, převádění zrakových signálů do pojmů a vrozené předpoklady, patří do vlivů psychických. V oblasti verbální a neverbální zkoumáme stupeň znalosti jazyka, jeho slovní zásoby, gramatiky, aj., a také schopnost vnímat mimojazykové projevy mluvčího. Z hlediska věkového sledujeme stav biologické zralosti a také věkové faktory, jelikož schopnost naučit se odezírání s věkem klesá. Při odezírání je důležitá schopnost chápat situační kontext, míra sociální zralosti a inteligence a zkušenost v mezilidském kontaktu. Bylo také zjištěno, že jsou ženy v odezírání úspěšnější než muži. Důležitými vnějšími podmínkami jsou podmínky světelné, konverzační vzdálenost, možnost navázat zrakový kontakt s druhou osobou a způsob hovoru mluvčí osoby.

Horáková (2008, s. 33) přikládá významnou důležitost výrazné a srozumitelné vizualizaci kinémů, slov a mluvních celků. Kinémům věnuje značnou pozornost zejména proto, že osoba neslyšící při odezírání vnímá hlásky právě v podobě kinémů. Definice kinému říká, že je to mluvně pohybový útvar, jenž lze od jiných mluvně pohybových útvarů odlišit zrakem. Krahulcová (2002) uvádí celkem dvanáct kinémů, a to pět pro samohlásky a sedm pro souhlásky. Také poukazuje, že jeden kiném představuje několik fonémů, nikoliv pouze jeden, že nejsou kinémy stabilní, a také, že existují fonémy a hlásky, které nejsou z artikulačního hlediska zřetelné či čitelné.

Strnadová (2008, s. 55-56) se věnuje využití odezírání u neslyšících osob, které dávají přednost znakovému jazyku. Tvrdí, že jsou tyto osoby odkázány na odezírání v případě komunikace s osobami slyšícími neovládající jazyk znakový. Poukazuje na fakt, že spousta lidí z intaktní společnosti nemá ponětí o tom, že mají osoby s vrozenou hluchotou odlišný jazyk, a tedy je mluvený jazyk pro ně jazykem druhým. Není možné odezírat slova, jež nejsou v našem aktivním ani pasivním slovníku a děti se nemohou naučit mluvený jazyk pouhým pozorováním lidí. Při odezírání u neslyšících lidí se většinou projeví jazyková bariéra, proto se odezírání používá třeba jen částečně.

3.5 Prstová abeceda

Osoby se sluchovým postižením užívají k usnadnění komunikace vizuálně-motorické systémy. Do těchto vizuálně-motorických systémů patří mimo jiné prstová abeceda, což je metoda hláskování slov užívající pohyb rukou (british-sign.co.uk, © 2016).

Horáková (2008, s. 77) užívá různých výrazů pro prstovou abecedu, a to např. prstnice, daktylní abeceda, jejíž název vychází z řeckého daktylos znamenající prst, dále pak daktylní řeč, a daktylotika, skládající se ze slov daktylos a logos. Tataž autorka uvádí definici, ve které se zmiňuje o prstové abecedě jako o komunikační formě užívající několik poloh a pozic prstů vyjadřující grafémy abecedy. Český jazyk disponuje 27 polohami, a háčky s čárkami tyto polohy obohacují. Kladením daktylů, tedy prstových znaků zastupujících každé písmeno, za sebe se tvoří celá slova (Horáková, 2008, s. 77). Od znakového jazyka se prstová abeceda liší především svou závislostí na mluveném českém jazyce a jeho psané podobě (Hudáková, 2008, s. 11).

Horáková (2008, s. 77) uvádí prstovou abecedu jednoruční, neboli unomanuální, dvouruční, tedy bimanuální, a smíšenou, při níž se jedná o kombinaci prstové abecedy jednoruční a dvouruční. Hudáková (2008, s. 11) se zmiňuje o jednoruční abecedě jako o abecedě artikulované jednou rukou a také jako populární metodě užívané v naprosté většině států. Dvouruční prstová abeceda je popsána jako metoda užívající dvě ruce k artikulaci abecedy, a tato metoda je používána v České republice, Slovenské republice a ve Velké Británii.

Slyšící pedagogové a logopedi ve školách pro sluchově postižené upřednostňují prstovou abecedu jednoruční, avšak dospělí neslyšící dávají přednost variantě dvouruční (Hudáková, 2008, s. 38). Dle Horákové (2008, s. 77) je dvouruční prstová abeceda rozšířenější a srozumitelnější, jelikož jsou tvary rukou dostatečně zřetelné. Dle Krahulcové (in Hudáková, 2008, s. 55) je však jednoruční prstová abeceda rychlejší. Hudáková (2008, s. 38) dodává, že tvary rukou vizualizující jednotlivá písmena odpovídají tvaru velkých tiskacích písmen české abecedy.

Prstová abeceda je výhodná pro hláskování neznámých jmen, dále pro názvy míst, klíčová slova a čísla (Horáková, 2008, s. 77). S prstovou abecedou se také často setkáváme ve výuce v případě potřeby přesné psané či mluvené podoby určitého slova či jeho tvarech, například při výuce tvarosloví, tedy skloňování a časování, nebo vysvětlování rozdílů mezi psanou a mluvenou podobou (Hudáková, 2008, s. 87). Prstová abeceda je také často obsažena v dalších znacích znakového jazyka, v angličtině tomu tak je například u slova GOLD, jehož

znak je započat znakem pro písmeno „g“ (british-sign.co.uk, © 2016), v českém znakovém jazyce máme znak pro KAKAO jako příkladným. Dle Hudákové (2008, s. 78) se v tomto případě jedná o inicializované znaky. Výhodou dvouruční abecedy je interkulturní komunikace, tedy komunikace osoby neslyšící s osobou slyšící, jelikož se intaktní společnosti dostává čím dál více do povědomí (Hudáková, 2008, s. 38).

Obrázky zobrazující český jednoruční a dvouruční daktyl jsou uvedeny v příloze. Viz příloha č. 2 a 3 - Obr. č. 2 a 3. (převzato z: www.lorm.cz)

4 Lexikografie

Lexikografie se řadí mezi jazykovědné disciplíny zabývající se tvorbou slovníků a jejich sestavováním (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 8). Doslovná definice lexikografie popisuje jako jazykovědnou disciplínu „*zabývající se teorií a praxí tvorby slovníků*“ (Encyklopedický slovník češtiny, 2002, s. 243). Dle Slánské Bímové, Okrouhlíkové (2008, s. 73) lexikografie spadá do lexikologie, což je lingvistická disciplína, která se zabývá jak inventářem jazykových znaků, tak i slovní zásobou, tedy formou, významem a užíváním lexémů. Lexikografie, jinými slovy, sepisuje slovní zásobu.

Slánská Bímová, Okrouhlíková (2008, s. 90) zmiňují první lexikografii znakových jazyků ve světě, jenž vznikla teprve až v době, kdy byl znakový jazyk uznán za přirozený, k čemuž došlo díky americkému jazykovědci jménem Stokoe v roce 1960. Dle stejných autorek první lexikografie znakových jazyků vznikla v roce 1965. U nás vyšel jako první československý slovník - Frekvenční slovník posunkové řeči, jemuž se datum vydání přikládá k roku 1986. Následně, o dva roky později, byl vydán český slovník s názvem Slovník znakové řeči. Od té doby začaly postupně vznikat další slovníky, a to jak v podobě knižní, tak i na videokazetách, CD a DVD, a na několika internetových stránkách (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 90-93). Langer (2013, s. 91) poukazuje, že v dnešní době existuje široká škála slovníků jak českého znakového jazyka, tak i znakované češtiny. Slovníky jsou však zaměřeny pouze na znakovou zásobu, nikoli na gramatiku.

4.1 Způsoby zachycení znaků

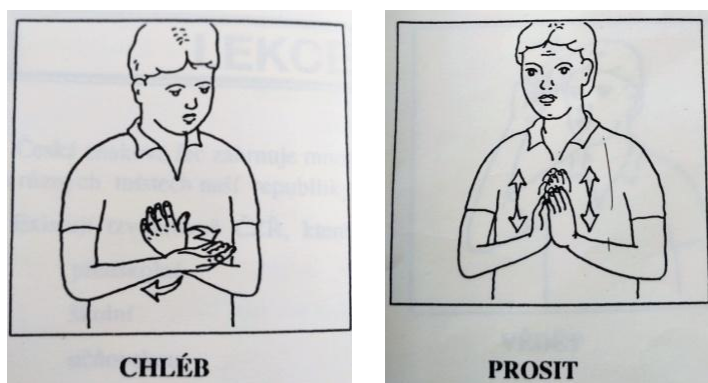
Slánská Bímová, Okrouhlíková (2008, s. 115) srovnávají zápis českého jazyka a znakového jazyka do grafické podoby. V českém jazyce existují slovníky, v nichž jsou slova zachycena formou psanou. Ve znakovém jazyce tato forma není zcela akceptována, proto vzniklo několik možností pro zachycení znaků v grafické podobě. Slánská Bímová, Okrouhlíková (2008) uvádí notační zápis, slovní popis znaku, kreslený obrázek, fotografii znaku, videonahrávku znaku a počítačovou simulaci jako možné varianty.

Notační zápis, ve zkratce, zapisuje jednotlivé složky znaku prostřednictvím různých symbolů (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 115). Jeho způsoby a další transkripční systémy jsou popsány již v předešlých kapitolách této diplomové práce, proto se jimi dále nebudeme zabývat.

V případě slovního popisu znaku jde o slovní popis artikulovaného znaku slova, což je způsob sloužící zejména k doplnění fotografie nebo obrázku znaku. Jeho hlavním úkolem je

zachytit pohyb. Detailní slovní zápisy jsou velmi zdlouhavé a mohou být často ne zcela srozumitelné. Jejich nesrozumitelnost vyplývá z neschopnosti dodržování stanovených pravidel, které se mnohé slovníky dopouštějí. Za příklad uvedeme slovní popis znaku „motýl“, který je popsán jako: „Ruce jsou volně rozevřené, zkřížené a palci zaklesnuté do sebe. Prsty se třepetají“ (Růžičková in Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 121).

Kreslený obrázek je technika dnes méně často užívaná, avšak se v některých slovnících stále objevuje. Slánská Bímová, Okrouhlíková (2008, s. 126-129) poukazují na to, že je 3D prostor obtížný zachytit a zakreslit do 2D podoby. Z toho důvodu jsou obrázky dokreslovány šipkami znázorňující pohyb, také mohou být doplněny slovním popisem nebo notací. V případě užití doplňujících šipek do obrázku, je žádoucí, aby byl jejich systém předem vysvětlen. Nevýhodou této metody je nesrozumitelné zachycení nemanuální složky. Slánská Bímová, Okrouhlíková (2008, s. 126) tvrdí, že u nás v České republice máme celkem čtyři slovníky užívající kreslený obrázek. Publikace Základy české znakové řeči I. obsahuje obrázky černobílé s doplňujícími dutými šipkami. Václav Ostatek, jenž je autorem těchto obrázků, se snažil zachytit i mimiku.

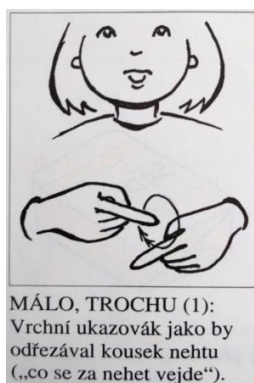
Obr. č. 4 a 5 Ukázky kreslených obrázků ze Základů české znakové řeči I. (převzato z Mrzlíková, Ostateková, 1993)

Další publikace s názvy Učíme se českou znakovou řeč, Než půjdeme do školy a Znakování pro každý den, jejichž autorkou je Růžičková (1997, 2000, 2001) taktéž obsahují černobílé obrázky zachycující obličej a ruce. Tyto obrázky jsou opět doplněny šipkami a také slovním popisem. Velmi výhodnou součástí je vysvětlení šipek, které nalezneme v úvodu první již uvedené publikace.

Pohyby jednou rukou		Pohyby oběma rukama	
	Šipka označuje směr jednoduchého pohybu (např. znak TY)		Jednoduchý pohyb oběma rukama stejným směrem (znak VOZIT)
	Opakovaný pohyb jedním směrem (znak TENTO)		Opakovaný pohyb oběma rukama stejným směrem (znak ČEKAT)
	Pohyb tam a zpět, opakovaný pohyb tam a zpět		Kruh oběma rukama stejným směrem (znak AUTO)
	Jeden kruh (znak SLUNCE)		Kruhy oběma rukama v protisměru (znak MLHA)
	Dva kruhy jednou rukou (znak ČÍ)		Jednoduchý pohyb oběma rukama v protisměru (znak NOVÝ)
	Prsty se svírají (znak S,SE)		Opakovaný pohyb oběma rukama v protisměru (znak KROUPY)
	Prsty se rozevírají (znak SPRCHA)		Jednoduchý pohyb obou rukou od sebe (znak SVĚTLO)
	Ruka se otáčí v zápěstí (znak NE)		
	Ruka opisuje obloučky (znak POMALU)		
	Ruka kmitá oběma směry (znak KDO)		
	Pohyb prstů (znak VODA)		

Obr. č. 6 Ukázka vysvětlivek k šipkám z publikace *Učíme se českou znakovou řeč* (převzato z Růžičková, 1997, s. 9).

Příkladnými obrázky z publikací jsou např. tyto:

Obr. č. 7 a 8 Ukázky kreslených obrázků z publikace *Učíme se českou znakovou řeč* (převzato z Růžičková, 1997).

Dalším naším slovníkem obsahujícím kreslené černobílé obrázky, tentokrát se zelenými šipkami, je Slovník znaků křesťanských pojmů pro Neslyšící. Autorem obrázků tohoto slovníku je Jan Žampach, jenž je shodným autorem obrázků jako ve zmíněných publikacích Růžičkové. Z toho důvodu je zachován stejný systém šipek.

Obr. č. 9 Kreslený obrázek ze Slovníku znaků křesťanských pojmů pro Neslyšící (převzato z Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 128).

Vincent M. Chanda (2012) píše o zambijských slovnících znakového jazyka. Dle jeho názoru se dá o slovnících mluvit jako spíše o bilingválních než monolingválních, a to z důvodu užívání artikulovaného jazyka. Ve slovnících je vždy v artikulovaném jazyce použito lemma, tedy lexém, fráze nebo morfém, následně je ve stejném jazyce verbálně popsána produkce určitého znaku. Tuto verbální deskripci vždy doprovází fotografie či, častěji, kreslený obrázek. Zambijský slovník znakového jazyka je tedy bilingvální slovník, jež obsahuje lemma s obrázkem reprezentující znak, a toto lemma má k sobě komentář v angličtině, nějaký příklad, kupříkladu gramatický, dále pak přesné vysvětlení příkladu, například s anglickým překladem, a nakonec obsahuje verbální popis produkce znaku v anglickém jazyce. Jeho vyhledávací systém znaků je dvojího provedení, a to znak-slovo a slovo-znak. První systém umožňuje identifikovat anglické ekvivalenty znaku. Jeho vyhledávací systém je založen na tvarech ruky v základní pozici a umístění ruky. Druhý systém pomáhá nalézt znak pro určité slovo, slova jsou seřazena dle abecedy.

EYEGLASSES (t' gläs' as), *n. pl.* (The shape.) The thumb and index finger of the right hand, placed flat against the right temple, move back toward the right ear, tracing the line formed by the eyeglass frame. See also GLASSES.

HEAD (hěd), *n.* (The head is indicated.) The tips of the fingers of the right right-angle hand are placed at the right temple, and then move down in an arc to the right jaw.

Obr. č. 10 Ukázky ze Zambijského slovníku (převzato z Chanda V., 2012).

Schermer a Koolhof píší o slovníku Van Dale Basiswoordenboek NGT jako o prvním slovníku vydaném v knižní formě, v roce 2009. Je řazen alfabetycky a to podle glos, které jsou preferovány před notačním systémem. Glosy a alfabetycké řazení jsou upřednostňovány zejména s ohledem na uživatele slovníku, jimiž nejsou vždy uživatelé orientující se ve znakovém jazyce a jeho značení. Existuje již i online slovník, jenž nabízí jak alfabetycké řazení, tak i organizaci dle tvarů či umístění ruky. Každý znak zahrnuje glosu, ilustraci znaku navrženou počítačovým programem, nemanuální informaci, gramatickou informaci a použití slova (znaku) ve větě.

FANTASIE / FANTASEREN

nm: bolle wang, lucht uit

■ Hij zegt dat hij een enorm mooie, grote auto heeft, maar het is allemaal fantasie!

✱ fantaseren: denken over iets wat je graag wilt

✦ verzinnen

Obr. č. 11 Ukázka obrázku z Van Dale Basiswoordenboek NGT (převzato z Schermer a Koolhof).

Fotografie znaku je dle Slánské Bímové, Okrouhlíkové (2008, s. 129) pro grafický zápis znaku vylepšenou modifikací kresleného obrázku. Tato metoda se s kresleným obrázkem v mnohém shoduje, nicméně je manuální i nemanuální složka mnohem přesnější. Pohyb znaku je vyznačen stejným způsobem, jako je tomu u kresleného obrázku, tedy šipkami, slovním popisem, notačním zápisem, nebo se určité fáze pohybu dají zaznačit fotomontážemi či sériemi fotek. S touto variantou grafického zápisu znaku jde ruku v ruce kvalitní prostředí pro pořízení fotografií, jímž je ateliér s dobrým osvětlením, jednobarevné pozadí, kvalitní fotoaparát a také kvalitní model, jímž je většinou rodilý mluvčí znakového jazyka. Bereme také v potaz oblečení modela, jež by mělo být takové barvy, aby byly artikulující ruce zřetelně viditelné. V neposlední řadě je doporučováno zachycení mluvčího z více úhlů pohledů, než jen z frontálního (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 129-132).

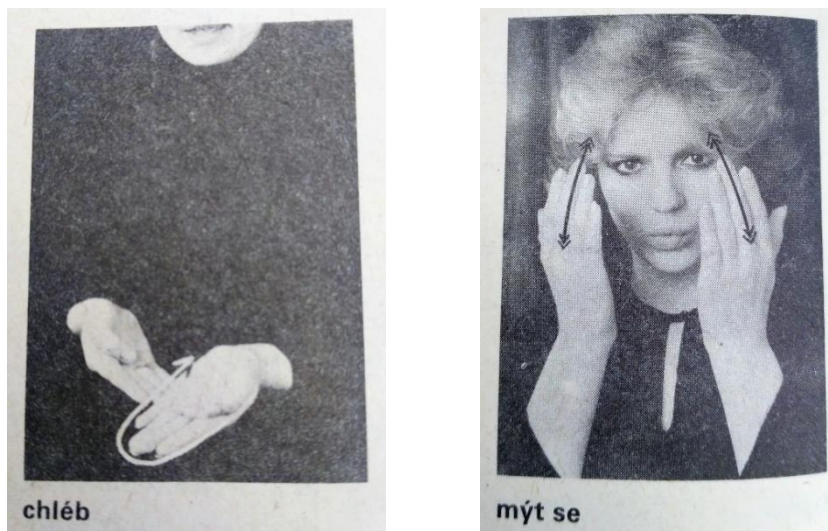
Slánská Bímová, Okrouhlíková (2008, s. 130) podotýkají, že je většina slovníků s fotografiemi nekvalitní a nedostatečná. Příčinou jsou černobílé fotografie, které jsou pořizovány z důvodu nižších nákladů, doplněny šipkami, jejichž významy si může neznalý člověk jen domyslet, jelikož vysvětlení jejich významů chybí. V následujících příkladech vidíme černobílé fotografie doplněné bílými šipkami, které nalezneme ve Frekvenčnom slovníku posunkovej reči. Modelka je oblečena do barvy splývající s pozadím, nicméně je kladně hodnocena velikost, čitelnost pořízených snímků a záběr modelky z více úhlů. Mimiku nelze odezřít, jelikož jsou modelkou vyslovovaná slovenská slova.

Obr. č. 12 Ukázka fotografií znaku ve Frekvenčnom slovníku posunkovej reči (převzato z Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008).

Dalším slovníkem, který obsahuje černobílé fotografie s černými nebo bílými šipkami, je Slovník znakové řeči. Opět je kritizováno nevysvětlení systému užitých šipek. Tělo splývající s pozadím a kvalita snímků je také negativně hodnocena. Avšak obličej a ruce jsou

ve tmavém prostředí dostatečně kontrastní, úhly zachycení modelky jsou v pořádku. Mimika opět není čitelná z důvodu artikulace českých slov.

Obr. č. 13 a 14 Ukázky fotografií ve Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Dle Slánské Bímové, Okrouhlíkové (2008) je dvoudílný slovník Všeobecný slovník českého znakového jazyka A-N a Všeobecný slovník českého znakového jazyka O-Ž doplněn bílými šipkami, jejichž vysvětlení systému znovu není obsaženo. Fotografie byly pořízeny z natočených videí, proto je model snímán pouze z frontálního pohledu. Kritika padá jak na první, tak i na druhý díl slovníku, a to kvůli splývajícím tělům modelů s pozadím nebo příliš světlým fotografiím. Také je negativně hodnocena nezřetelnost a nečitelnost snímků, jelikož jsou fotografie malých rozměrů. Dle Motejzíkovej (2005) autor tohoto slovníku čerpal z rejstříků českých učebnic pro samouky cizích jazyků, zřejmě z toho důvodu není slovní zásoba zcela systematická. Na druhou stranu je velmi chvályhodný široký výběr slov a znakové zásoby.

Obr. č. 15 a 16 Ukázka fotografií z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž (převzato z Potměšil, 2005).

Hochgesang a Miller se zmiňují o slovníku Dictionary of American Sign Language (DASL) on Linguistic Principles, jež v roce 2015 oslavil své padesáté výročí. Řazení slov ve slovníku nazývají převratným, jelikož jde o řazení slov dle tvarů ruky, nikoliv abecední.

Obr. č. 17 Ukázka fotografií amerického znakového jazyka s anglickými glosami a notacemi z DASL (převzato z Hochgesang a Miller).

V současné době se za nejvhodnější metodu považuje videonahrávka znaku, a to především pro své věrné zachycení skutečné podoby a průběhu znaku. Výhodou je také využití funkcí umožňující opakování, zpomalení, zvětšení záznamu, aj. Za kvalitním videozáznamem stojí podobné, ba i stejné podmínky, jako jsou u fotografického provedení (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 132-147). Okrouhlíková (2012, s. 81) uvádí kvalitní videokameru a dobré osvětlení v ateliéru jako první důležitá pravidla, která je třeba dodržovat. Dále pak dostatečně vysokou kvalitu videozáznamu z důvodu usnadnění recepce i interpretace znaku, ale zároveň je potřeba myslet na vhodnou velikost kapacity onoho videozáznamu, čím vyšší kvalita, tím vyšší záběr paměti. Také model musí plnit určité podmínky, kterými jsou tmavé přiléhavé oblečení a tmavý prostor za modelem. Neméně důležitou poznámkou týkající se modela, je jeho znalost znakového jazyka, z tohoto pohledu se doporučuje mít za modela osobu neslyšící a rodilého mluvčího znakového jazyka. Znakovací prostor je důležité zabrat celý, aby nedošlo k omylům, jakými mohou být useknuté ruce, aj. (Okrouhlíková, 2012, s. 81).

Poslední zmíněnou variantou je počítačová simulace, jež se vyznačuje náhradou člověka za počítačového modela. Dle Okrouhlíkové (2012, s. 96) se tato napodobenina nazývá avatar. Tato varianta je však negativně hodnocena pro svou nedokonalou kvalitu a nepřirozené pohyby (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008, s. 148).

4.2 Uspořádání slovníku

Pro snadnější hledání slov ve slovníku je důležitá jejich organizace a uspořádání. Dle Slánské Bímové, Okrouhlíkové (2008, s. 110) existují tři možnosti uspořádání slovníku znakového jazyka, a to uspořádání alfabetycký, pojmově, anebo podle manuálních komponentů znaku.

Nejznámější a nejrozšířenější princip je alfabetycký, neboli abecední, při kterém se organizují hesla podle počátečního písmene slova v mluveném jazyce. Výhodou tohoto slovníku je snadné a rychlé vyhledávání potřebného slova, avšak pro osoby neslyšící je velkou nevýhodou jejich snížená znalost českého mluveného jazyka, a proto i toto řazení (Okrouhlíková, 2008a, s. 110).

Častou variantou řazení slovních hesel ve slovnících určených pro studenty znakového jazyka, je organizace věcná, což znamená, že je slovní zásoba řazena dle tematických okruhů. I u této varianty se vyskytuje určitá nevýhoda, a to v chaotickém uspořádání hesel a časté

neschopnosti nalezení hledaného hesla. Tato nevýhoda bývá často řešena buďto abecedním řazením v tematickém bloku, anebo rejstříkem (Okrouhlíková, 2008a, s. 110-111).

Pod organizací slovníků dle manuálních komponentů znaku si můžeme představit uspořádání hesel podle místa artikulace znaku. Prvním artikulačním místem je neutrální znakovací prostor, tedy místo před tělem, další místa se pohybují od hlavy k bokům, tedy vertikálním způsobem, a na konci se vyskytují znaky artikulované s pasivní rukou. Uvnitř slovníků jsou hesla řazena podle tvaru dominantní ruky, často se uvádí Stokoeho uspořádání, které je odvozeno z prstové abecedy a připomíná abecedu. Využití těchto slovníků směřuje především k slovníkům překladovým pro osoby neslyšící, následně teprve osobám slyšícím (Okrouhlíková, 2008a, s. 111-113).

Praktická část

5 Fixace znaků českého znakového jazyka – deskriptivní výzkum

Tato kapitola je zaměřena na výsledky dotazníkového průzkumu na téma Fixace znaků českého znakového jazyka prostřednictvím statických obrazů a směrových šipek. Součástí průzkumu nebudou ani mé předpoklady ani hypotézy, bude se jednat o deskriptivní výzkum s jeho následnou interpretací.

5.1 Výzkumný nástroj a vymezení cíle

Ke zvolenému tématu jsem vybrala empirickou metodu v dotazníkové podobě. Pro oslovení a získání široké oblasti respondentů z různých částí České republiky, jsem dala přednost online dotazníkům, které jsou volně dostupné na internetových stránkách. Server Survio online mi navrhl šablonu dotazníku, kterou jsem řádně prozkoumala a zkontrolovala, zda plní všechna kritéria a požadavky nezbytné pro můj průzkum. Jelikož měl být dotazník postaven především na statických obrazech a videonahrávkách, zhodnotila jsem nabídnutou šablonu jako vyhovující, protože všechny tyto možnosti Survio online dotazník obsahoval. Po sestrojení prvního návrhu dotazníku jsem dotazník rozeslala výzkumnému vzorku osob, jimiž byli 3 členové mé rodiny. Ti dostali za úkol potvrdit jasnost a srozumitelnost jak znění úkolů, tak i jednotlivých položek dotazníku, popřípadě se k němu nějakým způsobem vyjádřit či sdělit připomínky. Na základě jejich zpětné vazby došlo k několika drobným úpravám, přičemž následně byl odkaz na dotazník rozeslán dalším možným respondentům. Dotazník byl anonymní a obsahoval celkem 28 otázek, z nichž bylo 24 otázek uzavřených, nabízejících vždy 2 – 4 odpovědi v podobě statických obrázků, označit však bylo možné pouze jednu odpověď. Celkem 3 otázky byly zaměřeny ke zjištění osobních informací respondentů. První z nich byla uzavřená, zjišťující pohlaví, další byla polootevřená a zjišťovala stav sluchu a znalost či neznalost českého znakového jazyka. Třetí otázka byla otevřená, přičemž se týkala respondentova věku. Poslední otázka pak byla otevřená a respondentům umožňovala poskytnout mi zpětnou vazbu dotazníku.

Cílem dotazníkového průzkumu bylo zjistit, zda je některý ze slovníků či učebnic českého znakového jazyka, s nimiž jsem v praktické části diplomové práce pracovala, preferovaný všemi skupinami oslovených respondentů a zdá se tak nejsrozumitelnější, v souvislosti se zachycením znaků do statického obrazu.

5.2 Výběr zdrojů

V této práci jsem nejvíce pracovala s obrázky a fotografiemi získanými ze slovníků a učebnic obsahujících slovní zásobu znaků českého znakového jazyka. K prostudování a následnému výběru znaků jsem měla k dispozici zdroje, jež byly popsány v teoretické části práce a volně dostupné v Knihovně Univerzity Palackého v Olomouci. Prvním a v této práci nejvyužitelnějším zdrojem byla učebnice s názvem „Učíme se českou znakovou řeč“, která byla dle mého srovnání s ostatními slovníky a učebnicemi nejsrozumitelnější, přehledná a dobře strukturovaná. Její obsah slovní zásoby přesahoval přes 700 znaků, což k mému průzkumu stačilo. Nedostačující obsah znaků doplňoval další zdroj „Než půjdeme do školy“, jež obsahoval stejný styl statických obrázků v kreslené podobě, jaký byl v předchozím již zmíněném dílu. Tato učebnice však byla pro můj průzkum pouhým doplňkem. Třetím a čtvrtým zdrojem byl dvoudílný slovník s názvy „Všeobecný slovník českého znakového jazyka A-N“ a „Všeobecný slovník českého znakového jazyka O-Ž“. Tento se vyznačoval černobílými fotografiemi s dopomocí směrových šipek. Zachycení znaků se mi zde nejevilo jako zcela zřetelné a jasné, neboť autor slovníků používal velmi složité směrové šipky, nesnadné k pochopení znaku. Také byli artikulující modelové nafoceni z příliš velké dálky, jejich tvary rukou a prstů s doplněnými šipkami a sériovým efektem snímků nešlo snadno rozeznat. Dalším slovníkem obsahujícím fotografie byl „Slovník znakové řeči“, který vyšel v 80. letech minulého století, takže jej lze považovat jako za nejstarší zdroj ze všech zmíněných. Směrové šipky užití v tomto slovníku se většinou obrazně shodovaly se šipkami z dílů „Učíme se českou znakovou řeč“ a „Než půjdeme do školy“. Slovní zásoba znaků byla nafocena s příslušnými artikulujícími modelkami, jimž občas nebyl zachycen celý obličej. Posledním zdrojem byla učebnice „Základy české znakové řeči I.“. Počet stran a s ním i počet znaků slovní zásoby byl velmi nízký, proto byl tento zdroj využit jen u několika málo znaků.

Výběr znaků proběhl na základě dané struktury obsažené v učebnici „Učíme se českou znakovou řeč“. Struktura vysvětlovala směrové šipky užití v učebnici, proto jsem se této pokusila držet a vybrat znaky tak, aby byly různého značení. Hlavním zdrojem pro výběr znaků byla tedy tato učebnice, její vysvětlivky k šipkám a také bez pochyby má znalost českého znakového jazyka.

Ke každé otázce dotazníku, která obsahovala zachycení znaku, byla přidána videonahrávka, jež měla navést k porozumění artikulace znaku. Ta byla určená především slyšícím neznajícím osobám. Artikulace znaku v podobě videonahrávek jsem našla na dvou veřejně dostupných online slovnících, a to na serverech ruce.cz a dictio.info. Jelikož Survio

online dotazník v případě nahrání videonahrávky vyžadoval formát, jež byl možný pouze ze serveru youtube.com, bylo potřeba videozáznamy nahrát nejprve na tuto webovou stránku, následně až na Survio online dotazník – viz příloha 1.

5.3 Výzkumný vzorek

Má snaha směřovala k získání co nejzajímavějšího vzorku respondentů, čímž je míněn věkový rozdíl respondentů, jejich znalost či neznalost českého znakového jazyka a jejich pohlaví. Oslovila jsem tedy studentky Vyšší odborné školy sociální v Ostravě, jež absolvovaly kurz základů českého znakového jazyka nebo měly jeho výuku v rámci vzdělávání, dále pak absolventky základů českého znakového jazyka v Olomouci, které splnily státní závěrečné zkoušky z předmětu Surdopedie, a tedy i ze základů českého znakového jazyka, nebo úspěšně ukončily kurz českého znakového jazyka, jež vedla Oblastní unie neslyšících Olomouc. Mezi další oslovené patřili lektori českého znakového jazyka z Oblastní unie neslyšících v Olomouci, jejich kolegové a známí patřící mezi osoby neslyšící. V neposlední řadě to byli také mí známí, bývalí spolužáci z různých oborů z pedagogické fakulty, a také lidé z mého rodného města Krnova, kteří se s českým znakovým jazykem nikdy blíže nesetkali.

5.4 Analýza a interpretace získaných dat

Ve své práci jsem se snažila o to, aby byly obrázky jednotné a synchronizované. Vybrané znaky nafocené z příslušných slovníků a učebnic jsem tedy upravila tak, aby byl viděn jen obraz, jejich české ekvivalenty jsem smazala. Do dotazníku jsem obrázky uspořádala v nepravidelném pořadí s domněním, že si respondenti neoblíbí určité pořadí obrázků a nebudou podle toho odpovídat. Pro svůj průzkum jsem použila Survio online dotazník, na něž mi odpovědělo celkem 100 respondentů ze 100 oslovených. Díky tomuto počtu respondentů nebudu uvádět výsledné informace v %.

Úkol respondentů, který jsem uvedla nad úvodní otázku dotazníku, zněl následovně: „Z následujících interpretací znaků vyberte vždy jednu, která se Vám bude jevit jako NEJSROZUMITELNĚJŠÍ. Pro srovnání srozumitelnosti máte vždy k dispozici video s příslušným znakem“. Respondenti vybírali z uzavřené nabídky odpovědí ve formě obrázků či fotografií, a odpovídali následovně.

Otázka č. 1 – Znak BÍLÁ

V otázce č. 1 figurovalo zachycení znaku BÍLÁ, a to ve dvou následujících provedeních - obr. č. 18 a 19. I přesto, že v českém znakovém jazyce považují tento znak za jeden ze základních, našla jsem pouze dva zdroje, ve kterých byl tento znak uveden. Styl šipkového značení se mi u obou obrázků zdá srozumitelný. U fotografie bych ale nepochopila opakovaný pohyb, jen směr pohybu. Celkově je pro mě kreslený obrázek jasnější než fotografie, jelikož jsou na obrázku velmi zřetelné linie.

Obr. č. 18 Fotografie znaku BÍLÝ z *Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N* (převzato z Potměšil 2002).

Obr. č. 19 Kreslený obrázek znaku BÍLÝ z *Učíme se českou znakovou řeč* (převzato z Růžičková, 1997).

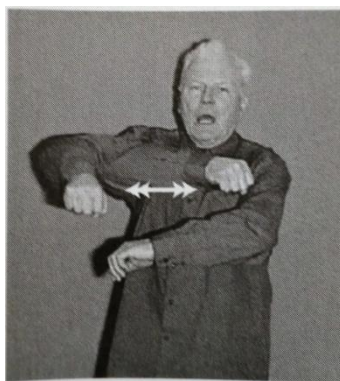
Z dotazníku vyplynulo, že se 69 respondentům zdál znak z kresleného obrázku srozumitelnější než z fotografie. Pro druhou odpověď se přihlásilo 6 respondentů neslyšících, 1 osoba ohluchlá, 15 respondentů slyšících znakujících a 48 slyšících respondentů neznakujících. K fotografii tedy tíhli celkem 3 neslyšící respondenti, 6 respondentů slyšících znakujících a 22 respondentů neznakujících. Co se týče věkového rozložení a pohlaví, odpovědi nemohou být jednoznačné, protože se k oběma obrázkům hlásily jak různé věkové skupiny, tak osoby mužského i ženského pohlaví.

Znak BÍLÁ	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 18	31
Obr. č. 19	69

Tabulka č. 2 – Rozložení respondentů dle odpovědi pro znak BÍLÁ

Otázka č. 2 – znak ŽEHLIT, ŽEHLIČKA

Znak ŽEHLIT, ŽEHLIČKA byl nalezen ve třech zdrojích, v nichž každý měl jiné slovní označení znaku. V prvním zdroji byl znak uveden jako ŽEHLIČKA, ve druhém ŽEHLIT a ve třetím se objevily oba výrazy. Respondenti dostali na výběr z obr. č. 20, 21 a 22, tedy 2 fotografie a 1 kreslený obrázek. Co se týče šipkového značení, můžeme si povšimnout velmi podobného vyjádření na fotografii č. 20 a na kresleném obrázku č. 22. Z těchto šipek bych však pochopila, že se jedním směrem vykonává jednoduchý pohyb a druhým směrem pohyb opakovaný. Z toho důvodu bych se přiklonila k fotografii č. 21, ze které je viditelnější opakovaný pohyb do obou směrů. Z hlediska srozumitelnosti bych si ale vybrala kreslený obrázek č. 22, a to opět z důvodů nejkvalitnější viditelnosti znaku.

Obr. č. 20 Fotografie znaku ŽEHLIČKA ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 21 Fotografie znaku ŽEHLIT z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž (převzato z Potměšil, 2005).

Obr. č. 22 Kreslený obrázek znaku ŽEHLIČKA, ŽEHLIT z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

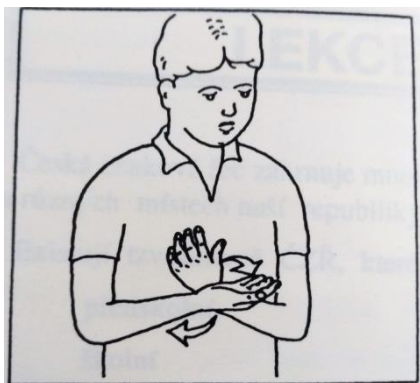
Z dotazníkových výsledků mohu určit, že se nejvíce respondentů opět přiklonilo ke kreslenému obrázku č. 22. Pro tento se hlásilo celkem 7 respondentů neslyšících, 16 slyšících znakujících, 47 slyšících neznakujících a také 1 osoba ohluchlá. První odpověď zadržela 1 neslyšící žena, 3 slyšící znakující ženy a 10 respondentů neznakujících smíšeného pohlaví a věku.

Znak ŽEHLIT, ŽEHLIČKA	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 20	14
Obr. č. 21	16
Obr. č. 22	70

Tabulka č. 3 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak ŽEHLIT, ŽEHLIČKA

Otázka č. 3 – znak CHLÉB

Ve třetí otázce, která obsahovala znak CHLÉB, byly 4 možné odpovědi – obr. č. 23, 24, 25 a 26, které byly ve všech zdrojích slovně označeny stejně. Dle mého názoru byly opticky čitelnější odpovědi zakreslené do obrázků č. 23 a 26, než fotografie č. 24 a 25. Přihlédnu-li ke znázornění šipek, pak se zdá obrázek s mužským figurantem velmi matoucí. Z obrázku bych pochopila, že mám ruku obtočit kolem druhé. Obr. č. 23 s obr. č. 25 mají opět shodující se šipkové značení, na kresleném obrázku je však šipka černá, přičemž na fotografii bílá. Mou výtkou u fotografie č. 25 je bílá šipka, která barvou splývá s rukama artikuluující ženy a také její „useknutý“ obličej. První fotografie, tedy obr. č. 24, je čitelnější i z hlediska zaznačení směrové šipky.

Obr. č. 23 Kreslený obrázek znaku CHLÉB z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžicková, 1997).

Obr. č. 24 Fotografie znaku CHLÉB z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N (převzato z Potměšil 2002).

Obr. č. 25 Fotografie znaku CHLÉB ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 26 Kreslený obrázek znaku CHLÉB ze Základů české znakové řeči I. (převzato z Mrzlíková – Ostatková, 1993).

Nyní vyhovovaly 2 rozdílné odpovědi stejnému počtu respondentů, a to kreslený obrázek, na němž je figura dívky a fotografie s ženou. Pro obr. č. 23 bylo 5 neslyšících respondentů, včetně osoby ohluchlé, 8 znakujících osob slyšících a 34 neznakujících. Obr. 24 byl srozumitelný 2 respondentům neslyšícím, 10 slyšícím znakujícím a 30 slyšícím neznakujícím. 3 neslyšícím respondentům se nejvíce líbila fotografie s ženou, tedy obr. č. 25, tentýž obrázek zatrhly 3 slyšící znakující ženy a 8 neznakujících. Obr. č. 26 připadal nejsrozumitelnější 2 slyšícím neznakujícím osobám. Z těchto výsledných odpovědí lze tedy vyčíst, že některé neslyšící osoby preferují obrázek bez tváře.

Znak CHLÉB	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 23	42
Obr. č. 24	42
Obr. č. 25	14
Obr. č. 26	2

Tabulka č. 4 – Rozložení respondentů dle odpovědi pro znak CHLÉB

Otázka č. 4 – znak MÁLO

Čtvrtá otázka čerpala z celkem 3 zdrojů a pracovala se znakem MÁLO – obr. č. 27, 28 a 29. Zdroj „Učíme se českou znakovou řeč“ oproti ostatním uvedl také význam TROCHU. Šipkové značení se na každém obrázku alespoň trochu liší, nejjasnější se mi však jeví šipkové značení na kresleném obrázku. Ve srovnání s videonahrávkou se zachycení znaku na fotografii č. 27 zdá nejpřesnější. Vyznačení šipky na fotografii č. 29 mi připadá zcela nejasné a nepochopitelné.

Obr. č. 27 Fotografie znaku MÁLO ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 28 Kreslený obrázek znaku MÁLO, TROCHU z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

Obr. č. 29 Fotografie znaku MÁLO z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N (převzato z Potměšil 2002).

Kreslený obrázek získal největší počet respondentů, celkem 67. Strukturovaně to bylo 7 osob neslyšících obou pohlaví, včetně 1 osoby ohluchlé, 13 slyšících znakujících žen, a 47 osob neznakujících. O 5 hlasů předčila fotografie obr. č. 27 fotografii obr. 29. Tři hlasy získal obr. č. 27 od osob neslyšících obou pohlaví. 5 hlasů od slyšících znakujících žen a 11 hlasů od osob neznakujících. Pro obr. 29 byly 3 osoby slyšící znakující a 11 osob slyšících neznakujících.

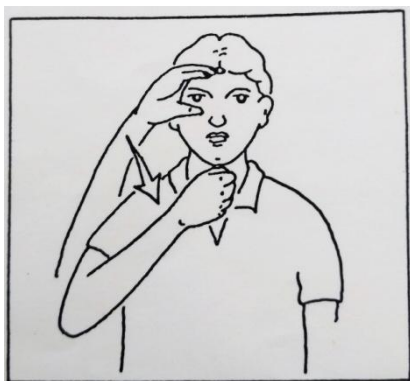
Znak MÁLO	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 27	19
Obr. č. 28	67
Obr. č. 29	14

Tabulka č. 5 – Rozložení respondentů dle odpovědi pro znak MÁLO

Otázka č. 5 – znak DĚDEČEK

Pátý znak DĚDEČEK nabízí 4 odpovědi – obr. č. 30, 31, 32 a 33. Ač dva zdroje uvádí význam DĚDA, rozhodla jsem se spíše pro název DĚDEČEK, jelikož jsem se znak s tímto významem vždy učila. U prvního a druhého obrázku se jedná o kreslený obrázek. Na prvním

figuruje chlapec, na druhém dívka. Třetí a čtvrtá možnost je ve formě fotografie se znakujícími figurantkami. Tentokrát jsou oba kreslené obrázky srozumitelné, a to jak ve znázornění pohybu, tak i ve znázornění šipek. Fotografii č. 32 komentuji jako nedostačující z hlediska barvově nevýrazné šipky splývající s barvou pleti figurantky. Také bych z fotografie nevyčetla uzavření ruky v pěst. Na fotografii č. 33 mi připadá šipkové značení velmi složité, až nepochopitelné.

Obr. č. 30 Kreslený obrázek znaku DĚDEČEK ze Základů české znakové řeči I. (převzato z Mrzlíková – Ostatková, 1993).

Obr. č. 31 Kreslený obrázek znaku DĚDA, DĚDEČEK z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

Obr. č. 32 Fotografie znaku DĚDA ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 33 Fotografie znaku DĚDEČEK z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N (převzato z Potměšil 2002).

Z osob neslyšících první odpověď nevybrala ani jedna. U osob slyšících znakujících jich první odpověď vybralo celkem 5 a slyšících neznakujících celkem 29 respondentů. Kreslenou postavu dívky, tedy obr. č. 31, označilo 9 osob neslyšících, včetně ženy ohluchlé,

dále 11 slyšících znakujících a 23 osob neznakujících. Černobílou fotografii s figurující ženou a bílou směrovou šipkou označili pouze 3 respondenti. Jeden z respondentů byl neslyšící muž, další 2 ženy slyšící neznakující. Pro poslední fotografii hlasovalo 20 respondentů, jimiž byly 4 slyšící ženy znakující a 16 slyšících osob neznakujících. Z těchto výsledků tedy vychází, že se naprosté většině neslyšících respondentů zdála kresba s dívkou nejsrozumitelnější, avšak osobám neznakujícím kreslená postava s chlapcem.

Znak DĚDEČEK	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 30	34
Obr. č. 31	43
Obr. č. 32	3
Obr. č. 33	20

Tabulka č. 6 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak DĚDEČEK

Otázka č. 6 – znak SPRCHA

Dalším, šestým, bodem dotazníku byl znak SPRCHA, který obsahoval 3 možné odpovědi, obr. č. 34, 35 a 36. Český ekvivalent se ve všech zdrojích shodoval. U tohoto znaku si můžeme všimnout velmi podobného zachycení znaku ve všech třech vyobrazeních. Zaznačené směrové šipky jsou jednoznačně srozumitelné. Pokud bych si měla vybrat jen jednu možnou variantu, označila bych znovu kreslený obrázek, jelikož se mi jeví nejzřetelněji, a to kvůli barvám a zřetelným liniím čar.

Obr. č. 34 Fotografie znaku SPRCHA z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž (převzato z Potměšil, 2005).

Obr. č. 35 Fotografie znaku SPRCHA ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 36 Kreslený obrázek znaku SPRCHA z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

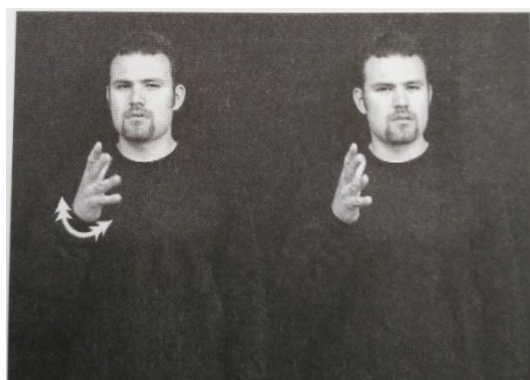
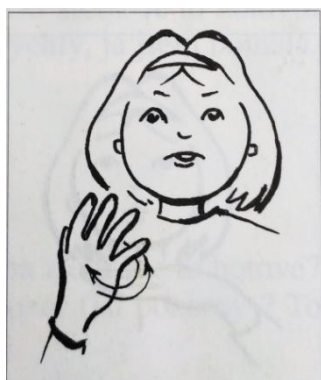
Kreslený obrázek s dívkou získal nejvíce respondentů, dohromady 71. Většina osob neslyšících, celkem 6 a 1 osoba ohluchlá, zaznamenala obr. č. 36 jako nejsrozumitelnější. Tentýž obrázek označilo 18 osob slyšících znakujících a 46 osob neznakujících. K obr. č. 35 se přiklonilo pouze 5 respondentů, jimiž byli 4 slyšící neznakující respondenti a 1 neslyšící muž. 24 označení získala fotografie s mužem, jedním z respondentů byl neslyšící muž, zbylých 23 respondentů osoby neznakující.

Znak SPRCHA	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 34	24
Obr. č. 35	5
Obr. č. 36	71

Tabulka č. 7 – Rozložení respondentů dle odpovědi pro znak SPRCHA

Otázka č. 7 – znak NE

Do sedmé otázky jsem zařadila znak s významem NE, který je bez pochyby známý i pro osoby neznakující. Zaznačení tohoto znaku však bylo k nalezení pouze ve třech ze všech dostupných zdrojů – obr. č. 37, 38 a 39. Každý z obrázků má rozličné šipkové značení, avšak každé se jeví jasně a srozumitelně.

Obr. č. 37 Kreslený obrázek znaku NE, NE- z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

Obr. č. 38 Fotografie znaku NE, NE- ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 39 Fotografie znaku NE z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N (převzato z Potměšil 2002).

Respondenti odpověděli následovně. Ke kreslenému obrázku se přihlásilo 57 respondentů, 7 z nich byly osoby neslyšící, včetně osoby ohluchlé, dále 10 ženských slyšících znakujících respondentů a 40 osob neznakujících. Pouze 6 slyšících znakujících respondentů ženského pohlaví a 11 osob neznakujících se rozhodlo pro jednu z fotografií, a sice obr. č. 38. Druhou fotografií, tedy obr. č. 39 označily 3 osoby neslyšící, 5 osob slyšících znakujících a 18 neznakujících respondentů, dohromady tedy 26. Je tedy evidentní, že se respondenti ze všech kategorií nejvíce přiklonili ke kreslenému obrázku.

Znak NE	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 37	57
Obr. č. 38	17
Obr. č. 39	26

Tabulka č. 8 – Rozložení respondentů dle odpovědi pro znak NE

Otázka č. 8 – znak POMALU

Dále jsem vybrala znak s významem POMALU a dala na výběr z tří možností se 2 fotografiemi a jedním kresleným obrázkem – obr. č. 40, 41 a 42. Dva zdroje uvádí význam POMALU, zdroj s figurujícím mužem užil pojem POMALÝ. Obrázky č. 40 a 42 obsahují téměř totožně vypadající šipkové značení, rozdílné je jen jejich zbarvení. Fotografie č. 41 mi připadá velmi matoucí a nepřehledná, jak sériovým efektem fotky, tak i směrovými šipkami.

Obr. č. 40 Fotografie znaku POMALU ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 41 Fotografie znaku POMALÝ z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž (převzato z Potměšil, 2005).

Obr. č. 42 Kreslený obrázek znaku POMALU z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

Z dotazníků vyšlo, že 7 osob neslyšících, včetně osoby ohluchlé, se shodlo na kresleném obrázku. Většina slyšících znakujících respondentů, celkem 17, a 49 neznakujících respondentů se shodlo na stejné odpovědi. Pouze 4 respondenti označili obr. č. 41, z nichž byla 1 neslyšící žena a 3 respondenti slyšící neznakující. Obr. č. 40 získal 23 respondentů. 4 slyšící znakující ženy, 1 muže a 1 ženu z kategorie neslyšících, a 17 respondentů z kategorie osob neznakujících. Opět lze konstatovat, že se všechny kategorie z největší části shodly na obrázku kresleném.

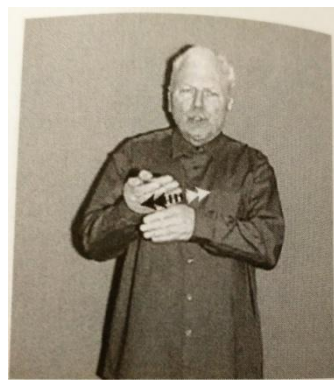
Znak POMALU	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 40	23
Obr. č. 41	4
Obr. č. 42	73

Tabulka č. 9 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak POMALU

Otázka č. 9 – znak TUK

Devátý znak TUK nabízí pouze 2 odpovědi – obr. č. 43 a 44. Znění významů je ve zdrojích rozdílně, významy jsou však stejné. Kreslený obrázek je ve srovnání s fotografií mnohem čitelnější, také se nákres znaku s jeho artikulací na videonahrávce shoduje spíše než

fotografie. Muž na fotografii je focen z velké dálky a směrové šipky zakrývají část mužovy pravé ruky, proto se mi fotografie zdá zcela nečitelná.

Obr. č. 43 Kreslený obrázek znaku SÁDLO, TUK z *Učíme se českou znakovou řeč* (převzato z Růžičková, 1997).

Obr. č. 44 Fotografie znaku TUČNÝ z *Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž* (převzato z Potměšil, 2005).

Tato otázka ukazuje jednoznačnou odpověď, protože se naprosté většině respondentů, celkem 93, jeví kreslený obrázek jako srozumitelnější než fotografie. Fotografie, obr. č. 44, neoznačila ani jedna osoba neslyšící, z kategorie slyšících znakujících pouze 1 žena, a 6 respondentů neznakujících.

Znak TUK	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 43	93
Obr. č. 44	7

Tabulka č. 10 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak TUK

Otázka č. 10 – znak SNÍH

Následný znak pro SNÍH a jeho interpretace se pro znakující laiky může zdát zcela nesrozumitelná. Samotná artikulace SNĚHU se mi nejvíce jeví jako složitá, její zapsání či nakreslení už ale tak jednoduché není, zejména proto, že jde o kombinaci znaků BÍLÝ a znázornění pohybu padajícího sněhu. Znak s tímto významem byl dostupný ve třech zdrojích – obr. č. 45, 46 a 47. Co se týče jednoduchosti zaznačení znaku, zvítězila by u mě fotografie č. 45. Ta však nesplňuje přesnou artikulaci znaku ve srovnání s videozáznamem

a ostatními obrázky. Na kresleném obrázku zase chybí zaznačení výrazu BÍLÝ, a tedy taktéž nesplňuje přesnou artikulaci. Ač se fotografie č. 46 zdá zcela nesrozumitelná, pokouší se o zaznačení všech pohybů.

Obr. č. 45 Fotografie znaku SNÍH ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 46 Fotografie znaku SNÍH z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž (převzato z Potměšil, 2005).

Obr. č. 47 Kreslený obrázek znaku SNÍH z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

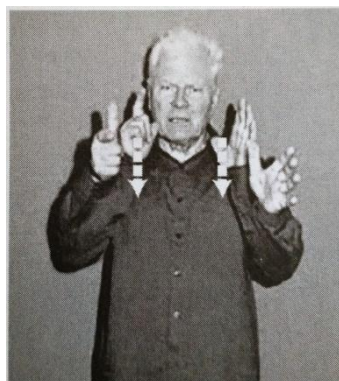
Dosud se všem respondentům nejvíce zamlouval kreslený obrázek, v tomto případě už odpovídali poněkud jinak. V odpovědi byly dvě fotografie a kreslený obrázek – obr. č. 45, 46 a 47. Celkem 49 respondentů označilo fotografii s č. 45, a to 4 osoby neslyšící, 10 slyšících znakujících a 35 neznakujících respondentů. K fotografii, obr. č. 46, se přihlásila 1 žena neslyšící, 2 ženy slyšící znakující a 9 osob slyšících neznakujících, z toho 2 muži a 7 žen. Kreslený obrázek se zdál nejsrozumitelnější 39 respondentům. 5 osobám neslyšícím včetně osoby ohluchlé, 9 slyšícím znakujícím ženám a 25 osobám neznakujícím. Z výsledků můžeme tedy vyčíst vyrovnanost mezi fotografií s č. 45 a kresleným obrázkem č. 47, když vezmeme v potaz odpovědi respondentů ze všech kategorií.

Znak SNÍH	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 45	49
Obr. č. 46	12
Obr. č. 47	39

Tabulka č. 11 – Rozložení respondentů dle odpovědi pro znak SNÍH

Otázka č. 11 – znak TÝDEN

Na jedenáctou otázku se znakem TÝDEN se nabízely 3 odpovědi – obr. č. 48, 49 a 50, znak byl tedy dostupný ze tří možných zdrojů, všechny použily totožné české ekvivalenty. Dle mého názoru mohlo v tomto případě být mnoho respondentů ovlivněno příslušným videem, jelikož byl model zachycen z takového úhlu pohledu, jako je obrázek č. 48 a fotografie č. 49. Avšak i značení těchto obrázků je daleko srozumitelnější než fotografie č. 50. Značnou nevýhodou u obr. č. 49 je opět použitá bílá šipka, která splývá s artikulujícíma rukama modelky. Šipkové značení bych považovala za téměř stejné, vezmu-li v potaz obr. č. 48 a 49, avšak se na kresleném obrázku vyskytují směrové šipky dvě, kdežto na obr. č. 49 je šipka pouze jedna.

Obr. č. 48 Kreslený obrázek znaku TÝDEN z *Učíme se českou znakovou řeč* (převzato z Růžičková, 1997).

Obr. č. 49 Fotografie znaku TÝDEN ze *Slovníku znakové řeči* (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 50 Fotografie znaku TÝDEN z *Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž* (převzato z Potměšil, 2005).

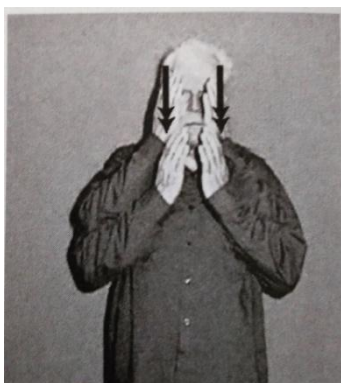
Nejvíce se opět označoval kreslený obrázek, na nějž odpovědělo celkem 75 respondentů. Byli jimi všichni respondenti neslyšící, včetně osoby ohluchlé, 16 žen slyšících znakujících, 16 mužů slyšících neznakujících a 33 žen stejné kategorie. Výrazně nižší počet hlasů získala fotografie, obr. č. 49. Z celkového počtu 18 bylo 5 respondentů znakujících, 2 muži neznakující a 11 neznakujících žen. S ještě nižším počtem odpovědí dopadla fotografie, obr. č. 50, jež se nejsrozumitelněji jevila 3 neznakujícím mužům a 4 neznakujícím ženám.

Znak TÝDEN	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 48	75
Obr. č. 49	18
Obr. č. 50	7

Tabulka č. 12 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak TÝDEN

Otázka č. 12 – znak MÝT SE

Dalším znakem v pořadí bylo MÝT SE, přičemž v bližším významu šlo o umývání obličeje. Tento význam znaku se opět objevil jen ve třech zdrojích – obr. č. 51, 52 a 53. V jednom zdroji byl znám jako UMÝT SE, v dalších dvou jako MÝT SE či MÝT SE (OBECNĚ). Fotografie č. 51 je opět docela nečitelná, a to kvůli šipkám zabraňujícím viditelnosti artikulujících rukou. Daleko zřetelněji se zdají fotografie č. 52 a kreslený obrázek č. 53, shodující se v šipkovém ztvárnění. Černá barva šipek je výrazná, a tedy dostatečně srozumitelná. Z posledních dvou obrázků se pak dá jednoznačně pochopit opakovanost pohybu.

Obr. č. 51 Fotografie znaku UMÝT SE z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž (převzato z Potměšil, 2005).

Obr. č. 52 Fotografie znaku MÝT SE ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 53 Kreslený obrázek znaku MÝT SE (OBECNĚ) z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžicková, 1997).

Celkový počet respondentů k obr. č. 51 činil 10. Jedním z nich byl neslyšící muž, 2 slyšící znakoví respondenti a 7 neznakových respondentů, z toho 3 mužského pohlaví

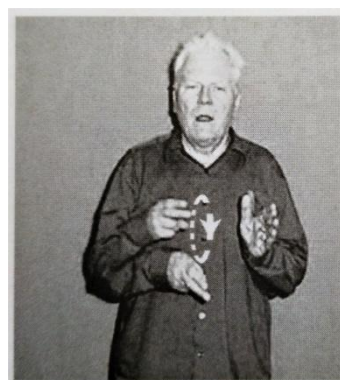
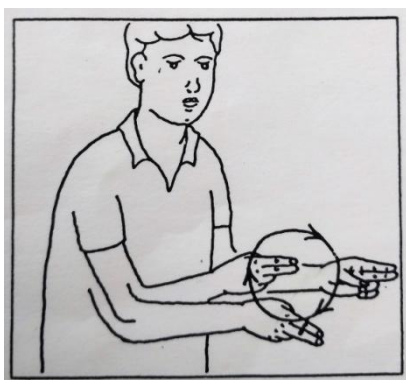
a 4 ženského. Počet odpovědí narostl u obr. č. 52, který činil 22. Byli jimi 2 neslyšící respondenti, 3 slyšící znakující a 17 neznakujících. Nejvíce hlasů však opět získal kreslený obrázek, č. 53, k němuž se přihlásilo 68 respondentů. Mezi ně patřilo 6 respondentů neslyšících, 1 osoba ohluchlá, 16 respondentů slyšících znakujících a 45 neznakujících.

Znak MÝT SE	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 51	10
Obr. č. 52	22
Obr. č. 53	68

Tabulka č. 13 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak MÝT SE

Otázka č. 13 – znak VLAK

V následující otázce, ve které se interpretoval znak VLAK, chyběla varianta kresleného obrázku s dívkou jako možná odpověď. Nabízel se však kreslený obrázek s figurujícím chlapcem – obr. č. 54 a 2 fotografie – obr. č. 55 a 56. Srovnám-li videonahrávku artikulující tento znak s následujícími obrázky, připadá mi kreslený obrázek s chlapcem nejvýstižnější. Líbí se mi také užití směrových šipek, jediné, co bych vytkla, je neztvárněný opakovaný pohyb. Fotografie č. 55 zobrazuje poněkud jinou artikulaci znaku, zřejmě tedy nebude respondenty označena za oblíbenou, i přes znatelně čitelnou šipku, značící směr i opakovaný pohyb. U fotografie č. 56 bych nejvíce vytkla frontální záběr snímku, následně také směrovou šipku, z níž nelze vyčíst opakovaný pohyb.

Obr. č. 54 Kreslený obrázek znaku VLAK ze Základů české znakové řeči I. (převzato z Mrzlíková – Ostatková, 1993).

Obr. č. 55 Fotografie znaku VLAK ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 56 Fotografie znaku VLAK z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž (převzato z Potměšil, 2005).

I v tomto případě, se k obr. č. 54 přihlásilo nejvíce respondentů, dohromady 54. K obr. č. 55 se přiklonilo 19 respondentů a k obr. č. 56 celkem 27 respondentů. Co se týče odpovědí osob neslyšících, počet respondentů hlasujících pro kreslený obrázek a obr. č. 56 se dělil na přesnou polovinu, tedy 5 a 5 hlasujících, vezmeme-li v potaz i osobu ohluchlou. Slyšící znakující respondenti se už v odpovědích různili více. Výsledky ukázaly, že si obr. č. 54 vybralo 14 slyšících znakujících respondentů, obr. č. 55 celkem 4 respondenti a obr. č. 56 vcelku 3. Z neznakující kategorie bylo označeno 35 odpovědí k obr. č. 54, 15 k obr. č. 55 a 24 k obr. č. 56.

Znak VLAK	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 54	54
Obr. č. 55	19
Obr. č. 56	27

Tabulka č. 14 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak VLAK

Otázka č. 14 – znak MLHA

Čtrnáctý znak MLHA mohl být zejména pro neznakující respondenty velmi matoucí z důvodu nepřesné interpretace znaku ve videu v porovnání se statickými obrazy. V tom však nevidím nic zavádějícího, jelikož předmětem zájmu dotazníku nejsou videonahrávky ani srovnávání videonahrávek se statickými obrazy, nýbrž obrázky a fotografie zachycující příslušné znaky. Z následujících výsledků alespoň můžeme zaznamenat, nakolik se respondenti nechají ovlivnit ukázkovým videem.

Respondenti mohli vybírat z 3 možností – obr. č. 57, 58 a 59. Když se podíváme na vyznačení směrových šipek, všechny zdroje použily stejného značení, fotografie č. 58 jen obrátila směr šipek na jinou stranu, než další dva obrázky. Všechny interpretace se mi tedy zdají jasné a zřetelné. Hrát roli v odpovědích respondentů mohou jen špatné stíny a osvětlení obrázků.

Obr. č. 57 Fotografie znaku MLHA ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 58 Fotografie znaku MLHA z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N (převzato z Potměšil 2002).

Obr. č. 59 Kreslený obrázek znaku MLHA z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

Výsledky tohoto znaku jsou následující. Obr. č. 57 získal nejnižší počet hlasů, a to pouze 5. Z respondentů neslyšících jím byla 1 žena, a to z nejmladší věkové skupiny, dále pak 3 slyšící znakující ženy a 1 muž z neznakující kategorie. 46 respondentů odpovědělo na obr. č. 58, přičemž strukturovaně to byli 4 respondenti z kategorie neslyšících, 3 z kategorie slyšících znakujících a 39 ze skupiny neznakujících. Nejvíce byl zastoupen obr. č. 59, a to 49 respondenty. Neslyšících respondentů se k této odpovědi přihlásilo celkem 5, včetně osoby ohluchlé, 15 osob slyšících znakujících a 29 neznakujících. Vidíme zde tedy celkový nepoměr v odpovědích, zejména když porovnáme odpovědi slyšících znakujících a neznakujících. První zmíněná skupina se nejvíce přiklání k obr. č. 59, zatímco skupina druhá k obr. č. 58.

Znak MLHA	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 57	5
Obr. č. 58	46
Obr. č. 59	49

Tabulka č. 15 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak MLHA

Otázka č. 15 – znak NOVÝ

V patnácté otázce se vyskytoval znak NOVÝ. Otázka opět nabídla 3 možné odpovědi, avšak nyní v jiném sestavení. První dva obrázky byly kreslené – obr. č. 60 a 61, třetí variantou byla fotografie – obr. č. 62. Ve všech třech snímcích si můžeme všimnout velmi podobného šipkového značení. Šipka v kresleném obrázku č. 61 je však zaznačena z vrchu, kreslíř tedy musel pohyb ruky zaznačit sériovým efektem. Nevýhodou fotografie č. 62 je „useknutý“ obličej.

Obr. č. 60 Kreslený obrázek znaku NOVÝ z *Učíme se českou znakovou řeč* (převzato z Růžičková, 1997).

Obr. č. 61 Kreslený obrázek znaku NOVÝ ze *Základů české znakové řeči I.* (převzato z Mrzlíková – Ostatková, 1993).

Obr. č. 62 Fotografie znaku NOVÝ ze *Slovníku znakové řeči* (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Ve výsledku si největšího zastoupení zasloužil obr. č. 60 s celkovým počtem 54 označení. Přihlásilo se k němu 7 neslyšících respondentů, 1 osoba ohluchlá, 13 slyšících znakujících a 33 neznakujících respondentů. Obr. č. 61 a 62 získaly stejný počet hlasů, avšak

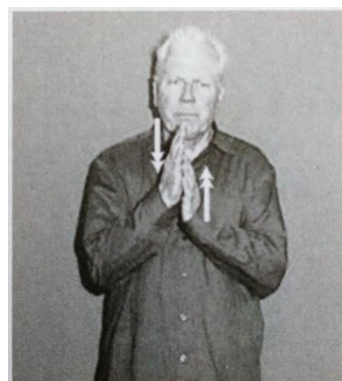
každý v jiném poměru. Na obr. č. 61 odpověděli 2 neslyšící, 6 slyšících znakujících a 15 neznakujících, a na obr. č. 62 - 2 slyšící znakující a 21 neznakujících.

Znak NOVÝ	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 60	54
Obr. č. 61	23
Obr. č. 62	23

Tabulka č. 16 – Rozložení respondentů dle odpovědi pro znak NOVÝ

Otázka č. 16 – znak PROSIT

Jedno ze základních slov českého jazyka a také znaků českého znakového jazyka, je PROSIT. Tento znak se objevil v šestnácté otázce se 4 nabídnutými odpověďmi – obr. č. 63, 64, 65 a 66. První fotografie, obr. č. 63, neobsahuje žádné směrové šipky, autor zdroje tedy zřejmě počítá s tím, že tento znak každý jedinec, bez ohledu na znalost českého znakového jazyka, pochopí. Kreslený obrázek s chlapcem zaznačené směrové šipky má, ty však neznačí opakovaný pohyb. Můžeme zaregistrovat naznačený pohyb obkreslením rukou nad jejich primární polohou. Směrové šipky se na obrázcích č. 65 a 66 téměř shodují, lze z nich vyčíst opakovaný pohyb.

Obr. č. 63 Fotografie znaku PROSIT ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 64 Kreslený obrázek znaku PROSIT ze Základů české znakové řeči I. (převzato z Mrzliková – Ostatková, 1993).

Obr. č. 65 Fotografie znaku PROSIT z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž (převzato z Potměšil, 2005).

Obr. č. 66 Kreslený obrázek znaku PROSIT z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

Ze zjištěných výsledků nelze stanovit jednoznačnou odpověď, neboť jsou 2 výsledky velmi blízké. Jedná se o obr. č. 65 a obr. č. 66. Celkem 39 respondentů zaznačilo svou odpověď u obr. č. 65, 3 respondenty nalezneme u osob neslyšících, 7 u osob slyšících znakujících a 29 u osob neznakujících. Obr. č. 66 oslovil celkem 37 respondentů, 4 neslyšící, včetně jednoho ohluchlého, 10 slyšících znakujících a 23 neznakujících. Snížený počet respondentů odpověděl na obr. č. 64. Z celkového počtu 20 byly 2 osoby neslyšící, 4 slyšící znakující a 14 neznakujících. Nejnižšího počtu dosáhl obr. č. 63 s pouhými 4 hlasy, z nichž byl 1 hlas od respondenta neslyšícího, 1 neznakujícího muže a 2 neznakujících žen.

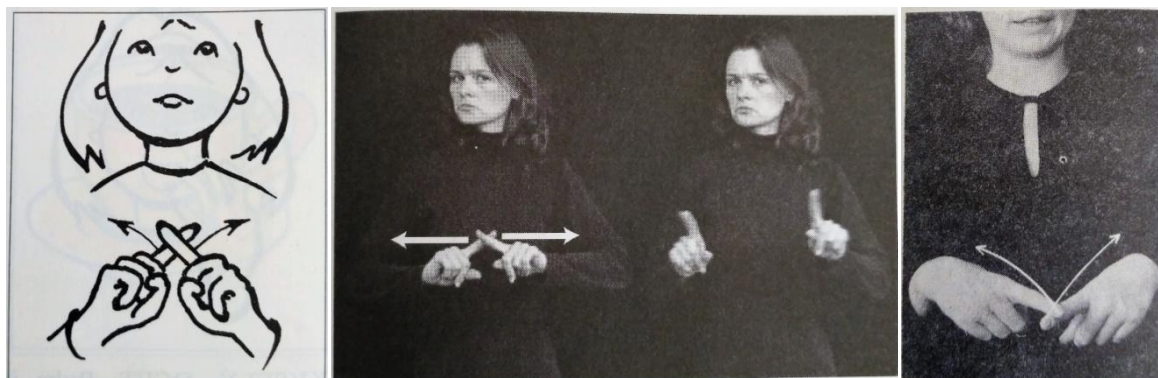
Znak PROSIT	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 63	4
Obr. č. 64	20
Obr. č. 65	39
Obr. č. 66	37

Tabulka č. 17 – Rozložení respondentů dle odpovědi pro znak PROSIT

Otázka č. 17 – znak JINÝ

V další otázce bylo za úkol vybrat znak JINÝ s nabídkou z 3 odpovědí – obr. č. 67, 68 nebo 69. Zdroj s kresleným obrázkem také kromě významu JINÝ navrhuje význam JINAK. U obrázku č. 67 a 69 si všimneme stejného šipkového značení směru, odlišnost najdeme v barvě šipek a také v polohách prstů rukou figurujících žen. Zachycení znaku u obr. č. 68 je v porovnání s ostatními trochu jiné. Rozdílnost je především v šípkách znázorňujících směr,

které jsou zaznačeny rovně, nikoli však obloukovým směrem. Opětovnou připomínkou k obr. č. 69 je useknutý obličej.

Obr. č. 67 Kreslený obrázek znaku JINÝ, JINAK z *Učíme se českou znakovou řeč* (převzato z Růžičková, 1997).

Obr. č. 68 Fotografie znaku JINÝ z *Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N* (převzato z Potměšil 2002).

Obr. č. 69 Fotografie znaku JINÝ ze *Slovníku znakové řeči* (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

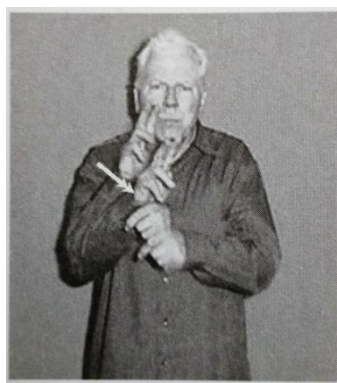
Z celkových 100 odpovědí jich 55 dostal kreslený obrázek, a to díky 6 neslyšícím respondentům, včetně započítání osoby ohluchlé, 16 slyšícím znakujícím a 33 neznakujícím osobám. Jen o několik méně respondentů, přesně 41, zaznačilo obr. č. 68. Největší zásluhu na tomto výsledku měli respondenti neznakující, poněvadž jich odpovědělo celkem 34. Ve srovnání s obr. č. 67 je počet těchto respondentů téměř totožný, avšak s ostatními kategoriemi respondentů se poměr odpovědí nedá srovnat. Odpověděly na něj 4 osoby neslyšící a 3 slyšící znakující. Pro poslední obrázek s č. 69 hlasovali pouze 4 respondenti, z nichž byly 2 slyšící znakující ženy a 2 ženy neznakující.

Znak JINÝ	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 67	55
Obr. č. 68	41
Obr. č. 69	4

Tabulka č. 18 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak JINÝ

Otázka č. 18 – znak POZOR, POZORNÝ

Na otázku, jež obsahovala znak s významy POZOR, POZORNÝ, mohli respondenti odpovědět jednou z tří odpovědí – obr. č. 70, 71 a 72. Každá interpretace znaku má velmi podobné postavení rukou figurantů, směrové šipky jsou však použity zcela rozličným způsobem. Fotografie č. 70 používá takové šipky, z nichž bych nepochopila přesné instrukce pohybu, tedy opakovaný dotek rukou. Kreslený obrázek č. 71 řádně naznačuje pohyb rukou i opakovaný dotek. Může se však na první pohled zdát jako velmi složitý. Fotografie č. 72 obsahující šipku s opakovaným pohybem nemá dle mého názoru srozumitelný obraz.

Obr. č. 70 Fotografie znaku POZOR, POZORNÝ ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 71 Kreslený obrázek znaku POZOR, POZORNÝ z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

Obr. č. 72 Fotografie znaku POZOR z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž (převzato z Potměšil, 2005).

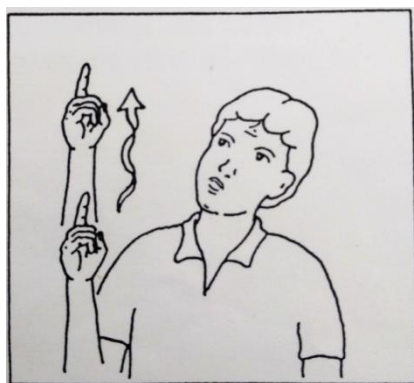
I zde se dostáváme k velmi zajímavým výsledkům, ovšem ne překvapivým. Obr. č. 70 obdržel pouze 5 označení, a to od 1 respondenta slyšícího znakujícího a 4 neznakujících, všech 5 respondentů bylo ženského pohlaví. Naopak nejvyššího zastoupení byl obr. č. 71 s celkovým počtem 75 hlasů. Byli jimi 6 osob neslyšících i s osobou ohluchlou, 15 slyšících znakujících a 54 neznakujících respondentů. 20 označení dostal obr. č. 72. Čtyřmi respondenty byly osoby neslyšící, slyšících znakujících bylo 5 a neznakujících 11. Vezmeme-li v úvahu odpovědi respondentů z jednotlivých kategorií, odpovědi osob neslyšících se rozcházely ve dvou směrech, a to v téměř stejném poměru, na rozdíl od skupiny slyšících neznakujících, která se markantně přikláněla ke kreslenému obrázku.

Znak POZOR, POZORNÝ	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 70	5
Obr. č. 71	75
Obr. č. 72	20

Tabulka č. 19 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak POZOR, POZORNÝ

Otázka č. 19 – znak VYSOKÝ

V devatenácté otázce jsem zjišťovala, který z následujících interpretací nejlépe vystihuje znak VYSOKÝ – obr. č. 73, 74, 75 a 76. Zdroj s obr. č. 73 použil také ekvivalent VYSOKO. Mým favoritem se opět stává kreslený obrázek č. 73, jelikož značí jak vlnivý pohyb do výšky, tak i otáčivý pohyb v zápěstí. Obrázek je tedy pro mě jednoznačně srozumitelný. Druhý kreslený obrázek č. 74 už nedokresluje pohyb v zápěstí, podle tohoto obrázku bych si tedy nebyla jistá, jakým způsobem mám pohyb s ukazováčkem nahoru vykonat. Nejspíš bych prováděla pohyb „ve vrtuli“. Fotografie č. 75 obsahuje podobné šipkové značení jako obr. č. 73, avšak barva směrové šipky trochu splývá s pozadím, a tedy není dostatečně viditelná. Na fotografii s č. 76 mám podobný názor jako na obr. č. 74. Má kritika se vztahuje k nejasné instruktaži pohybu.

Obr. č. 73 Kreslený obrázek znaku VYSOKÝ, VYSOKO z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžicková, 1997).

Obr. č. 74 Kreslený obrázek znaku VYSOKÝ ze Základů české znakové řeči I. (převzato z Mrzliková – Ostatková, 1993).

Obr. č. 75 Fotografie znaku VYSOKÝ z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž (převzato z Potměšil, 2005).

Obr. č. 76 Kreslený obrázek znaku VYSOKÝ ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Na horní příčce se ve výsledcích umístil kreslený obrázek č. 73 s celkovým počtem 58 hlasů. Odpověděla na ni přesná polovina respondentů ze skupiny neslyšících, tedy 5, když k nim započítáme i osobu ohluchlou, 14 slyšících znakujících a 39 neznakujících osob. O téměř polovinu méně hlasů, celkem 31, dostal kreslený obr. č. 74. Hlasovali pro něj 3 neslyšící respondenti, 5 slyšících znakujících respondentů, a nejvyšší množství hlasů obrázek získal od respondentů neznakujících, kterých bylo 23. Nejméně srozumitelné statické obrazy se respondentům zdály obě fotografie, jelikož byly označeny 6 respondenty při obr. č. 75 a 5 respondenty při obr. č. 76. Jednoho respondenta hlasujícího pro obr. č. 75 jsme našli ve skupině neslyšících osob, zbylých 5 hlasů tato fotografie dostala od osob neznakujících. I u obr. č. 76 se našel 1 neslyšící respondent, 2 slyšící znakující ženy a 2 neznakující muži.

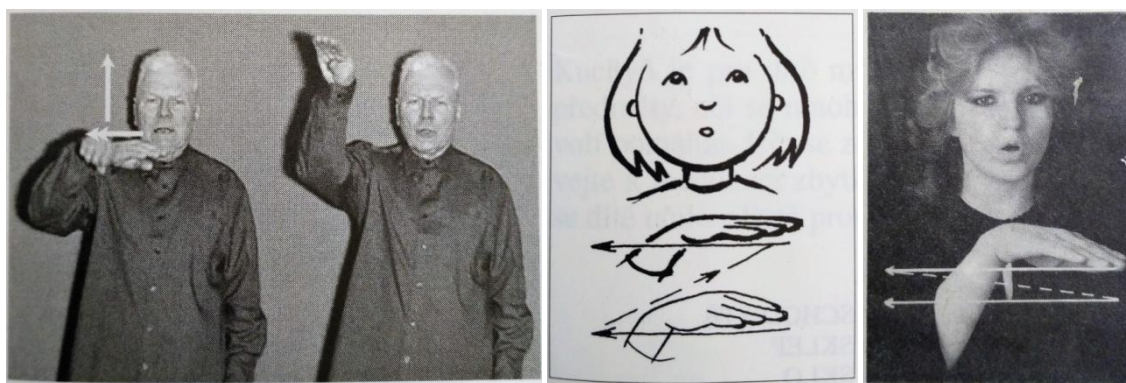
Znak VYSOKÝ	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 73	58
Obr. č. 74	31
Obr. č. 75	6
Obr. č. 76	5

Tabulka č. 20 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak VYSOKÝ

Otázka č. 20 – znak PATRO

Znak PATRO byl zastoupen v otázce dvacáté, která nabízela fotografii – obr. č. 77, kreslený obrázek – obr. č. 78 a ještě jednu fotografii – obr. č. 79 jako možné odpovědi. V knižních zdrojích se tento znak vyskytoval jako PATRO, na online slovníku byl znám jako

PODLAŽÍ. Následující interpretace v podobě statických obrazů se opět přesně neshodují s videem, nicméně směrový pohyb ruky by již měl být shodný. Kdybych nevyužila online zdroje, s největší pravděpodobností bych nevěděla, jak mám daný znak ukázat. Obrázky sice vystihují správný pohyb ruky, ten ale není na první pohled zřetelný. Z fotografie č. 77 bych pochopila, že je první pohyb ruky opakovaný. Obrázky č. 78 a 79 užívají podobného značení pohybu, kreslený obrázek však zřetelněji značí směr pohybu ruky, na rozdíl od obr. č. 79, kdy prostřední přerušovaná čára značí dráhu, nikoli směr.

Obr. č. 77 Fotografie znaku PATRO z *Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž* (převzato z Potměšil, 2005).

Obr. č. 78 Kreslený obrázek znaku PATRO z *Učíme se českou znakovou řeč* (převzato z Růžičková, 1997).

Obr. č. 79 Fotografie znaku PATRO ze *Slovníku znakové řeči* (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

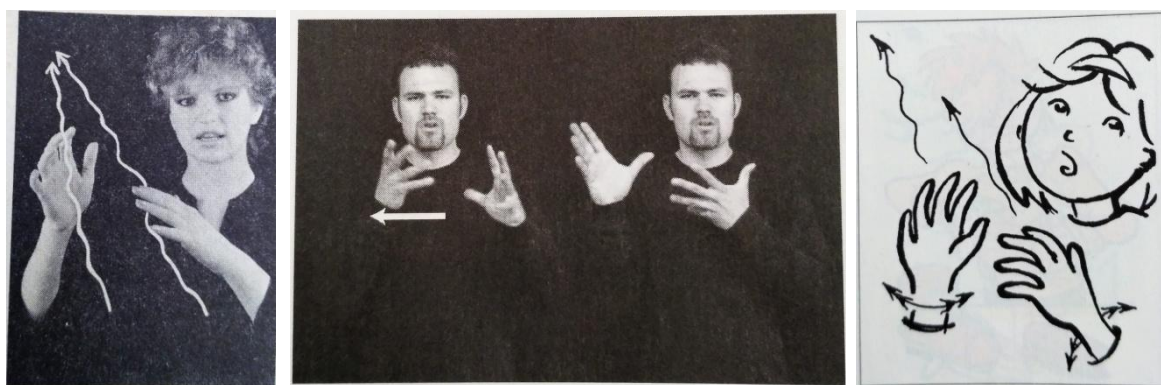
Nejzřetelněji se první fotografie jevila 16 respondentům, jimiž byly 3 znakující ženy a 13 neznakujících osob. Největšího množství hlasů však opět dosáhl kreslený obrázek. Z 82 respondentů přiklánějících se k obr. č. 78 byly všechny osoby neslyšící i s osobou ohluchlou, 18 žen slyšících znakujících a 54 osob neznakujících. Fotografie č. 79 disponovala pouze 2 hlasy získanými ze skupiny neznakujících žen.

Znak PATRO	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 77	16
Obr. č. 78	82
Obr. č. 79	2

Tabulka č. 21 – Rozložení respondentů dle odpovědi pro znak PATRO

Otázka č. 21 – znak HOŘET (SILNĚ)

V otázce č. 21 jsem použila znak HOŘET (SILNĚ). Nicméně, některé slovníky nabízely i jiné znaky pro význam HOŘET, např. HOŘET (MÍRNĚ). Zdroj s obr. č. 81 obsahoval pouze všeobecný význam a interpretace znaku se mi především mimikou modela zdála ve srovnání s ostatními obrázky nejpodobnější, z toho důvodu jsem vybrala obrázky právě tyto. Směrové šipky na obr. č. 80 a 82 jsou přibližně shodné. Rozdílnost je viděna v pohybu zápěstí. Oproti kreslenému obrázku totiž na fotografii vyznačena není. Na fotografii č. 81 naopak chybí vlnivý pohyb, je pouze zaznačený směr pohybu. Kreslený obrázek se vyjímá přesným zachycením pohybů rukou směrovými šipkami, taktéž nesmím opomenout zachycení mimiky.

Obr. č. 80 Fotografie znaku HOŘET (SILNĚ) ze Slovníku znakové řeči (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 81 Fotografie znaku HOŘET z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N (převzato z Potměšil 2002).

Obr. č. 82 Kreslený obrázek znaku HOŘET (SILNĚ) z Učíme se českou znakovou řeč (převzato z Růžičková, 1997).

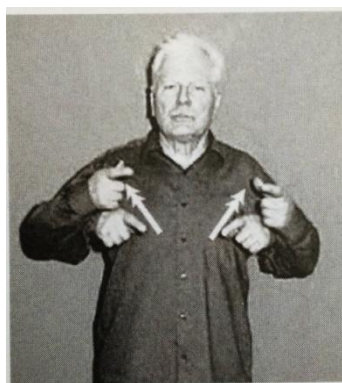
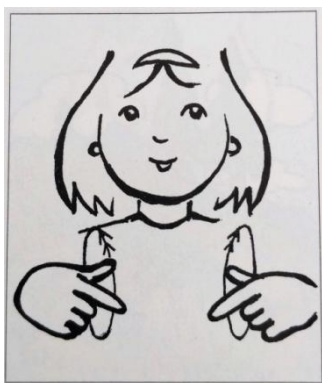
Co se týče znaku HOŘET, kreslený obrázek, jenž byl jedním z 3 možností odpovědí, v počtu hlasů výrazně předčil dvě fotografie. Kreslený obrázek, který nalezneme pod obr. č. 82, dosáhl dohromady 74 hlasů. Jevil se tedy nejsrozumitelněji 7 osobám neslyšícím a 1 ohluchlé, 16 respondentům slyšícím znakujícím a 50 neznakujícím osobám. Fotografie č. 80 se 17 hlasy obsadila místo druhé, přičemž získala hlasy od 2 žen neslyšících, 3 žen znakujících a 12 neznakujících respondentů. Pouze 9 respondentů označilo obr. č. 81, a to 2 osoby slyšící znakující, 2 mužů neznakujících a 5 neznakujících žen. Každá kategorie respondentů se tedy nejvíce přikláněla ke statickému obrazu kreslenému.

Znak HOŘET (SILNĚ)	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 80	17
Obr. č. 81	9
Obr. č. 82	74

Tabulka č. 22 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak HOŘET (SILNĚ)

Otázka č. 22 – znak ŽIVOT, ŽIVÝ

V otázce č. 22 figuruje znak ŽIVOT, ŽIVÝ ve zdroji s kresleným obrázkem i ŽÍT. Dostupnost znaku byla ve třech zdrojích, respondenti měli k dispozici obr. č. 83, 84 a 85. Všechny fotografie se velmi podobají užitymi směrovými šipkami, v nichž je značně čitelná opakovanost pohybu, avšak jsou zároveň zcela rozdílné. Šipky se v kresleném obrázku č. 83 vyznačují kruhem, fotografie č. 84 rovnými šipkami udávajícími pouhý směr a opakovanost pohybu, fotografie č. 85 užívá obloukových šipek, ze kterých bych opět porozuměla, jakým směrem se má pohyb vykonat, a dvojité šipka naznačuje opakovaný pohyb. Co se týče mé znalosti tohoto znaku v praxi, nejpřesněji je zakreslen obr. č. 83, jelikož se pohyb rukou opravdu podobá kruhu.

Obr. č. 83 Kreslený obrázek znaku ŽIVOT, ŽIVÝ, ŽÍT z *Učíme se českou znakovou řeč* (převzato z Růžičková, 1997).

Obr. č. 84 Fotografie znaku ŽIVOT z *Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž* (převzato z Potměšil, 2005).

Obr. č. 85 Fotografie znaku ŽIVOT ze *Slovníku znakové řeči* (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

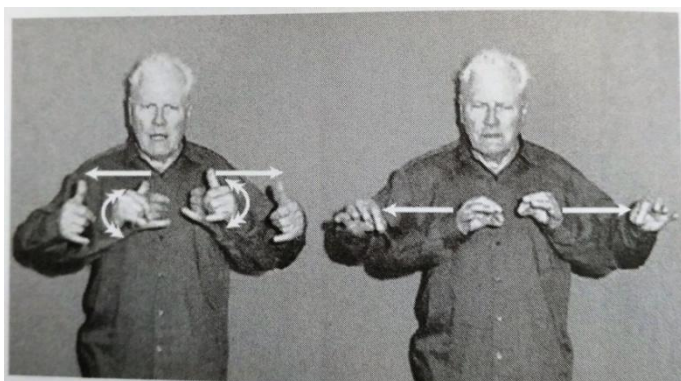
Téměř jednoznačnou odpověď také nalezneme u otázky dvacáté druhé se znakem pro ŽIVOT, ŽIVÝ a třemi možnostmi na výběr – obr. č. 83, 84 a 85. Z výsledků vyplynulo, že byl znak nejsrozumitelněji podán v kresleném obrázku, jelikož se takto jevil 83 respondentům. Jimi bylo 8 osob neslyšících, včetně osoby ohluchlé, 16 osob slyšících znakujících a 59 osob neznakujících. Pouhých 8 respondentů si vybralo obr. č. 84, mezi nimi byli 2 neslyšící respondenti, 1 slyšící znakující a 5 neznakujících žen. O jednoho respondenta více nalezneme u obr. č. 85, tentokrát žádného u osob neslyšících, nicméně u 3 žen znakujících, 5 žen neznakujících a 1 neznakujícího muže.

Znak ŽIVOT, ŽIVÝ	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 83	83
Obr. č. 84	8
Obr. č. 85	9

Tabulka č. 23 – Rozložení respondentů dle odpovědi pro znak ŽIVOT, ŽIVÝ

Otázka č. 23 – znak PROVAZ, TYČ, PROVÁZEK, LANO

Otázka č. 23 vypadá jako nejednoznačná, jelikož disponuje čtyřmi nejednotnými významovými výrazy. Kreslený obrázek č. 86 vyjadřuje 2 znaky velmi si podobné, jsou jimi PROVAZ a TYČ. Fotografie č. 87 má značit význam PROVAZ a fotografie č. 88 PROVÁZEK. Tyto obrázky jsem do otázky zahrnula proto, neboť jsou všechny znaky podobného charakteru a značení. Některé značení je však méně srozumitelné, některé srozumitelnější, a o toto zjištění mi právě šlo. Co se týče videonahrávky, znak jsem našla pod významem LANO, artikulačně se ale podobá obr. č. 88 značícím PROVÁZEK. Video může respondenty velmi ovlivnit, avšak ve výsledcích uvidíme, do jaké míry se ovlivnit nechali. Kreslený obrázek je opět velmi vydařený ve srovnání s ostatními zdroji. Díky nakresleným rukám, které nejsou ve stejné poloze, lze pochopit, že se jedná o otáčivý pohyb v zápěstí, vlnivé šipky tomuto pochopení dopomáhají. Obr. č. 87 je viditelný hůře kvůli špatnému osvětlení, nicméně černobílé šipky, které jsou kontrastně sladěné vůči barvě těla a oblečení modelky, již značí srozumitelnost. Z fotografie č. 88 bych nepoznala, zda jde o sériové fotky či o dvě rozdílné fotky, jež zobrazují znak různým způsobem. Směrové šipky jsou však dle mého názoru velmi vydařené, značí jak opakovaný otáčivý pohyb v zápěstí, tak i směry pohybu obou rukou.

Obr. č. 86 Kreslený obrázek znaku PROVAZ + TYČ z *Než půjdeme do školy* (převzato z Růžičková, 2000).

Obr. č. 87 Fotografie znaku PROVAZ ze *Slovníku znakové řeči* (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Obr. č. 88 Fotografie znaku PROVÁZEK z *Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž* (převzato z Potměšil, 2005).

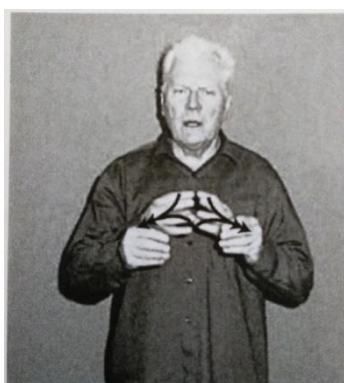
U otázky se znakem označujícím PROVAZ, TYČ, PROVÁZEK, LANO nemůžu konstatovat jasnou a jednoznačnou odpověď. Ze tří nabízejících se odpovědí zvítězil obr. č. 86, tedy kreslený obrázek, avšak mu bodově nebyla příliš daleko fotografie č. 88. Vítězný obrázek dosáhl 48 hlasů. 7 označení se mu dostalo od respondentů neslyšících, včetně osoby ohluchlé, 12 od žen slyšících znakujících a 29 od osob neznakujících. Na druhém místě byla již zmíněná fotografie č. 88, jež oslovila 42 respondenty. Mezi ně patřil pouze 1 neslyšící respondent, 6 slyšících znakujících respondentů a 35 osob neznakujících. Třetí místo obsadila fotografie s 10 hlasy, které přišly od 2 neslyšících respondentů, 3 slyšících znakujících a 5 neznakujících. Když vezmeme v potaz odpovědi jednotlivých kategorií, tak i přesto, že je celkovým vítězem obr. č. 86, fotografie, která se umístila na druhém místě, kreslený obrázek předčila počtem hlasů získaných od skupiny neznakujících.

Znak PROVAZ, TYČ, PROVÁZEK, LANO	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 86	48
Obr. č. 87	10
Obr. č. 88	42

Tabulka č. 24 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak PROVAZ, TYČ, PROVÁZEK, LANO

Otázka č. 24 – znak UHLÍ

Dvacátá čtvrtá otázka, a zároveň poslední obsahující znak, vyjadřovala význam UHLÍ. K dispozici byly znaky z tří zdrojů – obr. č. 89, 90 a 91, všechny nalezeny pod stejným českým ekvivalentem. Fotografie č. 89 je tentokrát z mého pohledu zcela nesrozumitelná. Směrové šipky zcela zakrývají primární postavení rukou, lze vidět až jejich rozdělení. Černé zbarvení šipek také splývá s oblečením modela, šipky tedy nejsou plně zřetelné. Kreslený obrázek č. 90 značí jak původní polohu rukou, tak i jejich pohyb od sebe, směrové šipky označují směr i opakovaný pohyb rukou. Z tří obrázků mi kreslený obrázek připadá nejjasnější. I přes použití stejné směrové šipky na obr. č. 91, jako na obr. č. 90, barva šipky splývá s barvou kůže artikulujících rukou modelky. Také nelze poznat, jaká byla původní poloha rukou, fotografie naznačuje až pohyb.

Obr. č. 89 Fotografie znaku UHLÍ z *Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž* (převzato z Potměšil, 2005).

Obr. č. 90 Kreslený obrázek znaku UHLÍ z *Než půjdeme do školy* (převzato z Růžičková, 2000).

Obr. č. 91 Fotografie znaku UHLÍ ze *Slovníku znakové řeči* (převzato z Gabrielová – Paur – Zeman, 1988).

Ze dvou fotografií – obr. č. 89 a 91, a kresleného obrázku – obr. č. 90, nejlépe dopadl kreslený obrázek, na nějž hlasovalo 58 respondentů. 8 respondentů bylo ze skupiny neslyšících, 14 z kategorie slyšících znakujících a 36 ze slyšících neznakujících. Na druhé přičce se umístila fotografie č. 91 s 35 respondenty. Jedním z respondentů byla osoba neslyšící, dále pak 6 osob ze skupiny znakujících a 28 neznakujících. Sedmi hlasy disponoval obr. č. 89. Jedním hlasujícím byla osoba neslyšící, jedna slyšící znakující a 5 neznakujících.

Znak UHLÍ	
Typ statického obrazu	Počet respondentů
Obr. č. 89	7
Obr. č. 90	58
Obr. č. 91	35

Tabulka č. 25 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak UHLÍ

Další otázky již dále nesměřovaly k srozumitelnosti znaků českého znakového jazyka, ale ke zjištění osobních údajů respondentů.

Otázka č. 25 – pohlaví respondentů

Z celkového počtu respondentů mi odpovědělo 83 žen a 17 mužů. Výrazný nepoměr mezi pohlavími je především z toho důvodu, že byli z větší části osloveni studenti a studentky z pedagogických fakult. Tím se potvrzuje fakt, že se na pedagogických fakultách vyskytuje více studentek než studentů.

Pohlaví respondentů	
Ženy	83
Muži	17

Tabulka č. 26 – Počet respondentů účastnících se průzkumu

Otázka č. 26 – věkové rozložení respondentů

Respondenti do dotazníku vyplňovali svůj přesný věk cifrou, pro zjednodušení jsem vytvořila několik kategorií. Nejmladší oslovená měla 18 let a nejstarší 72. Vzorek respondentů, co se týče věku, byl tedy celkem rozmanitý. Věkovou kategorií 18 - 29 let zaujímalo 62 respondentů, z celkového počtu tedy jejich největší část. Dále pak 16

respondentů ve věku 40 - 49, přičemž se jednalo o 13 žen a 3 muže. 10 respondentů bylo ve věku 30 - 39, 7 žen a 3 muži. 2 muži a 7 žen odpovídali věkovému rozpětí 50 - 59 let. Nejmenší část tvořily věkové kategorie 70 - 79 s celkovým počtem 2, přičemž byl jeden respondent mužského pohlaví a jeden ženského, a kategorie 60 - 69 s jednou ženou.

Věkové rozložení respondentů	
Věk	Počet respondentů
18 – 29	62
30 – 39	10
40 – 49	16
50 – 59	9
60 – 69	1
70 – 79	2

Tabulka č. 27 – Věkové rozložení respondentů

Otázka č. 27 – stav sluchu a znalost / neznalost českého znakového jazyka

Nedílnou součástí dotazníku byla otázka vedoucí ke zjištění, zda se jedná o osobu neslyšící ovládající český znakový jazyk, osobu slyšící ovládající / učící se český znakový jazyk (alespoň jeho základy), dále osoba slyšící neovládající / neučící se český znakový jazyk, anebo osoba jiná, tedy nepatřící do žádné ze zmíněných skupin. Z důvodu častého uvádění těchto kategorií při vyhodnocování dotazníků budeme 1. skupinu označovat jako respondenti / osoby neslyšící, 2. skupinu respondenti / osoby slyšící znakující, 3. skupinu respondenti / osoby slyšící neznakující a 4. osoba ohluchlá. V následujícím textu naleznete vysvětlení, proč jsem poslední skupinu nazvala právě tímto termínem.

Největší vzorek jsem získala ze třetí skupiny s celkovým počtem 69 respondentů. Tuto skupinu osob bylo nejsnazší oslovit, jelikož tvoří majoritní část populace. Skupinu tvořili především mí známí, studenti různých fakult, zejména pedagogické fakulty, a mí rodinní příslušníci. Dále jsem získala 20 slyšících znakujících respondentů, kteří běžně užívají český znakový jazyk nebo se s ním alespoň někdy, např. při studiu, setkali. Do této kategorie však přidávám ještě jednu ženu, která se zařadila do skupiny „jiná“. V komentáři se ale představila jako „Speciální pedagožka užívající základy ve speciální mateřské škole“. Podle mých uvedených kategorií tudíž spadá do druhé skupiny, vyhodnocovala jsem tedy údaje z 21 dotazníků. Ve druhé skupině se neobjevil žádný respondent mužského pohlaví. Respondenty

byly převážně studentky z pedagogických fakult nebo mé bývalé spolužáky a kolegyně, tedy absolventky pedagogické fakulty. Z hlediska věku všechny spadaly do věkové kategorie 18 – 29. Respondentů neslyšících běžně znakových bylo 9, z toho 6 mužů a 3 ženy. Tuto skupinu obsadili respondenti všech věkových skupin. Do poslední skupiny se přihlásila jedna žena ve věkovém rozpětí 60 – 69 let, jenž se v komentáři uvedla jako osoba postlingválně neslyšící, primárně znající český jazyk a ovládající český znakový jazyk na úrovni jazyka českého.

Stav sluchu a znalost / neznalost českého znakového jazyka	
Stav sluchu a znalost českého znakového jazyka	Počet respondentů
Osoba neslyšící ovládající český znakový jazyk	9
Osoba slyšící ovládající / učící se český znakový jazyk (alespoň jeho základy)	21
Osoba slyšící neovládající / neučící se český znakový jazyk	69
Jiná	1

Tabulka č. 28 – Rozložení respondentů dle stavu sluchu a znalosti / neznalosti českého znakového jazyka

Diskuze

Hlavním cílem praktické části diplomové práce bylo zjistit, zda-li byl nějaký ze slovníků nebo učebnic použitých v praktické části respondenty preferován.

Ze získaných a zpracovaných dat vyplynulo, že byl ze všech odpovědí z naprosté většiny případů nejčastěji označován kreslený obrázek ze zdrojů „Učíme se českou znakovou řeč“ a „Než půjdeme do školy“ od autorky Růžičkové (1997, 2000). Jelikož měli respondenti za úkol označit vždy takový obrázek, který obsahoval nejsrozumitelnější zachycení znaku, z výsledků lze tedy vyčíst a konstatovat, že jedinci preferují kreslený obrázek před fotografií, a zároveň takové šipkové značení, kterého bylo užito ve zmíněných publikacích.

Ne v každé otázce byl zastoupen každý zdroj. Z toho důvodu je žádoucí vzít v prvním kroku v úvahu počet zastoupení jednotlivých zdrojů v dotazníku a teprve v kroku druhém uvést počet nejčastějšího označení příslušných obrázků zastupujících určité zdroje. Otázek se znaky bylo v dotazníku celkem 24, žádný ze zdrojů nicméně nebyl v dotazníku zastoupen pokaždé. Kreslené obrázky s dívkou se v dotazníku objevily celkem 23 krát, z toho se zdroj s těmito obrázky stal vítězným 22 krát, což činí 95,65% vítězství ze svého celkového počtu zastoupení v dotazníku. Na druhém místě se překvapivě ocitl slovník „Základy české znakové řeči I.“, poněvadž byl v dotazníku zastoupen pouze 6 krát a jeho jeden obrázek získal největší počet hlasů. Z procentuálního hlediska to znamená 16,67% vítězství. Vítězným obrázkem se však stal tehdy, kdy nebyl v otázce zastoupen zdroj s kresleným obrázkem s dívkou, v tom případě by bylo možné o této výhře spekulovat, jestliže víme, že se z naprosté většiny případů stal vítězem právě zdroj s kreslenou dívkou. Avšak tento fakt nelze potvrdit. „Slovník znakové řeči“ byl v dotazníku zastoupen 22 krát a z jeho fotografií zvítězila fotografie pouze jedna. Zaznačíme-li vítězství tohoto zdroje v procentech, jedná se o 4,55%. Je nutno také podotknout, že toto jedno vítězství bylo spojeno se znakem „chléb“, který měl vítěze dva. Tento zdroj byl počtem hlasů totožný s kresleným obrázkem s figurující dívkou, tedy s obrázkem zastupujícím zdroj „Učíme se českou znakovou řeč“. Jen díky tomu, že byl dvoudílný „Všeobecný slovník českého znakového jazyka A-N“ a „Všeobecný slovník českého znakového jazyka O-Ž“ svými fotografiemi v dotazníku zastoupen 23 krát a jeho fotografie se respondentům jevila jako nejsrozumitelnější jednou, patří z procentuálního hlediska na poslední místo. Jde však jen o minimální rozdíl ve srovnání s předposledním zdrojem, jelikož se jedná o 4,35%. Procentuální rozdíl činí pouhé 0,2%. Rozdíl mezi prvním a druhým místem je však bezesporu obrovský, rozdíl totiž činí 78,98%. Z tohoto zjištění

mohu konstatovat, že se použité zdroje od autorky Růžičkové jednoznačně stávají nejsrozumitelnějšími.

V další části diskuze rozeberu výsledky jednotlivých otázek, ke kterým také připojím svá přesvědčení, proč oné obrázky či fotografie byly nejčastěji označeny a hlasově tak převýšily ostatní.

První otázka obsahovala znak BÍLÁ. Z výsledků vyplynulo, že celkem 69 respondentů ze 100 označilo kreslený obrázek s dívkou. Dle mého názoru kreslený obrázek obsahoval výstižnější směrovou šipku, a tím byl obrázek srozumitelnější než fotografie, jež obrázku konkurovala.

Přestoupíme-li na otázku č. 2, ke znaku vyjadřujícím význam ŽEHLIT, ŽEHLIČKA, kreslený obrázek byl dle mého názoru nejčitelnější. Jelikož byl tento obrázek označen celkem 70 krát, největší částí respondentů se takto zřejmě jevil taktéž. Další 2 obrázky získaly pouze 16 a 14 hlasů, jsou tedy hlasově s kresleným obrázkem ve velkém nepoměru. Když se vyjádřím k výsledku fotografie č. 20, z největší pravděpodobnosti k němu došlo kvůli nekvalitně nafocené artikulaci znaku a useknutému obličejí artikulující ženy. Obrázek č. 21 se vyznačoval dvoufázovým pohybem aktivní ruky, což mohlo respondenty zmást, také kvůli tomuto dvoufázovému efektu nebylo možné vyčíst základní polohu aktivní ruky.

V otázce č. 3 značící CHLĚB byl dle mého názoru obr. č. 26 nejméně srozumitelný, a to z důvodu nevhodného zaznačení pohybu pomocí směrových šipek. Tento kreslený obrázek získal pouhé 2 hlasy. Oproti tomu, s celkovými počty 42 hlasů, vyhrály kreslený obrázek a fotografie první místa. Každá z nich vyjádřila znak rozličným šipkovým značením, avšak byla obě srozumitelná. Se čtrnácti hlasy dopadla fotografie, na níž figurantka neměla zachycený celý obličej, a její oblečení splývalo s pozadím. Díky srozumitelné bílé šípce se několika málo respondentům zdála nejlepší ze všech.

Otázka čtvrtá obsahovala znak MÁLO. Kreslený obrázek se mi zdál nejpřesněji zaznačeným zdrojem a také získal od respondentů 67 hlasů. V porovnání s ostatními obrázky, jež získaly 14 a 19 hlasů, kreslený obrázek bezkonkurenčně zvítězil. Fotografie, jež získala 19 hlasů, zachycovala znak ve třech snímcích. Tím se fotografie celkově zmenšila a ubyla na čitelnosti. Také její šipkové značení mohlo respondenty zmást, jelikož neukazovalo správný směr pohybu. Fotografie se čtrnácti hlasy se mi zdála z důvodu srozumitelné šipky a jedné fotografie s postavou ženy pochopitelnější než fotografie s devatenácti hlasy, souhlasila by ale se mnou menší část respondentů.

V otázce č. 5 se znakem DĚDEČEK byly obsaženy fotografie, z nichž jedna měla velmi nekонтastní směrovou šipku a druhá zcela složité značení. Pokud bych měla srovnat

tyto fotografie s ostatními obrázky, jimiž byly oba kreslené a s jasnými směrovými šipkami, mohla bych říci, že se kreslené obrázky staly jasnými vítězi. Obrázek č. 32 získal 3 hlasy a obrázek č. 33 celkem 20 hlasů. Ač byl mezi těmito fotografiemi velký hlasový rozdíl, stále obě fotografie patřily na spodní příčky v porovnání se získanými hlasy dalších dvou obrázků dosahujících 43 a 34 hlasů.

Otázka šestá, jež obsahovala znak s významem SPRCHA, měla pro mě jasného favorita, jímž byla dívka na kresleném obrázku. I když byly všechny možné odpovědi srozumitelné, nejvýstižněji vypadaly šipky u kresleného obrázku, znázorňující tekoucí proud vody ze sprchy. Oproti fotografiím, jež obě značily 2 šipky, kreslený obrázek disponoval třemi, a to mě nejlépe navedlo ke správné artikulaci znaku. Také se šipky na bílém podkladu jevily nejzřetelněji, proto tento obrázek respondentům pravděpodobně připadal nejsympatičtější. 24 hlasů získala fotografie nafocená se dvěma fázemi pohybu ruky a 5 hlasů fotografie, jež byla nafocená ve špatných světelných podmínkách, a proto se zdála méně čitelná.

Sedmá otázka se znakem NE dopadla následovně. Kreslený obrázek č. 37 si získal celkem 57 respondentů, fotografie č. 38 pouze 17 respondentů a fotografie č. 39 respondentů 26. Ač se jednalo o průhledný znak, jemuž by porozuměl i člověk neznakující, i tentokrát jsme si mohli všimnout takových výsledků, kdy kreslený obrázek svým počtem hlasů opět předčil ostatní fotografie. Pravděpodobně za to mohla čitelná linie čar užitá v kresleném obrázku, a také užití dvou směrových šipek, z nichž šlo jasně pochopit otáčení v zápěstí. Fotografie č. 38 tento pohyb znázornila černým a bílým zbarvením šipky v jedné linii čáry, fotografie č. 39 také jednou linií a dvěma šipkami, z nichž byl čitelný opakovaný pohyb. Figurant na poslední fotografii byl nafocen ve dvou snímcích, z nichž bylo možno odezřít mimiku a zřetelný pohyb znaku.

Znak POMALU, který se objevil v otázce osmé, dosáhl takových výsledků, z nichž jsme vyčetli značné protiklady. Vítězný kreslený obrázek č. 42 získal 73 hlasů, oproti němu fotografie č. 41 pouhé 4 hlasy. Třetím obrázkem č. 40 byla fotografie, jež získala 23 hlasů. Autor kresleného obrázku použil takové šipkové značení, z něž šel srozumitelně vyčíst pohyb znaku. I fotografie č. 40 byla tentokrát dobře osvětlená, byl viditelný celý artikulační prostor, modelka byla tedy nafocena od pasu po temeno hlavy, šipkové značení bylo téměř totožné se značením v kresleném obrázku. Nejhůře hodnocený obrázek zachytil artikulovaný znak třemi fázemi pohybu artikulujícího a použil šipky, které zamezily viditelnost pohybující se ruky. Znak tedy nebyl téměř čitelný a zároveň nesrozumitelný kvůli použitým šipkám.

Devátá otázka značila znak TUK, který byl dostupný pouze ze dvou zdrojů. Zde jsme mohli zaznamenat největší výsledkový rozdíl z celého dotazníkového průzkumu. Kreslený obrázek č. 43 s počtem 93 označení jednoznačně porazil fotografii č. 44, která získala pouhých 7 hlasů. Fotografie byla jednak nafocena z velké dálky, také tvar aktivní ruky nekorespondoval s tvarem ruky modela z videonahrávky, a to mohla být ta nejznačnější příčina, kvůli které byla fotografie tak málo značena. Kreslený obrázek nicméně také srozumitelně zachytil artikulovaný pohyb znaku, a to mírně shora a dostatečnou velikostí nakreslených rukou. Na fotografii byly ruce částečně zakryty směrovými šipkami a znak byl nafocen z frontálního pohledu, což mohlo značit jeho určitou nečitelnost.

Desátý znak s významem SNÍH se z vybraných obrázků mohl osobám neznajícím jevit velmi nesnadně, a také jsme z výsledků zjistili, že většina těchto osob označila fotografii, která znak zachytila nejsnadnějším způsobem. Tato fotografie s č. 45 také získala největší počet hlasů, a to 49, na druhém místě se ocitl kreslený obrázek č. 47, s nejnižším bodovým hodnocením dopadla fotografie č. 46 s celkovým počtem hlasů 12. Vítězná fotografie se na první pohled zdála nejsrozumitelnější, jelikož obsahovala jednoduché směrové šipky směřující dolů. Kreslený obrázek už tak jednoduché šipkové značení nepoužil, jelikož naznačil nejen pohyb rukou dolů, ale také kmitající pohyb prstů. To však neznačilo nesrozumitelnost znaku, laikům se jen zaznačení znaku nemusilo zdát jednoduché. Značnou nesrozumitelnost a také složitost jsme však mohli najít na fotografii nejméně hlasově hodnocené, jejíž pochopení znaku bylo velmi ztížené směrovými šipkami a fázovými snímky pohybu rukou.

Velkých hlasových výkyvů si povšimneme i u otázky č. 11, kdy byl jasným vítězem kreslený obrázek č. 48 s celkovým počtem 75 hlasů, na druhém místě, avšak s výrazně nižším hlasovým hodnocením, se objevila fotografie č. 49 s osmnácti hlasy a fotografie č. 50 se sedmi hlasy. Kreslený obrázek byl opět čitelný, srozumitelný, s jednoduchým šipkovým značením a zakresleným mírně z profilu. Velmi podobně vypadající byla také fotografie č. 49, která se však od kresleného obrázku lišila barvou pozadí z důvodu kontrastního odlišení od světlých rukou, avšak právě to mohla být příčina určité nelíbivosti. Fotografie č. 50 se svým frontálním zachycením a fázovým nafocením pohybu vyjímala dvěma konkurentům, nicméně ne příliš srozumitelným způsobem.

Dalším průhledným znakem bylo MÝT SE, respektive mýt si obličej, jenž dosáhl těchto výsledků. S nejnižším počtem hlasů dopadl obr. č. 51 s deseti hlasy, fotografie č. 52 s dvaadvaceti hlasy, kreslený obrázek č. 53 dosáhl nejhojnějšího počtu hlasů, a to celkem osmašedesáti. Prvním motivem při hledání příčiny bylo špatné osvětlení nafocené modelky na

fotografii č. 52 s jinak srozumitelným šipkovým značením, a fázové pohyby rukou, příliš velké šipkové značení a ne příliš srozumitelné zachycení opakovaného pohybu rukou nahoru a dolů na obr. č. 51. Kreslený obrázek obsahoval zřetelné a jasné linie čar s jednoduchým šipkovým značením vyznačujícím se jak směrovým, tak opakujícím se pohybem. Jelikož šlo o zachycení jednoduchého znaku, další motivy jsem zde nenalezla.

Znak VLAK měl v tomto případě jiného vítěze, opět však v kresleném provedení. Z výsledků lze vyčíst, že se více než polovina respondentů přiklonila ke kreslenému obrázku s chlapcem, celkem 54, k ostatním fotografiím pak 19 a 27 respondentů. Všechny obrázky zachycující tento znak použily fázový efekt v pohybu rukou. Kreslený obrázek a fotografie č. 55 měli shodný úhel pohledu, a to z profilu, na rozdíl od fotografie č. 56, která byla z pohledu frontálního. Nevýhodou frontálního pohledu v tomto případě byl zkreslený tvar aktivní ruky, a tedy značně nejasný. Tvar aktivní ruky se mi na první pohled jevil jako se třemi vztyčenými prsty místo dvou, respondenty tento jev mohl zmást obdobně. S nejnižším počtem hlasů dopadla fotografie č. 55, podle mě však nikoliv proto, že by se jevila nejméně srozumitelná, ale proto, že modelka artikulovala znak odlišným způsobem než ostatní zdroje.

Výsledky v otázce č. 14 už byly alespoň částečně vyrovnané. Fotografie č. 57 dostala pouze 5 hlasů, fotografie č. 58 už ale 46 hlasů a kreslený obrázek s dívkou č. 59 celkem 49 hlasů. Ač byla fotografie č. 57 výrazně hlasově odlišná od ostatních zdrojů, jediný důvod jsem zaznamenala ve špatném osvětlení a vyskytujících se stínech na fotografii. Šipkové značení bylo ve všech zdrojích téměř identické, jiné výrazné odlišnosti mezi zdroji byly k nalezení. Vítězný kreslený obrázek zvítězil zřejmě jen proto, že byl mezi respondenty oblíbený.

Patnáctý znak s významem NOVÝ respondentům nabídl dva kreslené obrázky a jednu fotografii. Výsledky dopadly i přes tuto nabídku zdrojů zajímavě. Kreslený obrázek s dívkou označilo více než polovina respondentů, celkem 54. Kreslený obrázek s chlapcem a fotografie měli shodný úspěch, a to 23 hlasů. Srovnám-li kreslený obrázek č. 60 s fotografií, zaznačení znaku bylo celkově velmi podobné, a to jak místem, tvarem ruky i šipkovým značením. Nevýhodou fotografie ovšem byl useknutý obličej. Kreslený obrázek s chlapcem užil zachycení pohybu aktivní ruky ve dvou fázích, což mohlo respondentům pomoci ke srozumění artikulace. Obrázek č. 60 zřejmě zvítězil pro svou oblíbenost.

Již potřetí se objevil průhledný znak, tentokrát s významem PROSIT, a to v šestnácté otázce. Dostalo se těchto výsledků. Nejmenší počet hlasů získala fotografie č. 63, v níž figurovaly pouze ruce modelky. Také nebyla uvedena žádná směrová šipka, čímž se srozumitelnost znaku znatelně ztížila. Z tohoto důvodu získala pouhé 4 hlasy. Kreslený

obrázek s chlapcem, č. 64, získal 20 hlasů, a tedy dopadl na třetím místě. Dle mého názoru tento obrázek autoři zachytili celkem zřetelně, většině respondentů se však ve srovnání s dalšími nabídnutými zdroji asi tak srozumitelný nezdál. Tentokrát zvítězila fotografie č. 65, jež si získala 39 respondentů. Kreslený obrázek s dívkou č. 66 na tom však hlasově byla velmi obdobně, od respondentů získala 37 hlasů. Fotografie č. 65 i kreslený obrázek č. 66 disponovali stejně vypadajícími šipkami, odlišnost bychom našli pouze v základní poloze rukou, díky které se znak na fotografii s mužem mohl jevit srozumitelněji.

Ačkoliv se i další znak JINÝ a jeho všechny interpretace zdály zcela srozumitelné, respondenti odpověděli takto. Obrázek kreslený opět hlasově převýšil ostatní možnosti, získal celkem 55 hlasů. Na druhém místě se ocitla fotografie č. 68 s 41 hlasy a na posledním fotografie č. 69 s pouhými čtyřmi hlasy. Kreslený obrázek jasně a srozumitelně značil požadovaný znak, použil jednoduché šipky značící směr pohybu. Z mého pohledu tento obrázek zvítězil pro svou jednoduchost a čitelnost. Fotografie č. 68 na rozdíl od ostatních zdrojů použila zaznačení znaku ve dvou snímcích, takže byl pohyb znaku dostatečně čitelný. O něco méně čitelné se mi zdály tvary rukou, kdybych měla porovnat tuto fotografii s kresleným obrázkem, a to respondenty mohlo také ovlivnit. Fotografie s nejmenším počtem hlasů byla v nevýhodě s useknutým obličejem modelky a špatným osvětlením.

Podíváme-li se na otázku č. 18 se znakem POZOR, POZORNÝ a na její výsledky, zjistíme, že byl kreslený obrázek z 75% preferovaný před ostatními zdroji. Na druhém místě se objevila fotografie č. 72 s dvaceti hlasy a 5 hlasů se dostalo u fotografie č. 70. Tyto markantní rozdíly v počtu hlasů bych viděla v nepřesném šipkovém zaznačení u fotografie č. 70, jež neznačily opakovaný pohyb, také jsme si mohli všimnout zkresleného tvaru rukou. Kreslený obrázek byl oproti fotografii výstižnější, tenkými liniemi čar značil i první část pohybu znaku vyznačující se jedním tvarem ruky, sytějšími čarami byl vyznačený konečný pohyb znaku s rozdílným tvarem aktivní ruky. Z šipkového značení bylo možno pochopit jak směr pohybu, tak i počet opakovaného pohybu. Fotografie č. 72 značila pohyb jeho fázovým efektem, avšak se tím znak stal výrazně méně přehledným.

Jasnou srozumitelnost kreslených obrázků a fotografií vyčteme i z výsledků u znaku VYSOKÝ. Kreslené obrázky v počtu hlasů výrazně předčily fotografie. Kreslený obrázek č. 73 označilo 58 respondentů, další kreslený obrázek č. 74 označilo 31 respondentů, fotografii č. 75 celkem 6 respondentů a fotografie č. 76 dopadla obdobně, a to s 5 označeními. Ač si bylo šipkové značení ve všech zdrojích velmi podobné, kreslený obrázek č. 73 byl se svým jednoduchým a zároveň srozumitelným šipkovým značením ze všech nejlepší. Zvýraznil jak pohyb v zápěstí, tak i vlnivý směr pohybu. Druhý kreslený obrázek neměl značení pro otáčivý

pohyb v zápěstí, byl však pochopitelný z šipky, jež naznačovala vruty. Fotografie č. 75 obsahovalo takové šipkové značení, které bylo užito i v kresleném obrázku č. 73. Srozumitelnost byla ubrána fázovým efektem naznačujícím pohyb ruky nahoru. Fotografie č. 76 dopadla zcela jinak, než jsem předpokládala, neměla bych totiž pro tuto fotografii žádné výhrady.

Další otázka se věnovala znaku PATRO který by dle komentářů k dotazníku většina respondentů měla problém z obrázků a fotografií pochopit. Videozáznam jim v tom ale pomohl a podle něj respondenti odpovídali následovně. 16 hlasů dostala fotografie č. 77, 82 hlasů kreslený obrázek č. 78 a pouhé 2 hlasy fotografie č. 79. Fotografie s nejhoršími výsledky byla pravděpodobně matoucí v souvislosti se šipkovým značením. V základu se velmi podobalo kreslenému obrázku č. 78, avšak byl směr střední šipky otočen na jinou stranu, než měl pohyb jít, a to mohlo respondenty zmást. V obrázku č. 77 se jednalo o sériovou fotografii, na které byla také zvýrazněna dvojitá fáze pohybu, z šipek však nebylo možné řádně pochopit správný směr pohybu.

V následující otázce obsahující znak HOŘET (SILNĚ) jsme našli 74% preferování kresleného obrázku před fotografiemi. Fotografie č. 80 si získala 17 respondentů a fotografie č. 81 jen 9 respondentů. Světelné podmínky a výstižnost směrových šipek budou jasnými činiteli ve výběru zdrojů. Kreslený obrázek také vystihl mimiku silného požáru, na rozdíl od obou fotografií, na kterých artikulující modelové vyslovovali daný význam slova.

Znak ŽIVOT, ŽIVÝ a jeho interpretace v podání kresleného obrázku byla jasným favoritem respondentů. Kreslený obrázek byl preferován třiaosmdesáti respondenty, fotografie získaly jen 8 a 9 hlasů. Co se týče srozumitelnosti šipek, nejvýstižnější způsob byl zakreslen do obrázku č. 83, proto si myslím, že respondenti tíhli právě k této odpovědi. Nevýhodami fotografií byly jak světelné podmínky při focení, tak i daleká vzdálenost modelů od objektivu, takže byly především tvary rukou méně čitelné. Fotografie č. 84 byla nafocena s fázovým pohybem, což tentokrát mohlo respondentům pomoci při vyjasnění místa artikulace.

V dalším případě šlo o znak nebo spíše o soubor znaků, jež obsahovaly významy PROVAZ, TYČ, PROVÁZEK, LANO. Ačkoli kreslený obrázek získal největší počet hlasů, celkem 48, fotografie č. 88 nebyla se svým počtem hlasů příliš daleko. 42 respondentů preferovalo fotografii s významem PROVÁZEK, jejíž provedení znaku nejvíce korespondovalo s videem, a to z velké části respondenty pravděpodobně ovlivnilo. Fotografie s nejmenším počtem hlasů, jichž bylo 10, obsahovala znak PROVAZ. Ta i navzdory výstižnému šipkovému vyznačení patřila k nejméně srozumitelným zdrojům, jelikož byla

modelka nafocena z velké dálky a díky tomu a špatnému osvětlení tvary rukou ztrácely na srozumitelnosti. Kreslený obrázek byl svými liniemi čar opět nejsrozumitelnější a nejčitelnější.

Poslední znak značící UHLÍ obsahoval opět jednoznačné odpovědi, které rovněž odpovídaly mým původním předpokladům. Kreslený obrázek připadal nejsrozumitelnější osmapadesáti respondentům, fotografie č. 89 pouhým sedmi respondentům a fotografie č. 91 pětatřiceti respondentům. Kreslený obrázek zvítězil díky svým liniím čar, srozumitelné směrové šipce znázorňující opakovaný pohyb a opětovnému znázornění rukou v jiných tvarech. Fotografie č. 89 byla téměř nečitelná z důvodu užití velkých směrových šipek a fázovému pohybu rukou. Směrová šipka užitá na fotografii č. 91 svým odstínem barvy splývala s artikulujícíma rukama, jevila se však čitelněji než fotografie jí konkurující.

Z těchto všech výsledků můžeme vyvodit jednoznačný závěr, který může posloužit k realizaci další tvorby učebnic či slovníků. Vyplynulo z nich, že kreslený obrázek představuje nejvhodnější formu pro zaznačení znaků. I když by si člověk řekl, že fotografie s artikulujícím člověkem je pro zachycení znaku mnohem srozumitelnější variantou zejména z hlediska výstižnosti znaku, výsledky z dotazníku toto tvrzení bezpochybně vyvrací. Kreslený obrázek vyniká svými jednoduchými liniemi čar, které svým černým zbarvením kontrastují s bílým pozadím. Sytější barvou a širšími čarami lze zvýraznit důležitost v obrázku, čarami tenkými méně důležité pohyby či základní polohy rukou. Fáze pohybu rukou bych doporučila zaznačit pomocí šipkového značení, a jen při změně tvaru ruky při artikulaci znaku bych volila opětovné nakreslení ruky, a to v jiném požadovaném tvaru. Šipkové značení by mělo značit jak směr, tak i opakovanost pohybu nejjednodušší formou. Jakékoli přídavné šipky, stíny či čáry mohou být pro uživatele matoucí, například i zbytečné kreslení oblečení a dalších doplňků. Není důležité zabírat znak pouze z frontálního pohledu, osvědčí se i pohled z profilu či záběr na artikulující prsty mírně z vrchu nebo ze spodu. Také není důležité zachytit celý artikulující prostor, ale především místo artikulace a to, co je pro znak nejpodstatnější, ve většině případů se jedná o obličej a artikulující ruky. V kreslené variantě je také možné zaznačit alespoň základní mimiku, která uživatelům pomůže porozumět významu znaku.

Závěr

Český znakový jazyk je hlavním komunikačním prostředkem mezi osobami neslyšícími. Je však důležitý i pro komunikaci s osobami slyšícími, a to z hlediska navázání kontaktu či vztahu partnerského, přátelského, pracovního či v rámci studia. Český znakový jazyk se člověk musí naučit, ať už jde o osobu neslyšící či slyšící, která má v plánu s osobami se sluchovými vadami spolupracovat nebo být v bližším kontaktu. Pomocnými zdroji ke studiu tohoto jazyka jsou různé slovníky a učebnice odlišného rázu, jež jsme prozkoumali v praktické části této práce.

Teoretická část sloužila jako podklad k pochopení problematiky zachycení českého znakového jazyka do slovníků či učebnic. Pojmy v ní obsažené pomohly k orientaci a užití správné terminologie a pochopení znakového jazyka jako takového, jenž je považován za jazyk přirozený. Prostudování lexikografie výrazně pomohlo k tvorbě praktické části, jelikož podrobně informovala o zdrojích v České republice běžně dostupných.

Praktická část měla za úkol zjistit, který slovník nebo učebnice českého znakového jazyka je nejvhodnější pro pochopení zaznačených znaků. Dílčími cíly se dospělo k objasnění hlavního cíle a to pomocí dotazníkového šetření, jež obsahovalo otázky s nabízenými obrázky sebranými z dostupných zdrojů. Otázek s těmito obrázky bylo celkem 24, v nichž byly zastoupeny minimálně dva a maximálně 4 zdroje. Celkem 100 oslovených respondentů obou pohlaví, rozličného věku, stavu sluchu a znalosti českého znakového jazyka odpovědělo na jednotlivé otázky. Na základě jejich odpovědí se dostalo k jednoznačnému závěru, jenž může být náležitým pomocníkem pro autory při další tvorbě podobných slovníků a učebnic.

Nejoblíbenější formou zachycení znaku byl kreslený obrázek vyznačující se černými liniemi čar a směrovými šipkami na bílém podkladě. Díky jednoduchému vzhledu kreslené modelky a zachycení znaků tento zdroj zvítězil z 95,65% případů. Černobílé fotografie s živými modely artikulujícími znaky, jejichž významy byly doplňovány směrovými šipkami, nabyly velmi nízké úspěšnosti.

Autoři slovníků a učebnic, které obsahují slovní zásobu znaků českého znakového jazyka v knižní formě, by mohli směřovat ke kresleným obrázkům spíše než k fotografiím s modely. Znaky jsou přehlednější, čitelnější a srozumitelnější, zejména proto, že jsou nakresleny klasickými jednoduchými čarami a nejsou zahlceny stíny a zbytečnými doplňky.

Použité zdroje a literatura

- 1 BAVELIER, Daphne, NEWPORT, Elissa, SUPALLA, Ted. Children Need Natural Languages, Signed or Spoken. *The DANA Foundation: Your gateway to responsible information about the brain*. [online]. 01. 01. 2003 [cit. 2016-07-30]. Dostupné z: <http://www.dana.org/Cerebrum/Default.aspx?id=39306>
- 2 COBLEY, Paul. 2001. *The Routledge Companion To Semiotics And Linguistics*. Hoboken: Taylor & Francis Ltd. ISBN 0203996089.
- 3 ČERMÁK, František. 2011. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1946-0.
- 4 Deaf culture. *World Federation of the Deaf*. [online]. 2016 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <https://wfdeaf.org/our-work/focus-areas/deaf-culture>
- 5 Dictio. Vícejazyčný výkladový slovník online. Brno, 2014-2015. [cit. 2017-10-03]. Dostupné z: <http://www.dictio.info>
- 6 Fingerspelling Alphabet. *british-sign.co.uk*. [online]. 2016 [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: <http://www.british-sign.co.uk/fingerspelling-alphabet-charts>
- 7 GABRIELOVÁ, Dagmar, PAUR Jaroslav, ZEMAN Josef. 1988. *Slovník znakové řeči*. Praha: Horizont.
- 8 HANKE, Thomas. *HamNoSys – Representing Sign Language Data in Language Resources and Language Processing Contexts* [online]. University of Hamburg, 6 [cit. 2016-10-22]. Dostupné z: www.sign-lang.uni-hamburg.de/dgs-korpus/files/inhalt_pdf/HankeLRECSLP2004_05.pdf
- 9 HOCHGESANG, Julie. 2007. *Introduction to Stokoe Notation*. Gallaudet University 15.

- 10 HOCHGESANG, Julie, MILLER, Marvin. *A Celebration of the Dictionary of American Sign Language on Linguistic Principles: Fifty Years Later* [online]. [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://gupress.gallaudet.edu/DASL.pdf>
- 11 HOINTING, N., SLOBIN, D. I. Transcription as a tool for understanding the berkeley transcription systém for sign language research (BTS) [online]. 2002 [cit. 2016-10-26]. Dostupné z: <http://ihd.berkeley.edu/btsforsignlanguage.pdf>
- 12 HORÁKOVÁ, Marie. 2008. *Techniky vizualizace - logopedická část*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-04-4.
- 13 HUDÁKOVÁ, Andrea. 2008. *Prstová abeceda pro tlumočníky*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87153-96-3.
- 14 CHANDA, V. Lexicography and Sign Language Engineering: The Zambian Experience [online]. 2012 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://lexikos.journals.ac.za>
- 15 KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana, ed. 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106484-X.
- 16 KEREKRÉTIOVÁ, Aurélia. 2009. *Základy logopédie*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-2574-5.
- 17 KOMORNÁ, Marie. 2008. *Psaná čeština českých neslyšících - čeština jako cizí jazyk*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-29-7.
- 18 Komunikace. *LORM Společnost pro hluchoslepy* [online]. 2017 [cit. 2017-01-28]. Dostupné z: <http://www.lorm.cz/download/HMN2/obsahCD/neveslo/komunikace.html>
- 19 KRAHULCOVÁ, Beáta. 2002. *Komunikace sluchově postižených*. Vyd. 2. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0329-2.

- 20 KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. 1995. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-134-X.
- 21 LANGER, Jiří. 2013. *Znakové systémy v komunikaci neslyšících*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3746-0.
- 22 Latinský slovník online. *Latinský slovník. latinsky.cz: Latinský jazyk, lingua latina není rozhodně mrtvá*. [online]. 2016 [cit. 2016-05-06]. Dostupné z: <http://latinsky-slovník.latinsky.cz/>
- 23 LEHKÝ, Martin. *Porovnání přirozeného jazyka s vybraným jazykem umělým* [online]. poslední aktualizace 12. 05. 2005 [cit. 2016-06-11]. Dostupný z WWW: <http://www.phil.muni.cz/kivi/clanky.php?cl=57> \t "_blank.
- 24 MACUROVÁ, Alena. 2008. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-00-6.
- 25 MARTIN, Joe. *A Linguistic Comparison: Two Notation Systems for Signed Languages: Stokoe Notation & Sutton Signwriting* [online]. Western Washington University [cit. 2016-10-22]. Dostupné z: <http://www.signwriting.org/forums/linguistics/ling014.html>
- 26 MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. Všeobecný slovník českého znakového jazyka A-N, recenze [online]. *ruce.cz*, 20. 01. 2005 [cit. 2017-03-26]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/43-vseobecny-slovník-ceskeho-znakoveho-jazyka-a-n>
- 27 MRZÍLKOVÁ, Emilie, OSTATKOVÁ, Markéta. 1993. *Základy české znakové řeči*. Jinočany: H & H. ISBN 80-85467-45-3.
- 28 MRZÍLKOVÁ, M. 1996. Neslyšící – členové kultury a společnosti neslyšících. *Speciální pedagogika*, roč. 6, č. 1, s. 21–24. ISSN 0862-1632.

- 29 OKROUHLÍKOVÁ, Lenka. 2008a. *Lexikografie a dostupné slovníky znakované češtiny*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-16-7.
- 30 OKROUHLÍKOVÁ, Lenka. 2015. *Notace znakových jazyků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2944-5.
- 31 OKROUHLÍKOVÁ, Lenka. 2008b. *Notace - zápis českého znakového jazyka*. Vyd. 1. - dotisk [i.e. 2., opr. vyd.]. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87153-93-2.
- 32 OKROUHLÍKOVÁ, Lenka. 2012. *Notace – zápis českého znakového jazyka*. Praha, Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Jaroslav Hrubý.
- 33 POTMĚŠIL, Miloň. 2002. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka A-N*. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-800-2.
- 34 POTMĚŠIL, M, et al. 2005. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka O-Ž*. Praha: Fortuna. ISBN 978-80-7168-946-1.
- 35 REDLICH, Karel. Co je znakový jazyk, znakovaná čeština... *ruce.cz*. [online]. 2016 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/188-co-je-znakovy-jazyk-znakovana-cestina>
- 36 *Ruce.cz* [online]. 2004-2017. [cit. 2017-10-03]. Dostupné z: <http://ruce.cz/slovník>
- 37 RŮŽIČKOVÁ, Marie. 1997. *Učíme se českou znakovou řeč: společná učebnice pro děti předškolního věku a jejich rodiče: [učebnice pro speciální školy]*. Ilustroval Věra FALTOVÁ. Praha: Septima. ISBN 80-7216-029-X.
- 38 RŮŽIČKOVÁ, Marie. 2000. *Než půjdeme do školy: základy české znakové řeči pro děti předškolního věku: společná učebnice pro děti, jejich rodiče, vychovatele a učitele*. Praha: Septima. ISBN 80-7216-124-5.

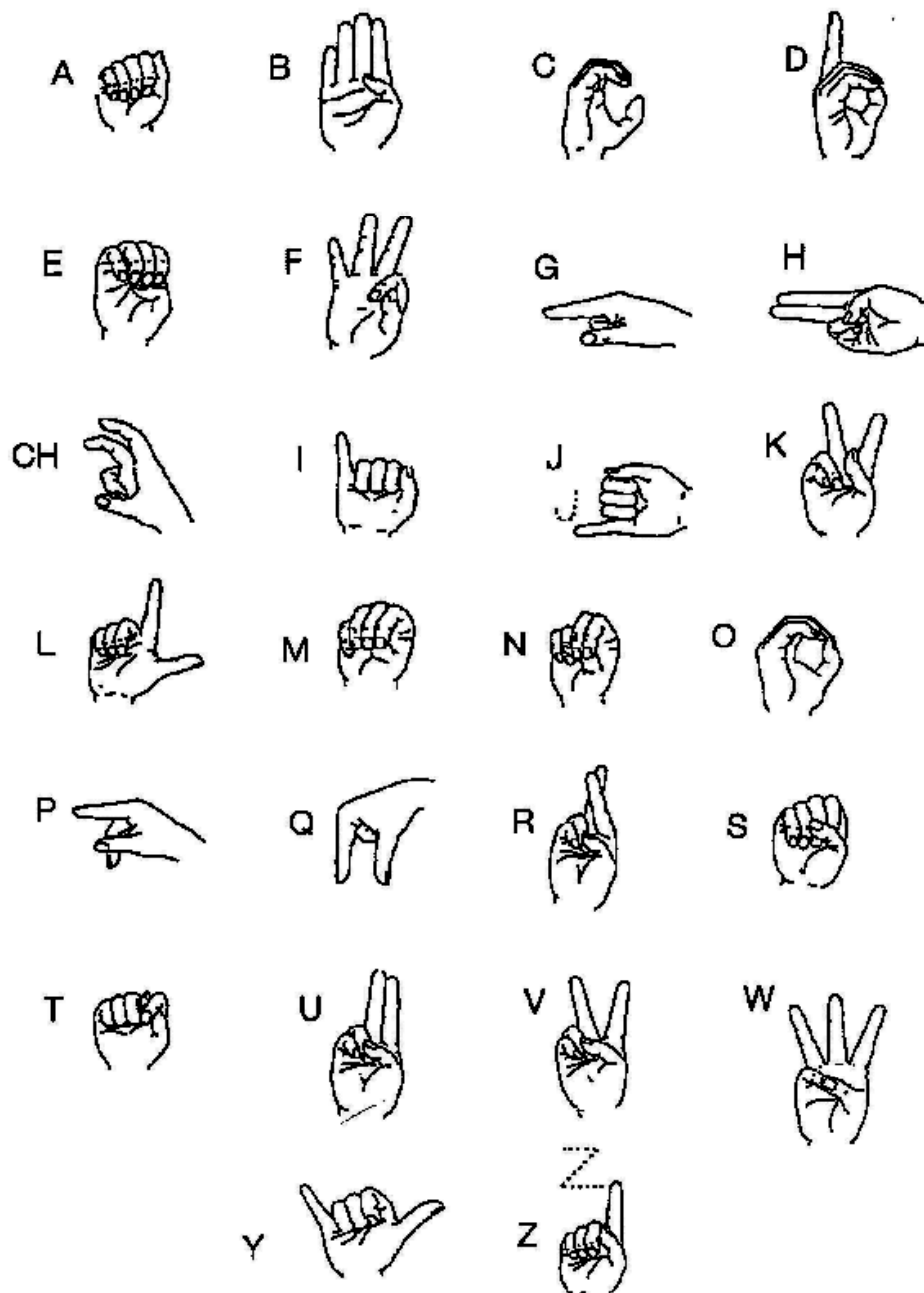
- 39 SERVUSOVÁ, Jana. 2008. *Kontrastivní lingvistika - český jazyk x český znakový jazyk*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-30-3.
- 40 SCHERMER, Trude, KOOLHOF, Corline. The first national Dutch Sign Language (NGT) Dictionary in book form: Van Dale Basiswoordenboek Nederlandse Gebarentaal [online]. [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://www.euralex.org>
- 41 Sign Language. *World Federation of the Deaf*. [online]. 2016 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <https://wfdeaf.org/our-work/focus-areas/sign-language>
- 42 SLÁNSKÁ BÍMOVÁ, Petra, OKROUHLÍKOVÁ, Lenka. 2008. *Rysy přirozených jazyků: český znakový jazyk jako přirozený jazyk; Lexikografie: slovníky českého znakového jazyka*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87153-91-8.
- 43 SLOBIN, D. a kol. The Berkeley Transcription System (BTS) Manual [online]. 2001 [cit. 2016-10-26]. Dostupné z: <http://childes.psy.cmu.edu/manuals/bts.pdf>.
- 44 Slovník pojmů. *Tichý svět*. [online]. 9. 5. 2016 [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.tichysvet.cz/slovník-pojmu>
- 45 SOURALOVÁ, Eva, LANGER, Jiří. 2005. *Surdopedie: studijní opora pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1084-2.
- 46 STOKOE, C. W. 1993. *Sign Language Structure. An Outline of the Visual Communication System of the American Deaf*. Linstok Press, Burtonsville.
- 47 STRNADOVÁ, A. Pravidla pro odezírání. *Ruce.cz* [online]. 2006 [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/53-pravidla-pro-odezirani>
- 48 *Survio* [online]. Brno, 2012-2017 [cit. 2017-10-03]. Dostupné z: <https://www.survio.com/cs/>

- 49 Sutton Signwriting. *Omniglot: the only encyclopedia of writing systems & languages* [online]. Simon Ager, 2016 [cit. 2016-10-25]. Dostupné z: <http://www.omniglot.com/writing/signwriting.htm>
- 50 ŠMÍDOVÁ, M. Lidský mozek a znakový jazyk. *Ruce.cz* [online]. 2011 [cit. 2016-08-03]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/932-lidsky-mozek-a-znakovy-jazyk>
- 51 Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. *Sbírka zákonů*, č. 155/1998 ve znění novely č. 384/2008 Sb.

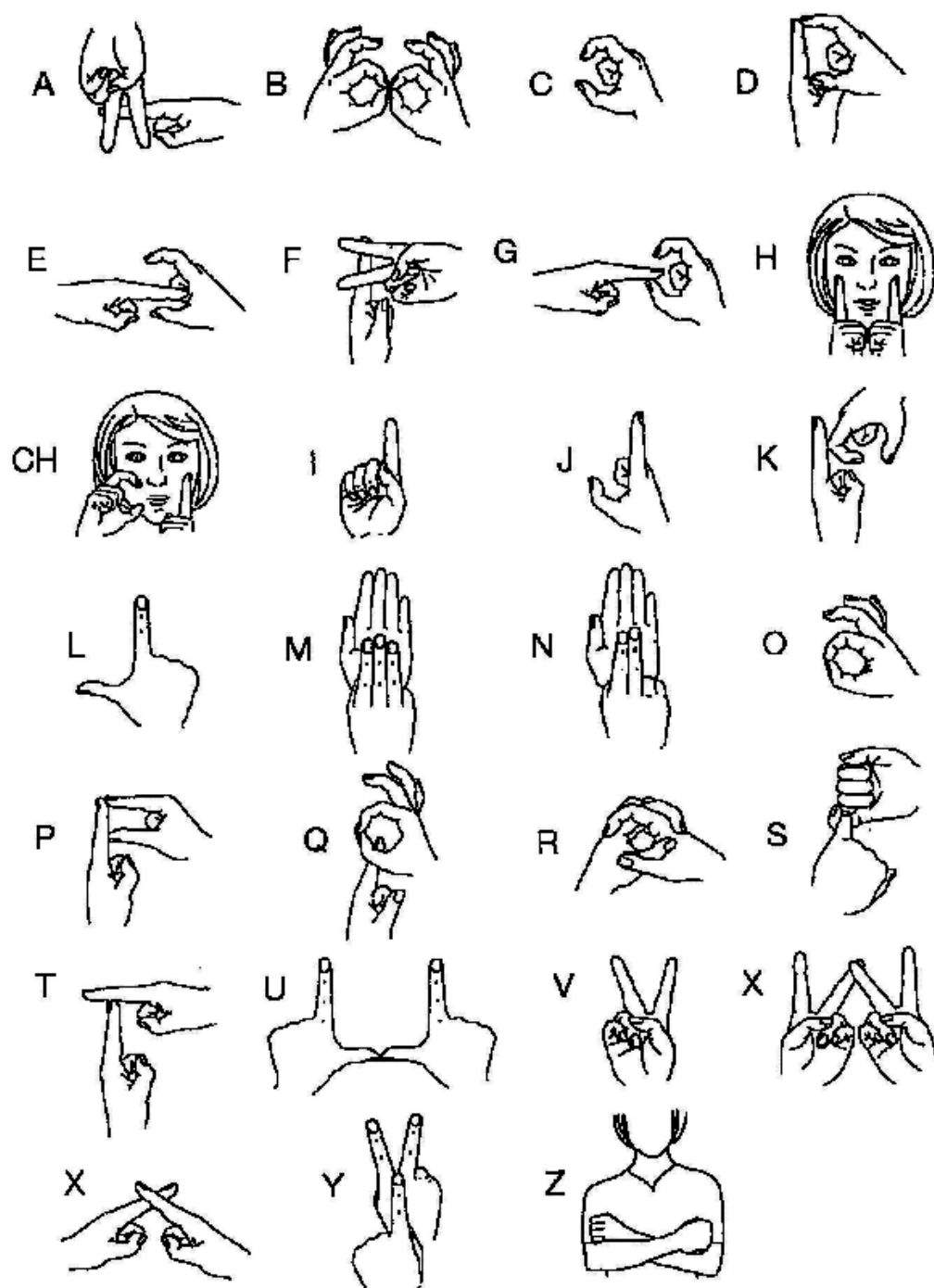
Seznam příloh

Příloha č. 1 – Elektronický dotazník Survio. Dostupný z:
<https://www.survio.com/survey/d/A3W7B4S1Q4N3>

Prstová abeceda pro jednu ruku

Prstová abeceda pro dvě ruce

Seznam použitých zkratk

2D – dvoudimenzionální

3D – trojdimenzionální

aj. – a jiné

BTS - transkripční systém Berkeley

CD – Compact Disc

č. – číslo

DEZ – Designator

DVD – Digital Versatile Disc

ENCS - Edinburgh non-manual coding system

HA - Hand arrangement

HamNoSys – Hamburský notační systém

NGT – Sign Language of the Netherlands

obr. - obrázek

ORI – Orientation

s. – strana

Sb. – sbírky

SIG – Signator

SNS - Stokoes' notation system

TAB - Tabula

tj. – to je, to jest

tzv. – takzvaný, takzvané

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 Ukázka Stokoeho notace	20
Obrázek č. 4 Ukázka kresleného obrázku ze Základů české znakové řeči I.	34
Obrázek č. 5 Ukázka kresleného obrázku ze Základů české znakové řeči I.	34
Obrázek č. 6 Ukázka vysvětlivek k šípkám z publikace Učíme se českou znakovou řeč	35
Obrázek č. 7 Ukázka kresleného obrázku z publikace Učíme se českou znakovou řeč	35
Obrázek č. 8 Ukázka kresleného obrázku z publikace Učíme se českou znakovou řeč	35
Obrázek č. 9 Kreslený obrázek ze Slovníku znaků křesťanských pojmů pro Neslyšící	36
Obrázek č. 10 Ukázky ze Zambijského slovníku	37
Obrázek č. 11 Ukázka obrázku z Van Dale Basiswoordenboek NGT	37
Obrázek č. 12 Ukázka fotografií znaku ve Frekvenčnom slovníku posunkovej reči	38
Obrázek č. 13 Ukázka fotografie ve Slovníku znakové řeči	39
Obrázek č. 14 Ukázka fotografie ve Slovníku znakové řeči	39
Obrázek č. 15 Ukázka fotografie z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	40
Obrázek č. 16 Ukázka fotografie z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	40
Obrázek č. 17 Ukázka fotografií amerického znakového jazyka s anglickými glosami a notacemi z DASL	40
Obrázek č. 18 Fotografie znaku BÍLÝ z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N	46
Obrázek č. 19 Kreslený obrázek znaku BÍLÝ z Učíme se českou znakovou řeč	46
Obrázek č. 20 Fotografie znaku ŽEHLIČKA ze Slovníku znakové řeči	47
Obrázek č. 21 Fotografie znaku ŽEHLIT z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	47
Obrázek č. 22 Kreslený obrázek znaku ŽEHLIČKA, ŽEHLIT z Učíme se českou znakovou řeč	47
Obrázek č. 23 Kreslený obrázek znaku CHLÉB z Učíme se českou znakovou řeč	48
Obrázek č. 24 Fotografie znaku CHLÉB z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N	48
Obrázek č. 25 Fotografie znaku CHLÉB ze Slovníku znakové řeči	48
Obrázek č. 26 Kreslený obrázek znaku CHLÉB ze Základů české znakové řeči I.	48
Obrázek č. 27 Fotografie znaku MÁLO ze Slovníku znakové řeči	50

Obrázek č. 28 Kreslený obrázek znaku MÁLO, TROCHU z Učíme se českou znakovou řeč	50
Obrázek č. 29 Fotografie znaku MÁLO z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N	50
Obrázek č. 30 Kreslený obrázek znaku DĚDEČEK ze Základů české znakové řeči I.	51
Obrázek č. 31 Kreslený obrázek znaku DĚDA, DĚDEČEK z Učíme se českou znakovou řeč	51
Obrázek č. 32 Fotografie znaku DĚDA ze Slovníku znakové řeči	51
Obrázek č. 33 Fotografie znaku DĚDEČEK z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N	51
Obrázek č. 34 Fotografie znaku SPRCHA z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	52
Obrázek č. 35 Fotografie znaku SPRCHA ze Slovníku znakové řeči	52
Obrázek č. 36 Kreslený obrázek znaku SPRCHA z Učíme se českou znakovou řeč	52
Obrázek č. 37 Kreslený obrázek znaku NE, NE- z Učíme se českou znakovou řeč	53
Obrázek č. 38 Fotografie znaku NE, NE- ze Slovníku znakové řeči	53
Obrázek č. 39 Fotografie znaku NE z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N	53
Obrázek č. 40 Fotografie znaku POMALU ze Slovníku znakové řeči	55
Obrázek č. 41 Fotografie znaku POMALÝ z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	55
Obrázek č. 42 Kreslený obrázek znaku POMALU z Učíme se českou znakovou řeč	55
Obrázek č. 43 Kreslený obrázek znaku SÁDLO, TUK z Učíme se českou znakovou řeč	56
Obrázek č. 44 Fotografie znaku TUČNÝ z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	56
Obrázek č. 45 Fotografie znaku SNÍH ze Slovníku znakové řeči	57
Obrázek č. 46 Fotografie znaku SNÍH z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	57
Obrázek č. 47 Kreslený obrázek znaku SNÍH z Učíme se českou znakovou řeč	57
Obrázek č. 48 Kreslený obrázek znaku TÝDEN z Učíme se českou znakovou řeč	58
Obrázek č. 49 Fotografie znaku TÝDEN ze Slovníku znakové řeči	58
Obrázek č. 50 Fotografie znaku TÝDEN z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	58

Obrázek č. 51 Fotografie znaku UMÝT SE z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	59
Obrázek č. 52 Fotografie znaku MÝT SE ze Slovníku znakové řeči	59
Obrázek č. 53 Kreslený obrázek znaku MÝT SE (OBECNĚ) z Učíme se českou znakovou řeč	59
Obrázek č. 54 Kreslený obrázek znaku VLAK ze Základů české znakové řeči I.	60
Obrázek č. 55 Fotografie znaku VLAK ze Slovníku znakové řeči	60
Obrázek č. 56 Fotografie znaku VLAK z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	60
Obrázek č. 57 Fotografie znaku MLHA ze Slovníku znakové řeči	62
Obrázek č. 58 Fotografie znaku MLHA z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N	62
Obrázek č. 59 Kreslený obrázek znaku MLHA z Učíme se českou znakovou řeč	62
Obrázek č. 60 Kreslený obrázek znaku NOVÝ z Učíme se českou znakovou řeč	63
Obrázek č. 61 Kreslený obrázek znaku NOVÝ ze Základů české znakové řeči I.	63
Obrázek č. 62 Fotografie znaku NOVÝ ze Slovníku znakové řeči	63
Obrázek č. 63 Fotografie znaku PROSIT ze Slovníku znakové řeči	64
Obrázek č. 64 Kreslený obrázek znaku PROSIT ze Základů české znakové řeči I.	64
Obrázek č. 65 Fotografie znaku PROSIT z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	64
Obrázek č. 66 Kreslený obrázek znaku PROSIT z Učíme se českou znakovou řeč	64
Obrázek č. 67 Kreslený obrázek znaku JINÝ, JINAK z Učíme se českou znakovou řeč	66
Obrázek č. 68 Fotografie znaku JINÝ z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N	66
Obrázek č. 69 Fotografie znaku JINÝ ze Slovníku znakové řeči	66
Obrázek č. 70 Fotografie znaku POZOR, POZORNÝ ze Slovníku znakové řeči	67
Obrázek č. 71 Kreslený obrázek znaku POZOR, POZORNÝ z Učíme se českou znakovou řeč	67
Obrázek č. 72 Fotografie znaku POZOR z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	67
Obrázek č. 73 Kreslený obrázek znaku VYSOKÝ, VYSOKO z Učíme se českou znakovou řeč	69
Obrázek č. 74 Kreslený obrázek znaku VYSOKÝ ze Základů české znakové řeči I.	69
Obrázek č. 75 Fotografie znaku VYSOKÝ z Všeobecného slovníku českého	

znakového jazyka O-Ž	69
Obrázek č. 76 Kreslený obrázek znaku VYSOKÝ ze Slovníku znakové řeči	69
Obrázek č. 77 Fotografie znaku PATRO z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	70
Obrázek č. 78 Kreslený obrázek znaku PATRO z Učíme se českou znakovou řeč	70
Obrázek č. 79 Fotografie znaku PATRO ze Slovníku znakové řeči	70
Obrázek č. 80 Fotografie znaku HOŘET (SILNĚ) ze Slovníku znakové řeči	71
Obrázek č. 81 Fotografie znaku HOŘET z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A-N	71
Obrázek č. 82 Kreslený obrázek znaku HOŘET (SILNĚ) z Učíme se českou znakovou řeč	71
Obrázek č. 83 Kreslený obrázek znaku ŽIVOT, ŽIVÝ, ŽÍT z Učíme se českou znakovou řeč	73
Obrázek č. 84 Fotografie znaku ŽIVOT z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	73
Obrázek č. 85 Fotografie znaku ŽIVOT ze Slovníku znakové řeči	73
Obrázek č. 86 Kreslený obrázek znaku PROVAZ + TYČ z Než půjdeme do školy	74
Obrázek č. 87 Fotografie znaku PROVAZ ze Slovníku znakové řeči	74
Obrázek č. 88 Fotografie znaku PROVÁZEK z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	74
Obrázek č. 89 Fotografie znaku UHLÍ z Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O-Ž	76
Obrázek č. 90 Kreslený obrázek znaku UHLÍ z Než půjdeme do školy	76
Obrázek č. 91 Fotografie znaku UHLÍ ze Slovníku znakové řeči	76

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Standardní jednotky znaků znakových jazyků	18
Tabulka č. 2 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak BÍLÁ	46
Tabulka č. 3 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak ŽEHLIT, ŽEHLIČKA	48
Tabulka č. 4 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak CHLÉB	49
Tabulka č. 5 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak MÁLO	50
Tabulka č. 6 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak DĚDEČEK	52
Tabulka č. 7 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak SPRCHA	53
Tabulka č. 8 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak NE	54
Tabulka č. 9 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak POMALU	55
Tabulka č. 10 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak TUK	56
Tabulka č. 11 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak SNÍH	57
Tabulka č. 12 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak TÝDEN	59
Tabulka č. 13 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak MÝT SE	60
Tabulka č. 14 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak VLAK	61
Tabulka č. 15 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak MLHA	63
Tabulka č. 16 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak NOVÝ	64
Tabulka č. 17 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak PROSIT	65
Tabulka č. 18 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak JINÝ	66
Tabulka č. 19 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak POZOR, POZORNÝ	68
Tabulka č. 20 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak VYSOKÝ	70
Tabulka č. 21 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak PATRO	71
Tabulka č. 22 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak HOŘET (SILNĚ)	72
Tabulka č. 23 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak ŽIVOT, ŽIVÝ	73
Tabulka č. 24 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak PROVAZ, TYČ, PROVÁZEK, LANO	75
Tabulka č. 25 – Rozložení respondentů dle odpovědí pro znak UHLÍ	76
Tabulka č. 26 – Počet respondentů účastnících se průzkumu	77
Tabulka č. 27 – Věkové rozložení respondentů	77
Tabulka č. 28 – Rozložení respondentů dle stavu sluchu a znalosti / neznalosti českého znakového jazyka	79

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Dominika Nálepová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Doc. Mgr. Jiří Langer, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Fixace znaků českého znakového jazyka prostřednictvím statických obrazů a směrových šipek
Název v angličtině:	Czech sign language and the fixation of signs via static images and directional arrow symbols
Anotace práce:	Diplomová práce se ve své teoretické části snaží zmapovat problematiku zachycení znaků českého znakového jazyka do slovníků či učebnic. Jednotlivé kapitoly obsahují terminologická vymezení, pojednávají o znakovém jazyce jako přirozeném jazyce a komunikaci neslyšících. Důraz je kladen především na kapitolu s lexikografií, jež byla základem pro praktickou část diplomové práce. Praktická část se věnuje deskriptivnímu výzkumu založenému na dotazníkovém šetření zjišťující srozumitelnost znaků ve statických obrazech.
Klíčová slova:	Osoba neslyšící, znakový jazyk, přirozený jazyk, notační systémy, transkripční systémy, komunikace neslyšících, český znakový jazyk, znakovaná čeština, odezírání, prstová abeceda, lexikografie.
Anotace v angličtině:	The theoretical part of the thesis is concerned with Czech sign language and sign notations in dictionaries and schoolbooks. Individual chapters deal with terminology, Czech sign language as a natural language, and communication of people with hearing loss. The emphasis is put on the chapter with lexicography which is the cardinal topic for subsequent practical part of the thesis. The practical part is based on the questionnaire and the descriptive study which tries to elicit comprehensibility of the signs in static images.
Klíčová slova v angličtině:	Person with hearing loss, sign language, natural language, notation systems, transcriptional systems, communication of people with hearing loss, Czech sign language, signed Czech language, lipreading, finger alphabet, lexicography.
Přílohy vázané v práci:	2
Rozsah práce:	102 s.
Jazyk práce:	Český